

SULTAN II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ

İSTANBUL YANGINLARI

Elif İŞİK

Tarih Anabilim Dalı

Doç. Dr. Uğur AKBULUT

ERZURUM-2023

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

SULTAN II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ İSTANBUL YANGINLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif İŞİK

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Uğur AKBULUT

ERZURUM-2023

ONAY

Elif İŐIK tarafından hazırlanan **Sultan II. Abdulhamid Dönemi İstanbul Yangınları**/adlı bu çalışma 09.12.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalı, Yakın Çağ Tarihi Bilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı (Danışman)	Doç. Dr. Uğur AKBULUT Erzurum Teknik Üniversitesi	imza
Jüri Üyesi	Doç. Dr. M. Yasin TAŞKESENLIOĞLU Atatürk Üniversitesi	imza
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Naim ÜRKMEZ Erzurum Teknik Üniversitesi	imza

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım. 09.12.2022

Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu ve tezin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.

17.02.2023

Elif İŞİK

- Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.
- Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.
- Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim süresi ile ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
KISALTMALAR LİSTESİ.....	III
ÖN SÖZ.....	IV
GİRİŞ	1
SULTAN II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ İSTANBUL YANGINLARI	14
1.1. İSTANBUL VE YANGIN.....	14
1.1.1. Yangın Tanımı	15
1. 2. İSTANBUL'DA ORTAYA ÇIKAN YANGINLARIN SEBEPLERİ	16
1.2.2. Su Temininin Yangınlar Üzerinde Etkisi	19
1.3. SİGORTACILIĞIN YANGINLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	22
1.3.1 Sigorta Şirketleri	24
1.3.2. Sigorta Şirketlerinin İstanbul Yangınlarındaki Rolü	26
1.4. KAZAEN ÇIKARTILAN YANGINLAR	27
1.5. KASTEN ÇIKARILAN YANGINLAR.....	43
YANGIN SONRASI ÇALIŞMALAR.....	52
2.1. YANGIN SÖNDÜRME ÇALIŞMALARI.....	52
2.2.YANGINLA MÜCADELEDE DENENEN YÖNTEMLER.....	57
2.3. İTFAİYE HİZMETLERİNİN YANGINLA MÜCADELESİ	60
2.3.1. Taltifler, Nişan ve Madalyalar	63
2.4. YANGIN SONRASI İMAR FAALİYETLERİ.....	65
2.5. YANGININ İSTANBUL HALKINA ETKİLERİ	67
2.6. YANGININ ŞEHİR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	68
2.6. YANGININ SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ	72
SONUÇ.....	75
EKLER.....	87

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SULTAN II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ İSTANBUL YANGINLARI
Elif İŞİK
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Uğur AKBULUT
2023, (101) sayfa

Jüri: Prof. Dr. Uğur AKBULUT (Danışman)
Doç. Dr. Naim ÜRKMEZ (Üye)
Doç. Dr. M. Yasin TAŞKESENLIOĞLU (Üye)

İstanbul'da ortaya çıkan yangınlar şehrin tarihi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Sultan II. Abdülhamid'e kadar yoğun bir İstanbul yangını yaşanmakta olup 1876'dan itibaren de bu yangınlar devam etmektedir. İstanbul yangınları kaza sonucu veya kasıtlı çıkartılmıştır. Kasıtlı çıkartılan yangınların en belirgin sebebi sigortadan faydalanmaktır. Yangın anında itfaiye çalışmaları ve devlet adamlarının yangına müdahalesi de oldukça önemlidir. Çünkü bir hanede başlayan yangın erken müdahale edilmezse bir mahalleyi yakacak boyuta ulaştırmaktadır. Bu sebeple yangın sonrası en önemli nokta erken müdahaledir. İstanbul'un birçok semtinde çıkan yangınlar şehrin görüntüsünü değiştirmekle kalmayıp birçok sıkıntıya da sebep olmuştur. Osmanlı ekonomisini olumsuz etkileyen yangınlar yalnızca şehrin fiziksel görüntüsünü değil toplumunu da olumsuz etkilemiştir. Şehrin birçok sanat ve kültür eserleri silinmiş ve günümüze bırakılacak eserlerin somut örneklerin de azalma olmuştur. Bu çalışmada, Sultan II. Abdülhamid dönemi oluşan İstanbul yangınları ve bu yangınların neden meydana geldiği hakkında araştırma yapılarak yangınları durdurmak için ilerleyen dönemlerde ne gibi önlemler alındığı hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Yangın, İstanbul, Tahribat, Önlem, Sigorta, İtfaiye

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
ISTANBUL FIRES OF SULTAN ABDULHAMID II. PERIOD

Elif İŐIK

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Uğur AKBULUT

2023, (101) page

Jury: Assoc. Prof. Dr. Uğur AKBULUT (Advisor)

Assoc. Prof. Dr. Naim ÜRKMEZ (Member)

Assoc. Prof. Dr. M. Yasin TAŞKESENLIOğLU (Member)

Historical structures shaped by the traditions, customs and values of societies by carrying the traces of various cultures from the past to the present are concrete examples that constitute the national integrity of a nation between its past and present. Today, when we examine the sources of the past, we see that many fires occurred in the Ottoman Period and as a result of these fires, not only the structures of the cities were wiped out, but also the original forms of many of the existing works of art were changed. It is noteworthy that these fires occurred especially around Istanbul. We see from the sources examined that there was an intense fire in Istanbul until Sultan Abdulhamid II and that these fires have been continuing since 1876. Fires have an important place in the history of the city. Because, if the fire that starts in a house is not intervened early, it reaches a level that will burn a neighborhood. For this reason, the most important point after a fire is early intervention. The fires in many districts of Istanbul not only changed the image of the city, but also caused many problems. The fires, which negatively affected the Ottoman economy, adversely affected not only the physical appearance of the city, but also its society. Many art and cultural works of the city have been deleted and the concrete examples of the works to be left today have decreased. In this study, information was given about the fires in Istanbul that occurred during the reign of Sultan II. Abdulhamid and the reasons why these fires occurred, and what measures were taken in the following periods to stop the fires.

Key Words: Fire, Istanbul, Destruction, Prevention, Insurance, Fire Department

KISALTMALAR LİSTESİ

BOA.	: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
BEO.	: Bâbîâli Evrak Odası Evrakı
Y.PRK.	: Yıldız Perakende Evrakı
DH.MK.	: Dâhiliye Nezâreti Mektûbî Kalemi Evrâkı
Y. MTV.	: Yıldız Mütenevvi Marûzât Evrâkı
DH. MUİ.	: Dahiliye Nezareti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Evrakı
MKT.	: Mektubî Kalemi
MV.	: Meclis-i Vükela Mazbataları
Y.A.HUS.	: Yıldız Sadaret Hususi Evrakı
EŞA.	: Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik
ŞH.	: Şehremaneti Maruzatı
ASK.	: Askerî Maruzat
Çev.	: Çeviri
MV.	: Meclis-i Vükela Mazbataları
Ed.	: Editör
HR.	: Hariciye Nezareti
İBB.	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
MV.	: Meclis-i Vükela Mazbataları
NO.	: Numara
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
SBF	: Siyasal Bilimler Fakültesi
TAED.	: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
Vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayın
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
Ş.D.	: Şûra-yı Devlet

ÖN SÖZ

Sultan II. Abdülhamid dönemi yangınları, sosyal ve ekonomik hayatı derinden etkileyen hadiselerdendir. Yangınların yıkıcı ve yok edici etkisi bir şehrin gelecek kuşaklara aktarılan mimarî ve tarihî eserlerinin de yok olmasına sebep olmaktadır.

Bu çalışmada; Sultan II. Abdülhamid dönemi İstanbul yangınları ele alınmıştır. Yangınları önlemeye yönelik tedbirler, yangın anında söndürme çalışmaları, yangın sonrası faaliyetler, itfaiye çalışmaları ve sigorta faaliyetlerinin yangına etkisinden söz edilmiştir.

Çalışmanın amacı, çoğunlukla ahşap mimariye sahip olan İstanbul'un yangın tarihine katkıda bulunmak; yangın öncesi, yangın sırasında ve yangın sonrasında yapılan faaliyetlerin seyrini incelemek ve Sultan II. Abdülhamid devrinde meydana gelen değişimi gözlemleyebilmektir. Bu çerçevede gerçekleştirilen çalışmanın başlıca kaynaklarını Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivliği Başkanlığı Osmanlı Arşivinden temin edilen belgeler, gazeteler, döneme ilişkin seyahatnameler ve hatıralar oluşturmaktadır. Ayrıca konuya ilişkin araştırma eserlerden yararlanılmıştır.

Çalışma, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, Sultan II. Abdülhamid devrinden önce İstanbul'da gerçekleşen önemli yangınlar ve bu yangınların şehre ve insanlara etkisinden bahsedilmiştir.

Birinci bölümde, Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde İstanbul'da gerçekleşen yangınların sebepleri, 1876'dan itibaren oluşan kasıtlı yangınlar ve kaza sonucu oluşan yangınlar hakkında bilgiler verilerek yangının İstanbul'a ve şehir hayatına olan etkisinden söz edilmiştir.

İkinci bölümde, yangın sonrası genel durum, yangın söndürme çalışmaları, itfaiye teşkilatının çalışmaları, alınan tedbirler, sigorta şirketinin yangında rolü anlatılmıştır. Yangında sigorta şirketlerinden faydalanma süreci, yangın sonrası imar faaliyetleri ve yangının sosyo-ekonomik hayata etkisi hakkında bilgiler verilmiştir.

Tez sürecinin başından itibaren bana her daim destek olan, sevgisini her daim hissettiğim, bana tarihçi olmayı sevdiren danışmanım Doç. Dr. Uğur Akbulut'a teşekkür ederim.

Elif İŞİK
Erzurum-2023

GİRİŞ

İstanbul, başta avantajlı coğrafi konumu olmak üzere sahip olduğu tarihî ve iktisadî rolü ile medeniyetin beşiği olarak gösterilen şehirlerden biridir. Coğrafi bakımından denizler ve kara parçaları arasında olup Asya ve Avrupa kıtalarını birleştiren bir şehirdir. Roma İmparatoru Konstantin tarafından kurulan Konstantinopolis şehri, Hristiyan aleminin başta gelen merkezlerinden biri olmakla birlikte yapılan araştırmalar yerleşimin tarihini milattan önce üçüncü binin başlarına kadar götürmektedir. Haliç kıyılarında erken yerleşmelerin olduğu ve ucundaki Kâğıthane ile Alibey derelerinin bulunduğu vadiler ve bu vadilere hâkim tepelerde de yerleşmelerin olduğu bilinmektedir.¹

Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u fethettikten sonra İstanbul Müslümanlara ev sahipliği yapan önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. İstanbul'un fethi Türk tarihi ve Avrupa tarihi açısından önemli bir yere sahiptir.² Fetihten sonra öncelikle imar ve iskân faaliyetlerine başlanarak Müslüman şehir görüntüsü oluşturulmuştur. Şehrin tekrar nüfuslandırılması hususunda devletin çeşitli bölgelerinden halk, gönüllü veya sürgün olarak İstanbul'a yerleştirilmiştir. Fatih, İstanbul'dan ayrılmadan önce yerleşmelerin gerçekleştirilmesi için birçok ferman çıkararak halkı teşvik etmiştir. Öncelikle Anadolu ve Rumeli'den bir kısım Müslüman, Yahudi ve Hristiyan aileler İstanbul'a gönderilmiştir. Döneme ilişkin kaynaklara bakıldığında Rumeli ve Anadolu'dan 4000 ailenin İstanbul'a iskânı sağlanmıştır. 1477 tarihinde yapılan nüfus sayımında İstanbul'da toplam 14.803 hane vardır. Bunun %60'ını Müslümanlar, %21,5'ini Rum Ortodokslar, %11'ini ise Yahudiler ve diğer zimmi halk oluşturmaktaydı. 1535 yılında hane sayısı 80.000'e ulaşmıştı.³

1520-1566 yılları arasında saltanat süren Kanuni Sultan Süleyman döneminde İstanbul'da birçok yeni eser inşa edilmiştir. Birçoğu günümüze kadar ulaşan bu eserlerin büyük bir kısmı Mimar Sinan tarafından inşa edilen anıtsal yapılardır. Başta saraylar ve camiler olmak üzere İstanbul'daki kamu binaları kâgir yapılar olmakla birlikte konut dokusu çoğunlukla ahşap malzemelerle inşa ediliyordu. XVIII. yüzyıl itibariyle devletin yoksullaşmaya başlamasıyla birlikte ahşap binaların sayısı daha da artmış ve bu durum yangınların seyrini doğrudan doğruya etkilemiştir. XIX. yüzyıla gelindiğinde depremlerin, yangınların, salgınların, isyanların sayısı daha da artmıştır. Bu yüzyıla girildiğinde İstanbul,

¹ Işın Demirkent, "İstanbul", **Türk Diyanet Vakfı (TDV) İslam Ansiklopedisi**, 23, İstanbul 2001, 205.

² Coşkun Yılmaz, **Düşten Fethe İstanbul**, Üsküdar Belediyesi Başkanlığı Kültür Yayınları, No:28 İstanbul 2015,10.

³ Feridun Emecen, "İstanbul" **TDV, İslam Ansiklopedisi**, 23 İstanbul 200, 220-239.

deprem ve yangınlarla bir hayli zarar görmüş ve ciddi bir değişim yaşamıştır. Önlem olarak da ahşap mimarî yerine kâgir yapılara geçilmeye başlanmıştır. Nitekim Kumkapı, Unkapanı, Samatya, Aksaray, Balat, Fener gibi geleneksel yapıdaki semtlerde yangına dayanıklı taştan yapılan konutların sayısında artış görülmüştür.⁴

İstanbul ile ilgili çalışmalar incelendiğinde şehrin pek çok afetler ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bunların başında yangınlar gelmektedir. İstanbul, kalabalık nüfusu, ahşap ve dar sokaklı evleriyle sık sık yangınlara sahne olmuştur. Bu yangınlar şehrin ekonomik ve sosyal yapısına ciddi zararlar verdiği gibi fizikî yapıyı da derinden etkilemiştir. Büyük yıkımlara sebep olan yangınlar aynı zamanda sosyal, ekonomik ve siyasî bunalımlara yol açmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar yangınların hem sayısının hem de sosyal ve ekonomik sonuçlarının tahmin edilmesinde önem arz etmektedir. Osman Nuri Ergin'in yaptığı incelemelere göre 1853'ten 1906'ya kadar geçen süre zarfında İstanbul'da toplam 229 yangın meydana gelmiş ve bu yangınlarda 36.000 ev harap olmuştur.⁵

Başta İstanbul olmak üzere Eyüp, Galata ve Üsküdar'da ciddi tahribata yol açan felaketler çok sayıda insanın hayatına mal olmuştur. Yangınlar, İstanbul'da o kadar çok tahribat ve yıkıma yol açmıştır ki "Edirne sudan, İstanbul ateşten batacak!" deyimini halk arasında sık sık kullanılır olmuştur.⁶

Yangınların çıkış sebepleri bir hayli çeşitlidir. Binaların inşasında ahşap malzemenin kullanılması bu sebeplerin başında gelmektedir. Bunun yanı sıra kundaklama ve ihmal de yangınların yaygın sebepleri arasında gösterilmektedir. Osmanlı ordusunun temelini oluşturan yeniçeriler, askerlik vazifeleri dışında pek çok görev ve sorumluluğa sahipti. Bu görev ve sorumluluklardan biri de yangınların söndürülmesine ilişkindi. Yeniçeriler yangınlara müdahale ederken, içlerinden bazı kötü niyetli olanları kundakçılık yapmak suretiyle zengin evlerini soymaya ve yağmacılığa girişebiliyorlardı. Hatta kent güvenliğinden sorumlu devlet görevlilerini azlettirmek amacıyla farklı noktalarda yangınları çıkartılabiliyordu.

⁴ Mehmet Karakuyu-Saadet Tuğçe Tezer-Hatice Balık, "İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası ve Literatür Değerlendirmesi", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 2010, 8, 16.

⁵ Demirkent, "İstanbul", 296-300. Detaylı bilgi için bkz. Osman Nuri Ergin, **Mecelle-i Umur-i Belediye**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1, İstanbul 1995, 965.

⁶ Fatma Ürekli, "Osmanlı Döneminde İstanbul'da Meydana Gelen Afetlere İlişkin Literatür", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 8/16, İstanbul, 116.

Yangınların meydana gelmesindeki nedenlerden biri de depremlerdi ve bu sebeple yangınlar hızla yayılabiliyordu. İlaveten, az da olsa yıldırım düşmesi sonucu çıkan yangınlara rastlamak da mümkündür.⁷ Bütün bu yangınlar, yok edici özelliklerinden ötürü “ejderha” olarak isimlendirilmiştir.⁸

İstanbul’da meydana gelen yangınların ciddi kayıplara sebep olması nedeniyle, XVI. yüzyıldan itibaren Avrupa ülkelerinde kullanılmaya başlayan yangın söndürme ekipmanları takip edilmeye başlanmış ve bu çerçevede yeni tedbirler uygulanmaya başlanmıştır.⁹ Hayata geçirilen çözüm yollarından biri Tulumbacı Ocağının kurulmasıdır. Nitekim tulumbacılar, XVII. yüzyılda gemilerdeki suyun tahliyesini gerçekleştirmede görev alırken XVIII. yüzyılda da yangınlara müdahale etmek amacı ile yangın havuzlarını ve su taşıyan vapurları kullanmışlardır.¹⁰

İstanbul’un fethinden sonra meydana gelen büyük yangınlar 1489’dan 1918’e kadar 200 civarındadır. 1714’e kadar olan önemli yangınlar genellikle Galata, Cıbalı, Eyüp civarında ortaya çıkmıştır. 1714’ten 1826’ya kadar ortaya çıkan yangınlar 44 tane olup 700’e yakın hamam, medrese ve diğer binalar hasar görmüştür. 1826’dan 1918’e kadar yine çok sayıda yangın çıkmış ve şehre büyük zarar vermiştir. Bu nedenle sürekli yangınlarla mücadele için yeni yollar aranmıştır.¹¹

Bizans dönemine ait kaynaklar incelendiğinde, Türklere intikal eden yapıların çoğunluğunun yangına karşı dayanıksız ve ahşap olduğu görülmektedir.¹² Fetihden sonra ise inşaatlarda ahşap malzeme kullanımı daha da yaygınlaşmış ve bu nedenle hem yangınların sayısı hem de yıkıcılığı daha da artmıştır.¹³

İstanbul’un fethinden sonra “Yangın Köşkü” ismi verilen ahşap bir gözetleme kulesi yaptırılarak yangınlarla mücadele edilmeye çalışılmıştır.¹⁴ Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi çok sayıda büyük ve yıkıcı yangının önüne geçilememiştir. Sultan II. Bayezid zamanında 1489’da yağmur sırasında yıldırım düşmesi sonucu büyük bir yangın çıkmıştı.

⁷ Ürekli, “Osmanlı Döneminde İstanbul’da Meydana Gelen Afetlere İlişkin Literatür”, 112-113.

⁸ Niyazi Ahmet Banoğlu, **İstanbul Cehennemi, Tarihte Büyük Yangınlar**, Kapı Yayınları, İstanbul 2008, 1.

⁹ Süleyman Türker, **Temel İtfaiyecilik ve Yangından Korunma**, Altınkoza Yayınları, Adana 2009, 15.

¹⁰ Sibel Gürses Söğüt, “Osmanlı’nın Modernleşme Sürecinde İstanbul’un Yangın Söndürme Araçları”, **Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, İstanbul 2016, 52-57.

¹¹ <http://itfaiye.ibb.gov.tr/tr/istanbul-yaninlari.html> (Erişim Tarihi: 28.03.2022).

¹² Hrand D. Andreasyon, “Eremya Çelebinin Yangınlar Tarihi” **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, 27 İstanbul 1973, 59.

¹³ Ömer Ersin Erdoğan, “İstanbul’un Ateşle İmtihanı”, **Beykoz Akademi Dergisi**, 2/2, 49-50.

¹⁴ Türker, **Temel İtfaiyecilik ve Yangından Korunma**, 15.

At Meydanı'nda Güngörmez Kilisesi üzerine düşen yıldırım erzak deposuna sıçrayarak barutların alev almasına sebep olmuş ve meydana gelen patlama çevreye büyük zarar vermiştir. 1501 yılında yine yoğun yağmur esnasında Galata'da barut deposuna yıldırım düşmesi ile yangın çıkmıştır. Yangını söndürmek için yeniçeri ağası ve sadrazam olay yerine intikal etmiştir.¹⁵

Gerek Fatih Sultan Mehmed gerekse Sultan II. Bayezid dönemi kaynaklarına bakıldığında yangınla ilgili çok sayıda bilgi bulmak mümkündür. Sultan II. Bayezid devrinde meydana gelen en büyük yangınlardan biri 1510 yılında yaşanmıştır. İstanbul'un küçük mahallelerinden birinde başlayan bu yangın önce Balat'a oradan da Bahçekapı'ya kadar yayılmış ve ağır tahribata sebep olmuştur. Yangın sırasında 800 kadar dükkân tamamen kül olmuştur.¹⁶

İstanbul'da meydana gelen büyük yangınlardan biri 25 Ağustos 1515'de yaşanmıştır. Bu yangın Bedesten civarında başlamış ve yayılarak Gedik Paşa Hamamı'na kadar ilerlemişti. Yangın sırasında Atik Ali Paşa vakfına ait dükkânlar yanıp küle dönmüştür. Sadrazam, Yeniçeri ağası ve sonra bizzat Padişah yangın mevkiine giderek söndürme çalışmalarını yakından takip etmişlerdi.¹⁷

1539 yılında Zindankapı mevkiinde başlayan yangın Baba Cafer Zindanı dahil geniş bir sahaya yayılmış ve bu sırada yedi yüz civarında mahkûm yanarak hayatını kaybetmiştir. Ağır can ve mal kaybına sebep olan en eski yangınlardan biri olan Zindankapı yangını ciddi hasara da sebep olmuştur.¹⁸

Kanuni Sultan Süleyman tarafından 18 Şubat 1560'ta ilan edilen bir ferman ile yangın sonrası yeniden inşa edilecek yapılarda saçak kullanılmaması tembih edilmiş ve bundan sonra yangınları önlemek için devlet tarafından alınacak önlemlere uyulması vurgulanmıştı. Bu uyarıya rağmen 23 Eylül 1569'da geniş çaplı bir yangın çıkmıştır. XVI. yüzyılda İstanbul'da meydana gelen yangınların en büyüğü olarak ifade edilen bu yangın, Demirkapı'dan Bahçekapı, Balıkpazarı ve Zindankapı'ya kadar yayılarak Yahudilerin yaşadığı semti küle çevirmiştir. Bu dönemde aylardır yağmur yağmadığı için her yer

¹⁵ Mustafa Cezar, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler", Güzel Sanatlar Akademisi **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri**, İstanbul, 1963, 328-329.

¹⁶ Joseph Von Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi**, 4, Üçdal Neşriyat, İstanbul 2005, 7.

¹⁷ Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi**, 161.

¹⁸ Kenan, Yıldız, "Şehir Topoğrafyasına Etkisi Bakımından Osmanlı Dönemi İstanbul Yangınları", **Büyük İstanbul Tarihi Doğal ve Beşerî Afetler** 1, 487; Cezar, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar", 330.

kurumuş ve küçük bir kıvılcım büyüyerek birçok mahalleyi sarmıştır. Rivayete göre şehir yedi gün yedi gece yanmış ve dehşet içinde kıvrılırken bütün devlet adamları yangını söndürmek için büyük gayret sarf etmişlerdir. Ancak yine de yangını söndürmek uzun süre mümkün olmamıştır.¹⁹

1572 yılına gelindiğinde surlara bitişik evlerin yapımı yasaklanmış ve surlarla inşaat arasında en az üç metrelik boşluk bırakılması emredilmiştir. Bu ve buna benzer yasakların konulma sebebi, İstanbul sokaklarının dar, evlerin bitişik nizam yapılmış olmasıdır. Evlerin birbirine yakın olması nedeniyle, ortaya çıkan küçük çaplı her yangın rüzgârın da etkisiyle kolayca yayılabiliyordu. Yangınların çıkış noktalarından biri bekâr odaları, han ve dükkânlardı. Bu nedenle yangına sebebiyet verecek bu tip yerlere ilişkin daha fazla tedbir ve yasak uygulanıyordu.²⁰ Ancak Sultan II. Selim'in saltanatının son yılında (Nisan/Mayıs 1574) kayıtlara geçen bir yangın Topkapı Sarayı'nda çıkmıştır. Yemek yapılırken başlayan yangın sırasında sarayın mutfak kısmı tamamen yanmıştır.²¹

Yangına sebep olarak gösterilen mekânların başında kahvehaneler gelmektedir. 1633 yılında Cibali'de bir gemide başlayan yangın rüzgârın şiddetiyle hızla yayılarak bazı mahallelerin kül olmasına sebep olmuştur. Bu yangından sonra kahvehanelerde dedikodu uzun süre devam etmiş bu durumun önüne geçmek için Sultan IV. Murad, İstanbul'daki bütün kahvehanelerin kapatılmasını emretmiştir. Siyasi sohbetlere ev sahipliği yapan ve çeşitli dedikoduların çıkmasına sebep olan bu mekânlar Kadızâde Mehmet Efendi'nin teşvikiyle kapatılmıştı. Şeyhülislam Hüseyin Efendi'nin fetvası ile kahvehaneler kapatılmış, tütün içenlere ölüm cezası başta olmak üzere ağır cezalar verilmiş ve tütünün haram olduğu belirtilmişti.²² Kahvehanelerin yerlerine bekârlara, nalbantlara ayrıca debbağlara özel odalar yaptırılmıştı.²³

Bu arada İstanbul'da sık sık yangın çıkmasının bir başka nedeni de bazı kişisel alışkanlıklardı. Bu alışkanlıkların başında mangal kullanımı ve tütün içme (çubuk) gelmektedir. Dikkatsizce evin her tarafına taşınan mangallar ve tütün içerken düşen ateşler pek çok kez yangına sebep olmuştur. Evlerinde çok fazla eşyası bulunmayan Türkler

¹⁹ Andreason, "Eremya Çelebinin Yangınlar Tarihi", 61; Selânikî Mustafa Efendi, **Tarih-i Selânikî**, Haz. Mehmet İpşirli, II. Baskı, 1, Ankara 1999, 76.

²⁰ Erdoğan, "İstanbul'un Ateşle İmtihani", 53.

²¹ Selaniki Mustafa, **Târih-i Selânikî**, 114.

²² Uğur Akbulut, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Kahvehanelerden Kaynaklanan Sosyal Sorunlara Dair Bazı Tespitler", **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]** 54, Erzurum 2015, 566.

²³ Ziya Yılmaz, "Murad IV", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 31, İstanbul 2006, 183.

yangından fazla etkilenmiyordu. Giysisini sırtında taşıyor ve geniş bir sandık, birkaç kehribar başlıklı çubuk, bir iki tutam tütün ve aynı miktarda kahveden oluşan taşınabilir her şeyini içine almaya yetiyordu. Eğer bu sandığı kurtarabilirse daha önceden ödenen evin kirası dışında kaybı olmuyordu.²⁴ Buna karşılık Ermeni, Rum ve Yahudi halkı çok fazla zarar görüp fakirleşirlerdi.²⁵

1660 tarihli yangın İstanbul'un görmüş olduğu en büyük yangınlar arasındadır. İkinci vaktinde başlayan yangın tütün içen birinin dikkatsizliği sonucu çıkmıştır. Yangın, Odun Kapısı ve Ayazma Kapısı'nın ortalarında bulunan Ahî Çelebi Camii'nin civarında bir sandıkçı dükkânından başlamış, Unkapanı'nda sur içindeki keresteci dükkânlarına doğru ilerleyerek Ağa Kapısı, Süleymaniye, Eski Saray, Beyazıt ve Fatih'e kadar ulaşmış Yeniçeri Odası, Davut Paşa ve Molla Gürani'ye oradan Yahudi mahallelerine yönelmişti. Yangın daha sonra Tahtakale, Mahmutpaşa, Kapalıçarşı çevresi, Hoca Paşa civarına kadar ilerlemişti. Diğer bir kol ise Kadırga Limanı, Kumkapı, Nişancı, At meydanı ve Samatya taraflarına kadar yayılmıştı.²⁶ Bu yangından sonra birçok mahalle harap olmuş insanlar maddi ve manevi yoksulluğa düşmüştür. İnsanlar birçok hastalığa yakalanmıştır. Bu hastalıklardan biri de vebadır. Özellikle açlığın ve kıtlığın baş gösterdiği hatta insanların dört beş gün aç ve susuz kaldığı ancak hayatta kalmaya yetecek kadar ekmek buldukları rivayet edilmiştir. Devlet her ne kadar bunlarla baş etmeye çalışsa da alınan tedbirler yetersiz kalmıştır.²⁷

Tulumba, Osmanlı Devleti'nde XVIII. yüzyılda, Gerçek Davut isimli bir mühendis tarafından 1712 yılında "Çardaklı Tulumba" ismiyle icat edilmişti. 120 kg ağırlığında su konularak çalışan tulumba Tophane ve Tüfekhane yangınlarında başarı elde edilince Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından 1714 yılında Yeniçeri Ocağı'na bağlı olarak Tulumbacılar Birliği kurulmuştur. Böylece Tulumbacı Ocağı'nın kurulmasıyla birlikte 1714 yılı Türkiye'de yangınla mücadelenin başlangıç tarihi olarak kabul edilmektedir.²⁸

1718 yılında Cibali'de başlayan yangın büyük kayıplara sebep olmuştur. Cibali, defalarca geniş çaplı yangınlara maruz kalmıştı. Bunlar sırasıyla 1633 yangını, 1693 yangını,

²⁴ James Ellsworth De Kay, **1831-1832 Türkiye'sinden Görünümler**, Çev. Serpil Atamaz Hazar, ed. Recep Boztemur, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2009, 69.

²⁵ Andreasyon, "Eremya Çelebinin Yangınlar Tarihi", 62.

²⁶ Kenan Yıldız, "1660 İstanbul Yangını ve Etkileri: Vakıflar, Toplum ve Ekonomi", **TTK**, Ankara 2017, 489, 490.

²⁷ Yıldız, **1660 İstanbul Yangınının Sosyo-Ekonomik Tahlili**, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012, 13.

²⁸ Türker, **Temel İtfaiyecilik ve Yangından Korunma**, 17.

1718 yangını, 1756 yangını, 1782 yangını ve 1833 yangını olarak tarihe geçmiştir.²⁹ 17 Temmuz 1718'de Cibali'de başlayan yangın poyrazın etkisiyle geniş alanlara yayılmıştır. Bu yangın Zeyrek, Unkapanı, Vefa, Şehzade Camii'nin bazı kısımları Süleymaniye, Aksaray, Yeniçeri Odaları, Çukur Çeşme, Laleli Çeşme, Atpazarı, Fatih, Altı Mermer, Kumkapı, Koca Mustafa Paşa gibi alanlara yayılarak geniş bir bölgeyi etkilemiştir. Tam yirmi yedi saat devam eden yangın sırasında 15 bin kişi hayatının kaybetmiştir. Birçok dükkân, ev, cami, saray, değirmen, fırın mektep bu yangınla küle dönmüştür. Yangın sonrası daha ciddi tedbirler alma yoluna gidilirken Sultan III. Ahmed'in fermanıyla yanan cami ve mescitlerin yeniden inşa masrafları devlet adamlarına bırakılmıştır.³⁰ Daha önce ifade edildiği üzere Gerçek Davut Ağa tarafından icat edilmiş olan tulumba, Cibali yangını sırasında kullanılmışsa da yetersiz kalmıştır.³¹

Üsküdar'da çıkan yangınların tamamını tespit etmek kolay değildir. Yapılan incelemelere göre 1927'ye kadar 20 yangın meydana gelmiştir. Bununla beraber XVII. yüzyıla kadar Üsküdar'da çok fazla büyük yangın görülmemiştir. Cumhuriyet devrinde İstanbul İtfaiye Müdürlüğü yapmış olan Tarık Özavcı İstanbul yangınlarını ve Üsküdar yangınlarını üç safhada ele almıştır. Özavcı'ya göre Üsküdar civarında birinci safhada (1627-1833) ortaya çıkan ilk yangın 1719 yılına denk gelmektedir. Bu safhada toplamda beş yangın çıkmıştır. Bu yangınlar sırasıyla 1719 yangını, 1720 yangını, 1725 yangını, 1730 yangını ve 1747 yangınıdır. İkinci safha yangınları (1854-1921) şu şekildedir: 1874 yangını, 1882 yangını, 1888 yangını, 1889 yangını, 1912 yangını, 1918 yangını (üç kez çıkmıştır), 1919 yangını ve 1921 yangınıdır. İkinci safhada toplamda on bir yangın meydana gelmiştir. Üçüncü safha yangınları (1923-1972) toplam yirmi beş yangın olduğunu ifade etmiştir.³²

XVIII. yüzyılda İstanbul, Hasköy, Üsküdar ve Galata bölgelerinde önemli mevkilerde büyüklü küçüklü birçok yangın çıkmıştır.³³ 1744 yılında Fatih'te Kanlı Fırın'da başlayan yangın güçlkle söndürülmüştür. 1745'te Fener'de Kiremit Mahallesi'nde tersane mühimmat deposunda yangın çıkmıştır. 1746'da Hoca Paşa'da Galata, Hobyar Mahallesi ve Balat Kapısı yangın nedeniyle tahrip olmuştur. 1747'de Samatya'da, 4 Şubat 1750'de Küçük

²⁹ Fatih Köse, "1756 İstanbul Yangınları", **Sosyal Bilimler Dergisi**, 2, Tekirdağ 2019, 194.

³⁰ Yıldız, "Şehir Topoğrafyasına Etkisi Bakımından Osmanlı Dönemi İstanbul Yangınları", 499.

³¹ Köse, "1756 İstanbul Yangınları", 197.

³² Hamit Pehlivanlı, "Üsküdar Vâlîde-i Âtik Yangını", **3 Ağustos 1927 Uluslararası, Üsküdar Sempozyumu VII**, Altan Basım, 1, İstanbul 2012, 297.

³³ Beyhan, Mehmet Ali, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yangınları, Afetlerin Gölgesinde İstanbul, Tarih Boyunca İstanbul ve Çevresini Etkileyen Faktörler", Ed. Said Öztürk, **İstanbul Büyükşehir Belediyesi Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanlığı Çevre Koruma Müdürlüğü**, İstanbul 2009, 216-240.

Pazar'da, 1751'de Fatih Büyük Karaman'da, 1752'de Koska, Gedikpaşa, Beyazıt, Langa ve Kandilli civarında; 1753'ten 1755'e kadar Kandilli, Galata, Cibali, Yenikapı, Şehzadebaşı, Aksaray, Uzun Çarşı, Sultan Hamam, Üsküdar, Kadirga Limanı, Hoca Paşa ve Ayvansaray'da büyük küçük birçok yangın meydana gelmiştir.³⁴

1782 yine yoğun yangınların ortaya çıktığı bir yıldır. Bu tarihte İstanbul'da üç yangın çıkmış ve üçü de şehre büyük zarar vermiştir. İlki 10 Temmuz 1782'de meydana gelmiştir. Samatya'da ortaya çıkan bu yangın keresteci dükkânlarında başlayarak çevreye yayılmıştır. Yangını söndürmek için Sultan I. Abdülhamid emir verse de kısa süre içerisinde söndürmek mümkün olmamıştır.³⁵ 24 Temmuz'da görülen ikinci yangın, Balat Fener Kapı'daki Dibek Mahallesi'nde bir Ermeni evinde başlamış ve tüm çabalara rağmen söndürülmesi mümkün olmamıştır. Üçüncü yangın 22 Ağustos 1782 Perşembe günü gece saat üç buçukta Cibali Ayakapı civarında bulunan Gül Camii yakınındaki Çingiraklı Mahalle'de bir evden başlamıştır. Bu yangının tamamen sönmesi altmış beş saati bulmuştur.³⁶

XVIII. yüzyılda İstanbul'da çıkan bir yangında 18.000 evin yandığına dair kayıtlar bulunmaktadır. Şehri bu gibi felaketlerden korumak için sokaklar genişletilerek evler tuğladan ya da taştan yapılmaktaydı. Ancak hükümet, sokakları genişletmek üzere gerekli olan kamulaştırmaya para vermekten kaçındığı için felaketzedeler, yangından arta kalan küllerin üzerine yeni bir ahşap kulübe inşa ediyor ve yeni bir yangın çıkana kadar bu evde oturuyorlardı.³⁷

1784-1807 yılları arasında Galata ve Hasköy başta olmak üzere birçok kez yangın çıkmıştır.³⁸ 1808 yılında ise Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa'ya karşı öfkeli olan yeniçeriler 14 Kasım'ı 15 Kasım'a bağlayan salı gecesi şeyhülislamın konağında bulunduğu sırada yangın çıkararak isyan ettiler. Yangın kısa zamanda etrafa yayılmıştı. Bu sırada Şeyhülislam konağında birçok devlet adamı ve içlerinde Mustafa Paşa da olmak üzere iftar etmekteydiler. Yangınla beraber asilerle Sadrazam'ın adamları arasında kanlı bir çatışma başlamıştı. Bu

³⁴ Yıldız, "Şehir Topoğrafyasına Etkisi Bakımından Osmanlı Dönemi İstanbul Yangınları", 501-502.

³⁵ Ahmed Cevdet, **Tarih-i Cevdet**, TTK, II. Kitap, Ankara 2018, 173.

³⁶ Kenan Yıldız, "1782 İstanbul Yangını": Kadı Sicillerinden Tespit, Çıkarım ve Yorumla, **I. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu**, Bildiriler İstanbul 2014, 708, 710.

³⁷ Edward Raczynski, **1814'de İstanbul ve Çanakkale'ye Seyâhat**, Çev. Kemal Turan, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980, 176.

³⁸ Cezar, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar", 365-367.

vakada binlerce kişi hayatını kaybederken Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa da konağını barutla havaya uçurarak pek çok yeniçeri ile birlikte kendi hayatına da son vermiştir.³⁹

1823 yılında Tophane’de başlayan yangının tanıklarından biri İngiltere Sefaretinin vaizi Robert Walsh idi. Walsh gördüğü manzarayı seyahatnamesinde şu şekilde aktarmıştır:

1 Mart 1823’te İstanbul’da sabah sekiz dolaylarında, bir kadın Tophane’deki bir hamama gitmek üzere evden çıkarken tandırı yanık bırakmıştır. Kadın daha eve dönmeden tandırdan masaya kıvılcım sıçramış ve alevler bütün odayı sarmıştı. Türkler genellikle bir ya da birkaç evde çıkan yangınlara pek dikkat etmediklerinden komşular kendi günlük işlerine devam edip yangının kendi kendine söneceğini ya da kadının onu söndüreceğini düşünmüşler ve işi Allah’a bırakmışlardı. Ev, Tophane vadisinin dibinde, çarşıya yakın bir yerde, Pera’nın en yoğun ve kalabalık bir bölgesindeydi ve anında bitişik evlere sıçramıştı. Birkaç gün öncesinden beri rüzgâr çok kuvvetli olarak doğudan esiyordu, hava kuruydu, dolayısıyla bu mahalledeki tüm ahşap evler yanmaya hazır ve yangın rüzgârla birlikte hızla yayılıyordu. İki saat içinde yangın öyle büyümüşü ki bütün Pera paniğe kapıldı. Akşam saat 10’da elçilik sarayının çatısından görünen manzara çok korkutucuydu, bütün Tophane vadisi alevler içindeydi. Alevlerin arasından yükselen birkaç cami minaresi yere saplanmış devasa meşalelere benziyordu. Bu evler yoksullara aitti, bahşiş veremedikleri için tulumbacılar pek çaba göstermek istemiyordu. Evini terk edip gidenler arasında bir yaşlı kadın vardı. Tek varlığı bir elinde tabure, diğer elinde çakırık olup koltuk altlarında ise iki büyük sukabağı ve omuzundaki kediydi; bir süre sonra evinden ayrılmak istemeyen kedi huysuzlanmaya başladı ve yere atlayıp alevler içindeki eve kaçtı. Kadın sessizce kedinin peşinden gitti ve az sonra onu dışarı çıkarttı, ama kedi sürekli mücadele ediyordu. İkinci kez kaçtığında yangın evi sarmış, parçalar düşmeye başlamıştı, etraftakiler kadını eve girmemesi için ikna etmeye çalışıyorlardı, ama kadın kedisini bırakmaya niyetli değildi, tam kapının eşiğine gelmişti ki ev çöktü ne o ne de kedisini bir daha görülmedi. Saat iki dolaylarında yangın Beşiktaş’a kadar yayılmış, Boğaz’a bakan tepenin yamacında neredeyse üç kilometre uzunluğunda bir alanı baştan aşağıya alevler kaplamıştı. Mahalle sakinleri evlerinden kurtarabildikleri her şeyi büyük mezarlığa toplamış, kendileri de geceyi ağaçların altında geçirmişti.⁴⁰

Büyük Pera yangını geniş alanları kaplayarak büyük bir tahribata sebep olmuştur. Bu dönem art arda çıkan yangınlar korkutucu olmakla birlikte çıkan yangınların yabancı gazeteler tarafından tüm dünyaya duyurulması daha büyük bir soruna sebep olmaktadır.⁴¹

³⁹ Fatih Ünal, “Aleksander Grigoreviç Krasnokutsk’un Günlüğünden 1808 Yeniçeri Ayaklanması ve Alemdar Mustafa Paşa Vakası” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 1, Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 2008, 582-583.

⁴⁰ Walsh, **İrlandalı Bir Vaizin Gözüyle II. Mahmud İstanbul’u**, 290.

⁴¹ Rivka Geron Schild, “19. Yüzyılda Kentsel Dönüşümün Meşrutiyeti Olarak Yangın”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Şehir Yazarları-II, 68, Ankara, 129.

Yangın memnuniyetsiz yeniçerilerin şikâyetlerini dile getirme biçimi olarak değerlendirilmektedir. Frenklere ve hatta Hristiyan reayaya ait tek bir evin bile yanmaması çok dikkat çekiciydi. Gerçek düşüncesi ne olursa olsun Sultan, olayın tamamen kaza olduğuna inanmış görünüyordu. Hemen bir ferman çıkartılmış ve hiçbir Türkün evdeki mangalda ya da tandırda yaktığı ateşi dikkatle söndürmeden sokağa çıkamayacağı duyurulmuştu. Toplam 10 bin evin yandığı ve bölgedeki nüfus yoğunluğundan ötürü 80 bin kişinin evsiz kaldığı ortaya çıktı. Sultan hepsinin kışlalara yerleştirilmesini emretti ve acil ihtiyaçlar için 800 bin kuruş dağıtılmasını emretti.⁴²

Burada yangınlardan sonra hesaba katılması gereken bir başka felaket de hemen arkasından meydana gelen yağmalama olaylarıydı. Mora ayaklanmasında soygunlara karışan Rumlar ortalığın durulmasından sonra Pera'ya gelmiş ve zanaatlarını farklı bir biçimde sürdürmeye devam etmişlerdir. Yangınlarda kendilerini hamal olarak tanıtıyorlar, sonra da taşıdıkları mallarla birlikte ortadan kayboluyorlardı. Bu iş öylesine çığırından çıkmıştı ki ertesi gün yolda eşya taşıdığı görülen herkesin durdurulması ve eğer şüpheli bulunursa eşyanın belirtilen yerler bırakılması emredilmişti.⁴³

Bazı yangınların kaza eseri çıkmadığı, yeniçeri taraftarlarının çaresizce başvurdukları son girişimlerden oldukları kanıtlanmıştır. Birkaç gün sonra İstanbul tarafında çıkan bir yangında 400 ev, bir sonraki gece çıkan yangında ise 300 ev yanmıştı. Ertesi gün Kaptan Paşa'nın sarayı ile tersanenin bir bölümü yanmıştı. Yangınların biri söndürülmeden yenisi başlıyordu, bu durum bir sabah Galata'dan bakıldığında bütün İstanbul alevler içinde görüldüğü güne kadar devam etti. Yangın Yedikule yakınlarında birkaç yerde birden başlamış, hızla kent merkezine ulaşmış, yaklaşık 1,5 km eninde ve boyunda bir alanı kaplamıştı. Yangından kaçanlar eşyalarıyla birlikte kentin öbür ucundaki Balat'a gelmişlerdi ama orada da alevler görülünce yeniden geri döndüler. Kısa bir süre içinde İstanbul'da, Eyüp'te ve Boğaz'ın çeşitli köylerinde altı yangın daha patlak verdi, toplam 11 bin ev yok oldu. Pera'da yananlar da dahil edilince bir hafta içinde bu sayı 21 bine ulaşmıştı. Bitmek tükenmek bilmeyen bu feci yangınlar herkesi ciddi biçimde korkutmuştu, can ve mal güvenliğinin sağlanamadığı yerlerin büsbütün terk edileceği dedikoduları yayılmaya başlayınca Türk hükümeti hasarı inceleme kararı aldı.⁴⁴

⁴² Walsh, *İrlandalı Bir Vaizin Gözüyle II. Mahmud İstanbul'u*, 450.

⁴³ Walsh, *İrlandalı Bir Vaizin Gözüyle II. Mahmud İstanbul'u*, 452.

⁴⁴ Walsh, *İrlandalı Bir Vaizin Gözüyle II. Mahmud İstanbul'u*, 454-455.

17 Haziran 1826'da gerçekleşen Vaka-i Hayriye ile Yeniçeri Ocağı resmen ortadan kaldırıldı.⁴⁵ Yeniçeri Ocağı kapatılınca yangını söndürmekle görevli tulumbacılar da ortadan kalkmış oldu. Bu durumda bir süre yangınlara müdahale edilememiş ve yangın söndürme işleminde bir boşluk yaşanmıştır.⁴⁶ Nitekim 2 Ağustos 1826 Hoca Paşa civarında başlayan yangın yayılarak büyük bir felaketle sonuçlandı. 31 Ağustos 1833 Cibali'de yine bir yangın daha meydana geldi. Rüzgârında etkisiyle büyüyen yangın birçok kollara ayrılıp genişlemiş ve şehrin neredeyse yarısına yakını harabeye dönmüştür.⁴⁷

1870 yılı Büyük Beyoğlu yangını Harîk-i Kebîr” olarak ifade edilmektedir. Büyük Beyoğlu yangını 5 Haziran 1870 (5 Rebiyülevvel 1287) pazar günü sabah vakitlerinde Beyoğlu Yenişehir civarında başlamıştır. Valide, Macar, Sultan çeşmeleri, Aşıklar meydanı, Kurdele, Kılburnu, Tarlabası mahalleleri, Taksim'den Galatasaray'a kadar uzanan cadde üzerindeki tüm binalar otel ve evler yanmıştır.⁴⁸

Yangının hızla ilerlemesinin nedeni bitişik yapıları ve ahşap evleri olmasıdır. İstanbul'da bu tarihe kadar birçok yangın meydana gelmiştir. Fakat bakıldığı zaman insanların yanan ahşap evin yerine yine ahşap malzeme kullanmaları dikkat çekmiştir. Bu nokta da Cezar kitabında bunun sebebinin insanların yoksul ve parasız kalmalarına bağlanmaktadır. Parasız kalan insanlar ancak ucuz maliyetli bir ev yaptırabilirdi. Taştan yapılacak sağlam bir ev için zengin olmak gerekiyordu. Bir başka nokta da sık meydana gelen depremlerdi. Her ne kadar sağlam bir bina yaptırılrsa da depremin şiddetine maruz kalarak maliyetli yapımlı bina bir anda yıkılabilirdi.⁴⁹

Bu yangının ne sebeple çıktığı kesin olarak bilinmese de yazın ortaya çıkması, semtte zengin kişilerin oturması ve yazın tatil yerlerine gitmesi yağma ve kasıtlı olabileceği ihtimalini akla getiriyor. Özellikle yangın çıkan evde kimsenin olmaması bu ifadeyi destekler niteliktedir Yangın on üç saat devam etmiş ve öncelikle yangını halk söndürmeye çalışmıştır. Daha sonra tulumbacılar yangın alanına gelerek söndürme işlemine başlamışlardır. Yangın söndürme ilk iki kolda başarısız olmuş üçüncü kolda ancak söndürülmüştür. Yangın enkazı altında kalan birçok değerli taşlar, para, mücevher, eşyalara

⁴⁵ Yaşar Baş, “Merkez ve Taşrada Yerleşik Yeniçeri-Halk Çekişmesi”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 13/49, Bahar 2014, 357-361.

⁴⁶ Çelik, “Tulumbacı”, 370.

⁴⁷ Yıldız, “Şehir Topoğrafyasına Etkisi Bakımından Osmanlı Dönemi İstanbul Yangınları”, 502.

⁴⁸ Merve Cemile Keyvanoğlu, “1870 Büyük Beyoğlu Yangını”, **OTAM**, 41, Bahar 2017, 167; Detaylı için bkz. **Terakki Gazetesi** 366/7, 1287.

⁴⁹ Mustafa Cezar, **Osmanlı Başkenti İstanbul**, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, 355.

yönelik yağma hareketi de oldukça fazlaydı. Bu sebeple yangın alanına girmek yasaklanarak zabıta tarafından kontrol edilmiştir.⁵⁰ Beyoğlu halkının bir gecede fakirleştiği ve sokakta kaldığı bu dönemde yiyecek ve barınma ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmıştır. Yangın sonrası en dikkat çeken nokta ev, arsa gibi yerleşimlerin fiyatlarında olan artışı. Pera'nın tamamına yakınına etkileyen 1870 yangını sonrası devlet bir yandan ortaya çıkan güvensizlik ortamından yararlanmaya çalışan sahtekârlar ile mücadele ederken diğer yandan yangın sonrası fakirleşen ve sokakta kalanlara ilk yardımları ulaştırmaya çalışıyordu.

1870 Beyoğlu yangını birçok değişime ve yeniliğe sebep olması açısından önemli bir yangındır. Özellikle yangın güvenliği ve sigortacılığının başlamasına sebep olması açısından önemlidir. Bu yangından sonra kagir diye ifade edilen taştan yapılmış binaların sayısında artış olmuştur. Beyoğlu'nda yapı malzemesi olarak kagir binaların çatılarındaki ahşap süslemeler de çıkartılarak kiremit kullanılmaya başlanmıştır. Maliyetini ise Maliye Nezareti karşılayacaktır.⁵¹ İtfaiye taburları oluşturulmaya başlanmıştır. 1870 yangınında harik haritası çizilerek bölgenin yeniden düzenlenmesi ve yapılandırılması sağlanmıştır. Eski Beyoğlu'ndan farkı ise geniş yollar küçük ve mesafeli kagir yapıdaki evlerdi. Ayrıca sokaklara da parke taş döşendi. Yerli, yabancı zengin esnafların katkılarıyla ulaşım eskiye oranla iyileştirildi. Merkez İane Komisyonu yangınzedelerin ev kiralama isteğini kabul etti. Bu isteğin kabulü sonrası yangınzedeler üzerinde kontrol kaybolarak yangınzede olmayan gayrimüslim tebaa Müslüman mahallelerde ev kiralamaya başladı.⁵² Bu durumun önüne geçmek için yeniden düzenleme yapılarak gayrimüslim halkı Müslüman mahallelerden çıkması için karar verildi. Bununla ilgili her ne kadar fetva verilmiş olsa da ne yazık ki istenilen sonuca varılamadı. 1875 yılı itibariyle devlet gayrimüslim halkı buldukları Müslüman mahallelerden çıkartmaya yönelik üç aydan altı aya ihraç etme kararı aldı. Fakat kiracı ve ev sahipleri arasında hususi sorunlara yol açan bu olay 1918 yılına kadar mahkemece yargı işlemleri devam etti.⁵³

Yangının bir başka boyuta da önceleri yeniçerilerin, ocağın kapatılmasından sonra da zabıtların yangını söndürmek için aldığı bahşişlerdi. Bu sebeple de zaman zaman yangınları bizzat bunların çıkardıkları iddia edilmekteydi. 1874 yılında İstanbul'a gelen İtalyan yazar Amicis, seraskerlik zabıtları gelmeden önce yangının söndürülmesinin yasak

⁵⁰ **Basiret Gazetesi**, No:1415, 08.03.1287, (8 Haziran 1870),1-3.

⁵¹ **Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı** 36/4, 1 Cemaziyelevvel 1294 (14 Mayıs 1877), 2.

⁵² **BOA. ŞD.**, 3217/3, 9 Şaban 1289 (12 Ekim 1872), 1.

⁵³ **BOA. ŞD.**, 1282/13, 3 Safer 1292 (11 Mart 1875), 2.

olduğunu ve Beyoğlu'ndaki hiçbir çeşmenin memurlar gelmeden açılmadığını eserine kaydetmiştir. Yine bu dönemde yangınlara hızla müdahale edilebilmesi için İstanbul'da belli yerlere havuzlar yaptırılmıştı.⁵⁴

1874'e kadar İstanbul'da sık sık yangınlar meydana gelmeye devam etmiştir. Devlet yangını söndürme konusundaki çalışmaları yoğunlaştırırsa da yangınların önü alınamamıştır. Yangınların önlenememesin de ahşap evler, dar sokaklar, bilinçsiz insanlar, yetersiz araç gereç kullanımındır.

⁵⁴ Rivka Geron Schild, "19. Yüzyılda Kentsel Dönüşümün Meşrutiyeti Olarak Yangın", 129.

BİRİNCİ BÖLÜM

SULTAN II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ İSTANBUL YANGINLARI

1.1. İSTANBUL VE YANGIN

Geçmişi neredeyse 300 bin yıl öncesine dayanan İstanbul, deprem ve sel gibi doğal afetlerin yanı sıra yangın afetinden de oldukça fazla etkilenmiştir. İstanbul’da yaşayan hiç kimse yangınlardan ötürü kendini güvende hissetmiyordu. İstanbul tarih boyunca defalarca saldırıya uğramış, can ve mal kaybı yaşamış, depremlerle yerle bir olmuş, yangınlar ile de maddi manevi pek çok zarara uğramıştır. Meydana gelen çeşitli yangınlarla İstanbul’un büyük kısmı zarar görerek yok olmuştur. Çıkan yangınlarla beraber saraylardan hamamlara, konaklardan tarihi yapılara kadar pek çok yer zarar görmüştür. İstanbul’da o kadar çok yangın meydana gelmiştir ki halk arasında “İstanbul’un yangını, Anadolu’nun salgını” gibi tekerlemeler söylenmeye başlanmıştır. Sultan II. Mahmud döneminde yaşanan bir depremin ardından şair Keçecizade İzzet Molla bir şiirde; “Ya Rabbi, sen bize depremin getirdiği felaketi verme, bize alıştığımız yangın afetini yeterli ölçüde ver” diye de yangın ile ilgili tereddütlerini dile getirmiştir.⁵⁵

İstanbul’da bazen depremle beraber eş zamanlı yangınlar baş göstermiş ve şehrin tarihî dokusu tamamıyla değişmiştir. Ekonomik olarak zayıf olan İstanbul halkının ahşap evlerin yapımının yasaklanıp taş malzemelerin kullanımına dair emirlere uyduğu söylenilemez. Osmanlı döneminde İstanbul’da meydana gelen yangınlar genellikle dikkatsizlik, acemilik ile ihmaller neticesinde meydana gelmiştir. Evlerdeki ısınma sisteminden, mutfakta oluşan kazalardan, ateş kaynaklı üretim yapan imalathanelerde oluşan hatalardan, kahvehane ile bekâr odalarında kullanılan tütünlerin söndürülmeden atılması kaynaklı olarak küçük büyük yangınlara sebebiyet vermiştir. Bunun yanı sıra kastî olarak çıkarılan yangınlar ise genellikle fikir ayrılıkları yaşayan zümreler, hırsızlık ya da mala zarar vermek isteyenlerce intikam duygusu ile çıkarılmıştır.⁵⁶

İstanbul’da yangınların gün geçtikçe artmasından dolayı yaşanan her yangının bir öncekinden daha tehlikeli ve büyük olması nedeniyle dolayı yangınların önlenmesi için sert tedbirler alınmıştır. Sultan II. Selim döneminde, Eminönü’ndeki Yahudi Mahallesi’nde 1569 yılında meydana gelen yangın hızlı bir şekilde yayılarak yüzlerce ev ve işyerini küle çevirince her evde yangın söndürme amaçlı olarak kullanılacak merdiven ve su fiçisi

⁵⁵ Süheyla Ünver; “İstanbul’un İlk Yangın Kulesi”, **Hayat Tarih Mecmuası**, 7/9, İstanbul 1971, 36-40.

⁵⁶ Andreasyan, “Eremya Çelebi’nin Yangınlar Tarihi”, 60.

bulundurulması, ocak yaptırılması için bir ferman çıkartılmıştı.⁵⁷ Ancak alınan tedbirler yangınların çıkmasında etkili olmayınca Sultan III. Murad bazı yeni emirler içeren yeni bir ferman ilan etmiştir. Bu fermanla birlikte yangınların önüne geçmek, büyümesini engellemek ve geçmiş tecrübelerden ders alınarak zayıfın azaltılması amaçlamıştır.⁵⁸

1.1.1. Yangın Tanımı

Osmanlı tarih kaynaklar incelendiğinde büyük çaplı yangınlar “Vuku-i ihrâk-ı kebîr”, “Vukû-i Harîk-i kebir”, olarak adlandırılmaktadır. “Harik” kelimesi, Arapça “hareka” fiilinden türemiş olup yangın anlamına gelmektedir. Osmanlı dönemi edebi eserlerinde, belge ve yazılı kaynaklarda yangın kelimesi yerine harik kelimesi tercih edilmiştir. Büyük yangınlar ise “Harîk-i Ekber”, “Harîk-i Kebîr”, “İhrâk-ı Kebîr”, “İhrâk-ı Azîm” ve “Harîk-i Azîm” gibi tabirlerle ifade edilmiştir. “Kebîr” Arapça’da büyük; ekber ise daha büyük, en büyük anlamında kullanılmaktadır.⁵⁹

Teknolojinin gelişmesine bağlı olarak yangın kavramı zamanla günlük yaşantıdaki yerini daha da belirginleştirmiştir. İnşası yapılan yapılardaki çeşitlilik, yakıt ve elektrik tüketimindeki artış, ihmalkârlıklar, dikkatsizlikler ile sabotaj gibi farklı nedenlerden ötürü yangınlarla geçmişten günümüze sürekli olarak karşılaşmaktadır. Yangın kavramının daha iyi idrak edilmesi bakımından yangını meydana getiren ısı, sıcaklık ile yanma gibi terimlerin bilinmesi gerekmektedir.

Yanma ısının şiddetinin artması ile meydana gelen süreçtir. Yangının büyüklüğü ile açığa çıkan ısı miktarı karşılaştırılarak belirlenir. Eğer ortamda bir parlama gözlemlenmiyorsa yanma olayı gerçekleşmiştir.⁶⁰ Sıcaklık ise herhangi bir maddenin ortalama hızda yer alan molekülünün hareket enerjisine denilmektedir.⁶¹

Yangınlar çok hızlı bir biçimde değişim gösterdiğinden ötürü yangının özellikle ilk dakikaları oldukça önemlidir. Şayet sıcaklık ilk beş dakika içerisinde 500°C’nin üzerine

⁵⁷ Necdet Sakaoğlu, “Yangınlar Osmanlı Dönemi” **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 7, İstanbul 1994, 430.

⁵⁸ Reşat Ekrem, Koçu, **İstanbul Tulumbacıları**, Ana Yayınevi, İstanbul, 9.

⁵⁹ Köse, “1756 İstanbul Yangınları”, 193.

⁶⁰ Ümit T. Arpacıoğlu, **Yangın Olgusu ve Yüksek Yapılarda Yangın Güvenliği**, (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2004, 4-6.

⁶¹ Murat Eriç, “Malzemede Yangın Etkisi, Alınması Gereken Tedbirler ve Onarımlar”, **Bina Endüstri Merkezi Bina Dergisi**, 19, İstanbul 1976, 49-57.

çıkarsa ateşin söndürülmesi güçleşmektedir.⁶² Yanma işleminin önüne geçilmediğinde yangınlara ve hatta doğal afet denilebilecek çevresel felaketlere dahi dönüşebilmekte ve insan yaşamını tehdit eden bir unsur halini almaktadır. Bu nedenle yangına yönelik her tür önlemin alınması büyük önem arz etmektedir.

1. 2. İSTANBUL'DA ORTAYA ÇIKAN YANGINLARIN SEBEPLERİ

İstanbul'un nüfusu XVII. yüzyıldan itibaren hızla artmaya başlamıştı. Bu duruma bağlı olarak sıklaşan mesken yapıları birçok afetin meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu afetlerin başında yangınlar ve depremler gelmektedir. Bilhassa küçük çaplı yangınlar hızla yayılarak bir mahalleye sirayet edebiliyordu.⁶³

İstanbul'da yangınlar yılın her dönemi görülmekle birlikte en çok yazın meydana gelmekteydi. Yangınların pek çok sebebi olabiliyordu. Ocakta pişirilen yemeğin bir anda alevlenmesi, sobadan çıkan alevlerin etrafa yayılması, ısınmak için kullanılan mangalın devrilmesi, kışa girilirken közlenen patlıcanlar, dikkatsizlik ve kundaklama yangınlara neden olabilmekteydi.⁶⁴ Özellikle ahşap binaların sayıca fazla ve bitişik nizamda olması yanında yangını söndürmek için yeterli su bulunamaması yangınların şiddetini artırıyor ve süresini de uzatıyordu. Sokakların darlığı yanında geçişi güçleştiren enkazlar da diğer önemli sorunlardandı. Zaman zaman görülen yıldırım düşmeleri ve kavurucu sıcaklıklar da yangınlara sebep olmaktadır.⁶⁵

Evlerin ahşap iskelet yapısında olması yanında bazı evlerin tuğla ile bazı evlerin de yine ahşap modeli tahtayla doldurulması; zeminin çoğunlukla çam tahta ile döşenmiş olması yüzünden yangınlar hızla büyüyor ve daha büyük felaketlere sebep oluyorlardı.

Yangınların çoğu halkın bilinçsizliği ve tedbirsizliğinden doğuyordu. Çünkü halk eğer yönetimden memnun değilse, başta padişah olmak üzere yöneticilere memnuniyetsizliğini belli etmek için kentin değişik yerlerinde yangın çıkarıyordu. 1788'de

⁶² Berna Çengel Koç, **Yangına Karşı Güncel Yaklaşımlar ve Malzeme Örnekleri**, (Uzmanlık Tezi), İller Bankası Anonim Şirketi, Ankara 2018, 8.

⁶³ Kemalettin Kuzucu, **Osmanlı Başkentinde Büyük Yangınlar ve Toplumsal Etkileri**, Yeni Türkiye Yayınları, 5, Ankara 1999, 689.

⁶⁴ Mehmet Ali Beyhan, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yangınları", S. Öztürk (Ed.), **Afetlerin Gölgesinde İstanbul: Tarih Boyunca İstanbul ve Çevresini Etkileyen Afetler**, İstanbul: İBB Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanlığı Çevre Koruma Müdürlüğü İstanbul 2009, 187.

⁶⁵ Mehmet Yavuz, **19. Yüzyıldaki Bazı Doğal Afetler ve Osmanlı Yönetimi**, Yeni Türkiye Yayınları, 13, Ankara 2002, 768.

İstanbul'a gelen İspanya Kraliyet Donanma Komutanı Federico Gravina yangınların sebeplerinden biri olarak şehre dışarıdan gelen yağmacı ayaktakımını göstermektedir: "Arnavutlar ve yabancı ayaktakımı, felaketten sonra terk edilen evleri soymak amacıyla yangın başlatırlarmış; çünkü kargaşa içinde ve korkuyla herkes yalnızca kendi canını kurtarmaya bakarmış."⁶⁶ Birçok seyyah yangınların sebeplerinin başında askerleri göstermektedir. Bunlardan biri olan Fransız seyyah Thévenot, askerlerin yangını söndürmek için koşuşturan insanların telaşından istifade edebilmek için kasten yangın çıkardıkları ve bu sayede rahatça evleri yağmaladıkları görüşündedir.⁶⁷

İstanbul'da çıkan yangınlardan ötürü devlet, yangın mahallinde incelemeler yaptırıyor ve halkı bu felaketlerden en az zararla kurtarmak için çaba gösteriyordu. Şehrin yeniden inşası için sigorta şirketleri tarafından başlatılan kampanyaların yanı sıra yapılardaki harabelik de önem arz ediyordu. Yangının çıktığı yerin devlete bildirilmesi sigorta kampanyasından yararlanma fırsatı doğuruyordu. Fakat her geçen gün artan yangınlar devleti de olumsuz etkiliyor ve ekonomik zarara uğratiyordu, bu noktada da yangınların araştırılması için komisyon kurulmuştur. Nitekim yapılan incelemeler sonucunda yangınların çoğunun kasten çıkarıldığı, asıl amacın sigortadan yararlanmak olduğu dikkat çekmektedir.⁶⁸

1.2.1. Bina Yapım Malzemeleri ve Yangına Etkisi

Türkiye'de birçok şehirde olduğu gibi İstanbul'da da geleneksel mahalle tipi meskenler, yani cephesi birbirine yakın, yan yana dizilmiş ahşap yapılar dikkat çekmektedir. Çıkmaz dar sokaklar hareket alanını kısıtlıyordu. Nitekim yangın başladığından birkaç bahçe ve bostan haricinde geniş alan bulmak neredeyse mümkün değildi.⁶⁹ Bunun yanında şehrin süreklilik arz eden rüzgâr ve fırtınaları da çoğu zaman yangınla mücadeleyi zorlaştırıyordu. Dolayısıyla en küçük yangın bile çok geçmeden çok büyük felaketlere sebep olabiliyordu.⁷⁰

Çıkan yangınlar günümüzde olduğu gibi döneminde de günlük gazetelerde yazılmakta ve halk bilgilendirilmektedir. Ahşap hanelerden çıkan yangınlardan günümüze

⁶⁶ Federico Gravina, *İstanbul'un Anlatımı*, Çev. Yıldız Ersoy Canpolat, YKY, İstanbul 2004, 69.

⁶⁷ Jean Thévenot, *Thévenot Seyahatnamesi*, Çev. Ali Berktaş, ed. Stefanos Yerasimos, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, 58.

⁶⁸ BOA. Y... PRK.DH. 11/10, 02-03-1317, 1-3.

⁶⁹ Köse, "1756 İstanbul Yangınları", 206, 207.

⁷⁰ Ömer Ersin Erdoğan, "İstanbul'un Ateşle İmtihani", 53; Sakaoğlu, "Yangınlar Osmanlı Dönemi", 428.

ulaşabilen sınırlı belge vardır. Hasköy’de, Pangaltı’da, Kadıköy’de, Büyükdere’de ve daha birçok semtte çıkan yangınlarda ahşap hanelerin yandığına dair belgeler mevcuttur. Bunlara örnek olarak 5 Temmuz 1904’de Hasköy’de çıkan yangına Bahriye ve Beyoğlu itfaiye alayları ile mahalli tulumbalar yetişip söndürmek için büyük gayret sarf etmişse de binaların ahşap olmasından dolayı söndürülmesi mümkün olmamıştır. Yangının çıktığı hane, Musevi çocuklarının öğrenim gördüğü mektep ve etrafındaki 8 oda yanmıştır.⁷¹ Yine 24 Mayıs 1905’te Pangaltı’da çıkan yangında mahalledeki binaların ahşap ve birbirine yakın olması ve suyun yetersizliği nedeniyle büyük zarar ortaya çıkmıştır. Beyoğlu itfaiye taburunun yangını söndürmek için çalışmaları sonuçsuz kalmıştır.⁷² Yine 20 Temmuz 1906’da Kadıköy’de tiyatro binasında çıkan yangın binanın sıcak olması sebebiyle o kadar ani bir şekilde yayılmıştır ki yakın mahallelerden gidenler bile buradaki yangın kollarından başka bir şey görmemişlerdir.⁷³ Aynı yıl Cibali civarında da bir yangın meydana gelmişse de kısa sürede bastırılmıştır.⁷⁴

Ahşap yapılanmanın hâkim olduğu İstanbul’da kagir yapılara dönüşümün gecikmesi yangınların felaketle sonuçlanmasına sebep olmuştur. Bu gecikmenin sebeplerinin başında coğrafi konum gelmektedir. Depremlerin sık olması buna bağlı olarak maliyeti ve işçiliği yüksek yapıların bir depremle yerle bir olması ekonomik hayatı zorlaştırıyordu. Kagir yapıların ahşap yapılara oranla daha pahalı olması İstanbul halkının ahşap yapılara yönelmesine sebep oluyordu. Yangınlara karşı bir önlem olarak kagir yapı şartı getirilmiştir.⁷⁵ Özellikle yangın nedeniyle yeni yapılaşma alanlarında kagir binaya geçilmesi için hukukî düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bunun ne takibi ne de uygulaması mümkün olmuştur.⁷⁶ Aslında benzer bir mimariye sahip olan Arap kentlerinde İstanbul kadar çok yangına rastlanmamaktadır.⁷⁷ Bu durumda gerçekleştirilecek bazı yeni düzenlemeler yangınların önüne geçmede işe yarayabilirdi. İstanbul’da evlerin saçakları uzun, çardak çıkıntıları bitişikti. Evler karşı karşıya olduğundan, ev aralarında herhangi bir yangın duvarı bulunmuyordu. Böylece yangın çıktığı zaman karşı tarafın saçaklarını tutuşuyor ve yangının çabucak yayılıp büyümesine sebep oluyordu. Düzensiz yapılaşmanın yangınlar üzerindeki

⁷¹ **İkdam Gazetesi**, No:3611, 21 Rebiyülahir 1322 (5 Temmuz 1904), 2.

⁷² **İkdam**, No: 3934 19 Rebiyülevvel 1323 (24 Mayıs 1905), 2.

⁷³ **İkdam**, No:4356 28 Cemaziyülevvel 1324 (20 Temmuz 1906), 2-3.

⁷⁴ **BOA. Y. A...RES.** 138/52 (25 07 1327)

⁷⁵ Ergin, **Mecelle-i Umur-i Belediye**, 1077; Kenan Yıldız, **1660 İstanbul Yangını ve Etkileri: Vakıflar, Toplum ve Ekonomi**, TTK, Ankara 2017, 5.

⁷⁶ İlber Ortaylı, **Türk İdare Tarihi**, TODAİDE, Ankara 1979, 220.

⁷⁷ Andre, Raymond, **Osmanlı Döneminde Arap Kentleri**, Çeviren Ali Berktaş, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1995, 102,103.

etkisini azaltmak için yangın sonrası yeniden inşa edilecek binaların yerleşim planına uygun yapılması önem arz etmektedir.⁷⁸

1.2.2. Su Temininin Yangınlar Üzerinde Etkisi

İstanbul'da ortaya çıkan yangınlar arttıkça suya olan ihtiyaç da aynı ölçüde artıyordu. Yangınların söndürülmesinde en mühim olan şey sudur. Su ihtiyaç haline gelince su şirketleri kurulması gerektiğinin farkına varılmıştır. Osmanlı Devleti'nde başlangıçta İstanbul'da yapılan büyük su tesisleri şunlardır: Halkalı Su Tesis, Kırkçeşme Su Tesis, Taksim Su tesisidir. Bunların yanında her mahallede çeşme ve sebil gibi yapılar da vardır.⁷⁹

XIX. yüzyılda Hamidiye Suyu, Terkos Suları ile Üsküdar Kadıköy Su Şirketi kurularak İstanbul'un su ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır. XIX. yüzyılda Terkos Suyu'ndan getirilen su Beyoğlu Caddesi, Galata civarı ve Tophane'den Beşiktaş'a kadar olan bölgenin su ihtiyacı karşılanıyordu. Kurulan su şirketleri, halka su vermek amaçlı çeşmeler yanında yangın muslukları yaptırarak olası yangınların söndürülmesi için önlem almışlardı.⁸⁰

Yangınları söndürmek için kurulan su şirketlerinde Avrupalı müteşebbislerin de yüksek payları vardı. Kurulan su şirketleriyle para karşılığında yangınların söndürülmesi amaçlanıyordu. Ancak her ne kadar su şirketleri, mahallelere sebiller ve çeşmeler inşa etmişse de dönemin kaynakları incelendiğinde yapılan bu faaliyetlerin yangınları söndürmede pek işe yaramadığı görülmüştür. Nitekim İkdâm gazetesinin bir haberine göre Terkos Suyunun bulunması ve kırk çeşme suyundan da istifade edilmemesi suretiyle itfaiye yangın hususunda pek çok gayret göstermemesi ve su yollarının yani çeşmelerin su bırakmak için yangın alanında bulunmamaları ve hanelerin yandığını anladıkları halde böyle yangın mevkiinde bulunmamaları⁸¹ dikkat çekmiştir.

Dönemin gazeteleri incelediğinde birçok yangının su temininde yaşanan sorunlardan dolayı söndürülemediği ve bu nedenle bazı yangınların günlerce devam ettiği görülmektedir.

⁷⁸ BOA, BEO, 1318 /98811, (23 01 1317), 1-3.

⁷⁹ Kazım Çeçen, *İstanbul'un Vakıf Sularından Taksim ve Hamidiye Suları*, İSKİ Yayınları, İstanbul 1992, 26.

⁸⁰ Haydar Kazgan ve Sami Önal, *Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İstanbul'un Altyapı ve Su Sorunları*, Ed. Veci Akyüz ve Seyfettin Ünlü, İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler, İlke Yayınları, 1 İstanbul 1996, 423, 428, 429.

⁸¹ *İkdâm*, No: 2282, 11 Recep 1318 (4 Kasım 1900), 2.

Bu durumda Terkos Su Şirket'inin görevini yerine getirmediği anlaşılmaktadır. Nitekim yine Bağlarbaşı'nda çıkan bir yangında da mahalli itfaiye alayı ve memurları yangını söndürmek için büyük bir gayret göstermişlerse de elde mevcut olan suyun azlığı ve hanelerin ahşap olması sebebiyle altı ev ile bir Ermeni mektebinin yanmasına engel olamamışlardır.⁸²

Koca Mustafa Paşa civarında çıkan bir yangında, mahallede Terkos suyu bulunmaması ve oldukça uzaktan su getirilmesi nedeniyle büyük sıkıntı çekilmiştir.⁸³ Kandilli Yenimahalle'de çıkan yangında da su miktarının azlığından dolayı yakınılmıştır. Eğer kâfi derecede su olsaydı yangın bu kadar hasar vermeyecekti.⁸⁴ Yedikule'de çıkan yangında hanelerin ahşap ve sık olması ile su bulunmaması yüzünden söndürülmesi güç olmuştur. Mahallede çeşmeler nadir olduğu gibi Terkos suyu dahi yoktur.⁸⁵ Hasköy'de çıkan yangında Bahriye İtfaiye Kumandanı Sadeddin Mahmud Paşa hazretleri bizzat suyun salıverilmesi için su memurlarına emir vermişse de su saat 6'ya kadar salıverilmemiş ve yangının tozuyla birçok ev harap olmuştur. Bu hadisede Su Şirketi memurlarının ciddi ihmali görülmektedir.⁸⁶ Aynı şekilde Çırçır Mahallesi'nde başlayan yangın da erkenden bastırılabilirken Terkos Su Kumpanyasının suyu kesmesiyle birlikte yangın etrafa yayılmıştır. Terkos Su Şirket'inin kendi menfaatini düşünerek yangınları dikkate almadığı, bu türden olayların tekrar etmemesi için şirketin uyarılmasına karar verilmiştir.⁸⁷

Su ihtiyacını su şirketlerinin karşılayamaması nedeniyle yeni düzenlemeler yapılma yoluna gidilmiştir. Bu noktada Terkos Suyu Şirket'inin yangınlar için ihtiyaç duyulan yerlere su veremediği ve mukavele şartlarını yerine getiremediğinden dolayı, kumpanyaya teklif edilecek yeni mukavele maddelerinin tespit edilerek yeni bir mukavele yapılması için çalışılmıştır. Fakat bu çabalar bir netice vermemiştir.⁸⁸

⁸² **İkdam**, No: 2599 3 Cemazeyilahir 1319 (17 Eylül 1901), 2.

⁸³ **İkdam**, No: 3621 29 Rabilulahir 1322 (13 Temmuz 1904), 3.

⁸⁴ **İkdam**, No: 40718 Şaban 1323(8 Ekim 1905), 2-3.

⁸⁵ **İkdam**, No: 4048 15 Recep 1323 (15 Eylül 1905), 2.

⁸⁶ **İkdam**, No: 43 13 Rabiulevvel 1312 (13 Eylül 1894), 2-3.

⁸⁷ **BOA, DH.MKT**, 1291/15, (09 08 1326), 1-4.

⁸⁸ **BOA, MV.**, 22/69, (13 11 1304), 2.

1.2.3. Kundaklama ve Kasti Sebepler

İstanbul'da ortaya çıkan yangınların en önemli sebeplerinden biri kundaklama ve kasıtlı olarak çıkarılan yangınlardır. XIX. yüzyıl İstanbul'una bakıldığında çıkarlarını ön planda tutan tulumbacıların birbirleri ile rekabet halinde olduğu ve görevlerini yerine getirmeyip uygunsuz davrandıkları görülmektedir. Adaletsiz çalışmalarının altında yatan güvence ise cezalarının Tulumba Divan'ında reislerden kurulu yönetim olmasıdır.⁸⁹

İstanbul'da nüfusun yoğun olduğu mahallelerde kundakçılığın yaygın olmasının temel sebebi sigorta ve sigorta şirketlerinin üzerinden kazanılan paralardır. Evlerini sigortalatan insanlar sigorta şirketlerinden para alabilmek için kasıtlı yangın çıkarıyorlardı. Bu kasıtlı çıkartılan yangınlar özellikle Avrupalı şirketlerin işine yarıyordu. Çünkü yangınlar arttıkça sigortaya ihtiyaç duyuluyor ve daha fazla insan hanelerini sigortalayarak işletilen sigortaya da kâr ettiriyordu.⁹⁰ Kasıtlı yangın çıkarmanın diğer bir sebebi de zengin hanelerin yağmalanmasıdır. Yangını söndürmek için görevliler ve gönüllü olarak söndürme işine girişen halk, zengin evlerine girerek para ve değerleri eşyaları yağmalıyorlardı.⁹¹

XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başlarında kundaklamanın başka bir sebebi de arsa fiyatlarında yaşanan artıştır. Birçok tarihi binanın olması ve yıkılma izninin olmaması kasıtlı tarihi yapıların yakılmasına sebep oluyordu. Kundaklamanın sebebi sadece ekonomik kaygılar değildi. İnsanların birbirine duyduğu intikam, düşmanlık ve hasetlik gibi duygular da yangınların sebepleri arasındaydı. Bilhassa boşandığı eşinden intikam almak isteyen kişiler birçok yangına sebep olmuştur.⁹²

⁸⁹ İlber Ortaylı, "Türk Belediyesinin Denetim Yetkisinin Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu" **Amme İdare Dergisi**:6/4, İstanbul 1973, 20.

⁹⁰ Murat Baskıcı, "Osmanlı Anadolu'sunda Sigorta Piyasası: 1860-1918", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) Dergisi**, 57/4, 29.

⁹¹ Andreasyan, Hrand D. "Eremya Çelebinin Yangınlar Tarihi", 60.

⁹²Ramazan Emre Midilli, **Bir Kadının Gözünden Osmanlı Başkentinde Yangınlar (1711-1735), Genç Akademisyenlerin Gözünden Sosyal Bilimler**, Ed. Fikret Özçelik; Mustafa Öztürk, Ziya Polat, Nida Yayıncılık, I. Baskı İstanbul 2019, 7.

1.3. SİGORTACILIĞIN YANGINLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

İnsan yaşantısında sosyal güvenliğin iki önemli kolu vardır. Bunlardan biri emeklilik hakkı diğeri ise sigortadır. İnsanoğlu sahip olduğu maddi ve manevi değerleri korumak için donatılmıştır. Bu sebeple çeşitli yüzyıllarda insanlar oluşan risklere karşı kendisini muhafaza yollarını aramıştır. Bu yollardan biri de sigortadır. Geçmiş yıllara bakıldığı zaman sigorta sektörünün genelde şehirleşmeye bağlı gelişim gösterdiği ve kırsal alanlarda çok talep edilmediği görülmektedir.⁹³ Sigorta kelimesi, “kişinin kendisini güvende hissetmesi, güvence” anlamına gelen İtalyanca “sicurtà” kelimesinden Türkçeye geçmiştir. Fransızcada sigorta kelimesi “assurance” olarak ifade edilirken, Almancada “versicherung”, İngilizcede “security” veya “insurance” olarak kullanılmaktadır.⁹⁴

İslam hukukunda ilk kez İbn Âbidîn tarafından “sevkere” kelimesi kullanılarak sigortadan söz edilmiştir. Günümüz Arap dilinde ise sigorta “güven telkin etmek ve güvence vermek” anlamındaki “te'mîn” kelimesi ile ifade edilmektedir.⁹⁵ Sigorta gerçek anlamda ise hasara uğrayan, yanan, batan eşya, insan veya hayvanların bir miktar ücret dahilinde tehlike ve zarara uğradıklarında hasarın şirketler tarafından giderilmesidir. Bu şirketlerle sözleşme yapılarak anlaşılır.⁹⁶ Sigortacılık faaliyetleri ilk olarak MÖ. 4500 yıllarında görülmüştür. Mısır'da taş yontucularından biri ölünce ona yardım edilirmiş, MÖ. 3000 yıllarda Çinli tacirler, akarsularda ticaret araçlarının batması veya kayaya çarparak parçalanması halinde oluşan hasarı birlikte öderlermiş. Arap toplumlarında ise hata ile işlenen cinayet sebebiyle yakınlarına yüklü kan parası ödenmesinde yardımlaşarlardı. Türkiye Selçuklularında derbent teşkilâtı, Osmanlılarda ise loncalar ve esnaf yardım sandıkları sigorta işlevi görmektedir.⁹⁷

Osmanlı Devleti'nde sigorta kavramının ilk defa kullanılmaya başlanması oldukça geç bir tarihte, 1883 yılında olmuştur. Bu tarihte sigorta ithalat işlerinde kullanılmıştır.⁹⁸ XIX. yüzyılın sonlarına doğru İstanbul ve yine birçok şehirde sigorta şirketleri kurulmuştur. Yangın sigorta şirketleri kurulmasının sebebi çok fazla yangın olması zararı karşılayacak bir yerin olmasına ihtiyaç duyulmasıdır. İlk sigorta şirketi 1892 yılında kurulmuştur. Osmanlı

⁹³ Yunus Özger, Sultan II. Abdülhamid Dönemi Sigorta Sektöründe Milli Yapılanma Osmanlı Sigorta Şirketi, İdeal-Kültür Yayınları, İstanbul 2017, 9-14.

⁹⁴ Özger, Osmanlı Sigorta Şirketi, 9-14.

⁹⁵ Nihat Dalgın, “Sigorta”, TDV, İslam Ansiklopedisi, 37 İstanbul 2009, 159.

⁹⁶ Ergin, Mecelle-i Umur-u Belediye, 1149.

⁹⁷ Dalgın, “Sigorta”, 161.

⁹⁸ Hatime Kamilçelebi, “Osmanlı Devleti'nde Sigortacılığa Yönelik Dinî Yaklaşım”, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 4/1 2012, 106.

Umum Sigorta adıyla kurulan şirkete eğitim ve sağlık kuruluşları başta olmak üzere kamu binaları sigorta ettirilmiştir.⁹⁹

1893 yılında her geçen gün artan yangınlar nedeniyle Şeyhülislamlık sigortanın caiz olduğuna dair bir fetva vermiştir. Bu fetvada “her ferdin Allah’ın kendisine verdiği malı muhafaza ile mükellef olduğu” bildirilmiştir. Böylece insanlar gönül rahatlığı ile mallarını ve mülklerini sigorta ettirmişlerdir.¹⁰⁰ Şeyhülislamlık 1901, 1911 ve 1913 yıllarında yayınladığı yeni fetvalarla insanları sigortaya teşvik etmiştir. Yine 1901 yılında Mısır müftüsü Muhammed Abduh hayat sigortasının caiz olduğuna dair fetva vermiştir. Fetva şöyledir:

Zikredildiği şekilde bu şahsın bu şirket ile bir meblağ vermek hususundaki anlaşması zımni şirketin bir çeşidini husule getirir. Bu ise caizdir. Bu şahıs için ticarete hâsıl olan kâr ile birlikte malını almasına bir engel yoktur. Şayet bu adam tespit edilen müddet içinde ölürse, şirket de onun verdiği parayı işletmişse, mirasçılarının veya malında tasarruf hakkı olana mevcut ödeme borcunu ifa etmişse, ticaretten elde edilen kârı ile birlikte zikredildiği şekilde meblağı öderler.¹⁰¹

1911 yılında ise Union Sigorta Şirketi insanların daha fazla sigortaya yönlendirmek için Hayat Sigortası konusunda yeni bir fetva aldırttı. Bu fetva ecnebi bir sigortanın caiz olduğuna dairdi. 14 Kasım 1911’de verilen fetva şöyledir:

Havale buyurulan işbu arzuhal mütalaa olundu. Derunu arzuhalde muharrer akd-i mezkûr dar-i İslam’da olmayıp da ber vech-i meşrut memalik-i ecnebiyede kain bir sigorta şirketiyle icra edildiği takdirde şirket-i mezkure rızasıyla vereceği ziyadeyi yani makudünaleyh sigorta bedeli ne miktar meblağ ise onu ahz helal olur ol babda emr-ü ferman menlehül emrindir.¹⁰²

1913 yılında ikinci bir fetva daha verilmiştir. Kandilli’de oturan Giritli Hasan Rıfat adlı şahsın başvurusu üzerine Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, yangın nedeniyle sigorta yaptıran kişinin evini koruma hususunda gereken özeni gösterecekleri, yardımlaşma sandıkları ile karşılıklı zararın giderilebileceğini ve böylece hem sigortalı hem de sigorta

⁹⁹ Özger, Sultan, **Osmanlı Sigorta Şirketi**, 30 33.

¹⁰⁰ Fatih Kâhya, “Osmanlı Devleti’nde Sigortacılığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul 2007, 10.

¹⁰¹ Kâmil Çelebi, Osmanlı Devleti’nde Sigortacılığa Yönelik Dinî Yaklaşım, 109.

¹⁰² Kâhya, Osmanlı Devleti’nde Sigortacılığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, 10.

şirketinin daha dikkatli davranacağını belirten fetvayı vermiştir. 2 Kasım 1913 tarihli fetva şöyledir:

Bu husus hakkında mukaddema Mahmut Celaleddin'in mührünü havi 22 Teşrinievvel 1327 tarihli istidaya 22 Zilkade 1329 tarihinde havale buyurulan işbu arzuhal mütalaa olundu: Derunu arzuhalde muharrer akd-i mezkur dar-ı İslam'da bervech-i meşruh, memalik-i ecnebiyede kain bir sigorta şirketi ile icra edildiği takdirde şirket-i mezkure rızasıyla vereceği ziyadeyi yani maksumunaleyh sigorta bedeli ne miktar meblağ ise o meblağın gerek akdi mezbur ve gerek vereseşi tarafından ahzı helal olur deyu tahrir kılınmıştır ol babda emrü ferman Hazret-i menlehülemrindir.¹⁰³

1.3.1 Sigorta Şirketleri

Osmanlı Devleti'nde sigorta şirketlerinin faaliyetleri Tanzimat döneminde kısmen başlamış olup bilhassa yabancı sigorta şirketleri birçok alanda faaliyet göstermekteydiler. Yangın sigorta sektöründe 1889'da 14 şirket faaliyetliyken 1911 yılında bu sayı 61'e ulaşmıştı. Fakat 1914 yılında başlayan Cihan Harbi sırasında birçok şirket kapanmıştı.¹⁰⁴

İlk yerli sigorta şirketi 1893 yılında Osmanlı Umum Sigorta Şirketi adıyla kurulmuştur.¹⁰⁵ Ancak şirketin sadece adı Osmanlı olup, şirketin finansal desteği yabancı sermayelidir.¹⁰⁶ Osmanlı Bankası, Düyûn-ı Umumiye ve Reji İdaresi'nin katılımlarıyla her biri 10 liralık 40.000 paya bölünerek İstanbul'da 440.000 Osmanlı lirası sermayeyle Osmanlı Umum Sigorta Şirketi kurulmuştur. İlk başlarda sadece İstanbul, Trabzon, İzmir gibi şehirlerinde görülen sigorta faaliyetleri, zamanla çeşitlenerek Anadolu'nun iç kesimlerinde de yayılmaya başlamıştır. 1894'te Anadolu'da ve İstanbul deniz nakliyat sigortasında toplam 40, hayat sigortasında 35, yangın sigortasında 45 ayrı şirket faaliyet yürütüyordu. Deniz nakliyat dalında 40 şirketten 9'u (%22,5), hayat sigortası dalında 35 şirketten 17'si (%48,5) yangın dalında 45 şirketten 14'ü (%31) sadece İstanbul'da aktif durumdaydı. 1894 yılında yangın dalında 45 şirketten 43'ü, deniz nakliyat dalında 40 şirketten 31'i, hayat sigortası dalında 35 şirketten 34'ü İstanbul'da temsil ediliyordu. İstanbul dışında, yangın dalında 2,

¹⁰³ Kâhya, Osmanlı Devleti'nde Sigortacılığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, 11.

¹⁰⁴ Özger, **Osmanlı Sigorta Şirketi**, 32, 34.

¹⁰⁵ Dalgın, "Sigorta", 161; Yunus Özger, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İlk Yerli Sigorta Şirketi," **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 9/47, Aralık 2016, 222.

¹⁰⁶ İsmail Sariteke, "Osmanlı Devleti'nde Sigorta Hukukunun Gelişmesi", **Raute Educational and Social Science Journal**, 6/11, December 2019, 873.

hayat sigortası dalında 1, deniz nakliyat dalında 8 şirket faaliyettedir. 1894 yılında İstanbul'da üç ayrı dalda toplam 76 sigorta şirketi faaliyet yürütmektedir.¹⁰⁷

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın sonları birlikte birçok şirket açılmaya başladı. Bu şirketler 1878 yılında La Foncière şirketi, 1891 yılından sonra L'Union ve L'Urbaine, La Foncière, Lloyd Français C. Generale D'assurances, 1894 yılında L'Union, L'Urbaine La Confiance de Paris (Hayat), Fransael Deniz Nakliyat Sigorta Şirketi, acente; La Foncière kaza ve yangın ile ilgili sigorta şirkettir. L'Urbaine de Paris yangın ve hayat sigortasıdır. La Mutuel de France et des Colonies tasarruf ve sermaye oluşumuyla ilgili şirkettir. Monsieur O. Giraud. La Mutuelle Lyonnais de Lyon hayat sigortasıdır. M.C. Macri La Nationale de Paris hayat sigortasıdır. Yabancılar tarafından temsilcileri olan Fransız Sigorta Şirketleri ise şunlardır: La Caisse Paternelle de Paris (Hayat), L'Abeille de Paris (Hayat), La Populaire de Paris (Hayat), La Paternelle de Paris (Yangın), La Célérité de Paris (Buz kırıcılar için sigorta yapmaktadır), L'Union et le Phénix Espagnol de Paris (Yangın, Hayat ve Kaza). L'Union de Paris (Hayat ve Yangın) sigorta şirketleridir.¹⁰⁸

1898 yılında İstanbul'da Osmanlı sendikası adıyla bir Türk sendikası kuruldu. Bu sendika ile şirketlere düzen verilmeye, ortak kurallar konulmaya başlandı. Bu sayede şirketlerin denetlemelerinin yapılmasına olanak sağlanmıştır. Bu düzenlemelere rağmen sigortacılıkta istenilen sonuca varılamamıştır. Sigortacılık faaliyetlerinden sonra da sık sık yangınlar görülmeye devam etmiştir.¹⁰⁹

İnsanların can, mal, mülklerini sigortalatması, özellikle dinî kurumların sigorta hakkında yabancı şirketlerin önünü açacak fetvalar vermesi halkın sigortaya olan bakış açısını değiştirmeye başlamıştır. Bu dönemlerde İngiltere sigorta piyasasında zirve durumdayken Fransa da Osmanlı Devleti içerisinde sigorta şirketlerinden büyük pay almaktadır. Ortaya çıkan problemlerin başında sigorta sözleşmelerine uyulmamasından kaynaklı anlaşmazlıklar gelmektedir. Bu noktada devlet, şirketleri denetim altına almaya başlayarak kanunî düzenlemelerle yabancı devletlerin çalışmalarını denetlemiştir. Fakat kapitülasyonlar nedeniyle yapılan düzenleme ve çalışmalar sağlıklı bir sonuç vermemiştir.¹¹⁰

¹⁰⁷ Fatih Kâhya, "Osmanlı Döneminde Sigorta Şirketlerinin Rağbet Ettikleri Şehirler VIII", **Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu** (Yayınlanma Tarihi: 28-07-2017), 104, 105.

¹⁰⁸ Onur Çapar, "Osmanlı Devleti ve Fransa'da Sigortacılığın Gelişimi Hakkında Karşılaştırmalı Bir Analiz", **Turkish Studies-History**, 15/2, Nisan 2020, 450.

¹⁰⁹ Haydar Arseven, "Sigortanın Tarihçesi ve Geri Kalmışlığımızın Sebepleri", **İktisat Fakültesi Mecmuası**, 43, İstanbul 1987, 416.

¹¹⁰ Çapar, "Osmanlı Devleti ve Fransa'da Sigortacılığın Gelişimi Hakkında Karşılaştırmalı Bir Analiz", 456.

1.3.2. Sigorta Şirketlerinin İstanbul Yangınlarındaki Rolü

Sigorta kavramını Osmanlı hukukuna taşıyan konu deniz taşımacılığı olmuştur. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Fransız tüccarların hububat yüklü gemilerle ticaret yaparken denizde oluşabilecek risklere karşı gemileri sigorta ettirmişlerdi. Bu sigorta yapılan belgelere kefalet anlamına gelen “siguriye” adı verilmektedir. Böylece sigortacılıkla tanışan İstanbul’da bunun yangınlara karşı uygulanıp uygulanamayacağı düşünüldü. Osmanlı ulemaları sigortayı mallarını korumak için kabul etmekte fakat sigortanın caiz olup olmaması hususunda kararsız kalarak mesafeli tutumlarını verilen fetvalara rağmen sürdürmektedirler. Bu nedenle Türk hukukunda sigortanın gelişimi yavaş bir ilerleme göstermiş ve zaman almıştır.¹¹¹

Yangınlar insan hayatında büyük tehlikelere ve korkulara sebep oluyordu. Sigorta şirketleri bundan faydalanarak belli bir para karşılığında mal mülklerini sigortalatıyorlardı. Kont Széchenyi’nin geliştirmiş olduğu modern itfaiye teşkilatı her ne kadar büyük yangınların önünü almış olsa da küçük çaplı yangınları engellemek mümkün olmamıştı. Bu nedenle sigorta şirketleri yangınların vereceği zararı azaltmak için poliçe satmaya devam ediyorlardı.

Osmanlı piyasasında yabancı sigorta şirketleri birbirleriyle rekabet içindeydi. Şirketler kârlarını ve buna bağlı olarak piyasa paylarını artırabilmek için yeni yöntemler deniyorlardı. Bu çerçevede müşteriye satılan ürünlerin prim oranlarını düşürerek talep sayısını artırmaya çalışıyorlardı. Ayrıca ahşap evlerin riskini azaltarak da daha fazla müşteri bulmayı amaçlıyorlardı.

Sigorta şirketleri faaliyetlerini yürütürken bankalarla iş birliği içinde çalışmaktaydılar. Başta Osmanlı Bankası olmak üzere birçok banka komisyon karşılığında sigorta şirketlerinin işlerini hallediyorlardı. İstanbul’da başta Müslüman ve Türk nüfusun yoğun olduğu mahalleler olmak üzere hemen her mahallede sigortadan para almak için kasten yangın çıkarılıyor ve sigorta adeta bir kazanca dönüştürülmeye çalışılıyordu.¹¹² 1889 yılında Kadıköy’de Bahriye livalarından Mehmed Paşa’nın sigortalı hanesinden çıkan yangının kiracısı tarafından kasten çıkarılması buna örnektir.¹¹³ 1900’lü yıllarda sigorta

¹¹¹ Merve Altınbaş, “19. yüzyıl Osmanlı Hukukunda Sigorta Sözleşmelerine İlişkin Yapılan Düzenlemeler”, **Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** 7/1, Kırıkkale 2019, 31-32.

¹¹² Baskıcı, **Osmanlı Anadolu’sunda Sigorta Piyasası: 1860-1918**, 16-32.

¹¹³ **BOA. DH.MKT.** 1665 /154 (15-02-1307), 1.

şirketleri Yangın Sigorta Şirketleri Sendikası adlı bir dernek kurarak ülkede ortak bir yangın tarifesi uygulanmıştı.¹¹⁴

1.4. KAZAEN ÇIKARTILAN YANGINLAR

Sultan II. Abdülhamid döneminde yangınlar iki kısma ayrılıyordu. İlki kaza sonucu oluşan yangınlar, ikincisi ise kasıtlı olarak çıkarılan yangınlardı. İlk araştırmalarda her ne kadar belirsizlik sebebiyle oluşan yangınlar var olsa da detaylı incelemelerin ardından yangının mutlaka bir çıkış sebebinin olması ve bunun kasıtlı veya kaza sonucu oluşması kanısına varılmıştır.

Dönemin gazetelerine yansıyan yangınlar incelendiğinde bir kısmının kazaen çıktığı bir kısmının da kasten çıkarıldığı görülmektedir.

1895 yılında gece saat 3.30 civarında Çemberlitaş Ozan Mahallesi'nde Matbaa-i Osmaniye Sokağı'nda bir yangın meydana gelmiştir. Günümüzde Divan Yolu olarak bilinen yer, Çemberlitaş Sütunu ile Ayasofya Camii arasında kalan kısımdır. Semt, İstanbul'un fethinden sonra Anadolu'nun çeşitli yerlerinden getirilen Ermenilerin yerleştirildiği yerlerden biridir.¹¹⁵ Hilmi Bey'in hanesinde başlayan yangın Zaptiye Nazırı Nazım Paşa, Merkez Kumandanı Kâzım Paşa, Polis Müdürü, Umum İtfaiye Kumandanı Zihni Paşa, Bahriye İtfaiye Kumandanı Salih Paşa, İtfaiye Alayı Kaymakamı Giritli Halil ve Merkez Komiseri Giritli Nuri Beyefendi ile Dersaadet ve Beyoğlu Bahriye İtfaiye Taburlarının yetişip gayret etmesine rağmen birçok ev yanmış ancak yangın etrafa fazla yayılmadan söndürülmüştür. Hilmi Bey'in yanmış olan hanesi 900 lira mukabilinde ve hanenin içindeki eşyalar ise 500 liraya Osmanlı sigortasına sigortalıymış. Yangın hanenin üst katında bir kaza sonucu meydana gelmiştir. Yangın etrafındaki bazı hanenin çatılarına da sıçramış ise de yayılmasına engel olunarak söndürülmüştür.¹¹⁶

1898 yılında iki önemli yangın vardır. İlk yangın Divan Yolu'nda Firuz Ağa Mahallesi'nde Mektep-i Hukuk-ı Şahane karşısındaki Hamam Sokağı'nda Hazine-i Hassa-i Şahane memurlarından Ahmet Bey'in sahip olduğu, muhasebe kalemi memurlarından Halim Bey'in ise kiracı olarak oturduğu ahşap hanenin üst katında başlamıştır. Tulumbalar ile İstanbul ve Bahriye İtfaiye Taburları yangın bölgesine hızla yetişmiş ve büyük bir gayret

¹¹⁴ http://www.yangin.org/dosyalar/yanigin_sigortaciliginin_tarihi_gelisimi.pdf, 4.

¹¹⁵ Esmâ İğüs, **Bir Semt, Bir Konak: Çemberlitaş Selim Bey Konağı**, 5/9, Ağustos 2015, 41-44.

¹¹⁶ **İkdam**, No:543, 11 Şaban 1312 (7 Şubat 1895), 2-3.

gösterilmiş ise de yangın alanındaki hanelerin tamamı ahşap ve birbirine yakın olmasından dolayı söndürülmesi güçleşerek etrafa yayılmıştır. Tevfik Bey'in iki hanesi seraskerî kitabesinden Bekir Efendi'nin haneleri ile bir kahve dükkânı yandıktan sonra yangın söndürülmüştür. Yangın hakkında kesin bilgi bulunmamakla birlikte kazaen çıktığı anlaşılmaktadır. Çünkü yangın öncesi mahalleden geçen bir şahıs alevleri görünce hane sahibini uyandırmıştı.¹¹⁷

Aynı tarihlerde olan diğer bir yangın Fazıl Paşa civarında Papazoğlu hanesinin alt katında meydana gelmiştir. Yangının çıktığı mahallede alevler görünce derhal civarda bulunan karakolhane memurları ve Mülazım-i Sanî Mustafa Efendi, Şehremini Mahmut Paşa Tulumbaları, Müstahdem-i Asker yetmişlerdi. Yapılan çalışmalar sonucu evin bir kısmı yanmış, diğer bir kısmı da yıkılmak suretiyle yangın söndürülmüştür. Yangının, yanar vaziyette olan bir lambanın devrilmesinden kaynaklandığı tahmin edilmektedir.¹¹⁸

1899 yılında Beyoğlu'nda Kemeraltı'ndaki bir mahallede Camii Şerif hademelerinden Hafız Refet Efendi'nin annesi çamaşır yıkamak için ocak yakmıştı. Ocaktan sıçrayan kıvılcım yangına sebep olmuş ve kısa sürede komşu evlere sıçramıştı. Bunun üzerinde yangına derhal müdahale edilmiş ve daha fazla yayılmadan söndürülmüştür.¹¹⁹

Yangınların her geçen gün artması ve yayılmasının önüne geçebilmek için çeşitli çareler düşünülmüştü. 1899 yılında boş evlerin istimlâk kanununa uygun olarak yıkılmasıyla yıkılan yere bir duvar çekilmesi düşünülen tedbirlerden biridir. Böylece itfaiye taburları şehrin her yerine hızlı bir şekilde gidemediğinden itfaiye alayı yetişinceye kadar yangının etrafa yayılması engellenmiş olacaktı. Ayrıca mahallelerde bekçi sisteminin uygulanması ve böylece bekçi tarafından haber verilecek yangınlara daha erkenden müdahale edilebilmesi mümkün olacaktı.¹²⁰

1900 yılında İstanbul'da birçok yangın meydana gelmiştir. Kaza sonucu oluşan bu yangınlardan biri Kalenderhane Mahallesi'nde Cüce Çeşmesi'nde Kaymakam Mustafa Bey'in sahibi olduğu evde çıkmıştır. İcra memurlarından Akif Bey'in kiracı olarak ikamet ettiği iki numaralı ahşap ve sigortasız hanede çıkan yangına İtfaiye Taburları, asker, zabıta ve belediye çalışanları müdahale etmiş ve çok geçmeden yangın söndürülmüştür. Yangın

¹¹⁷ **İkdam**, No:1448, 2 Rebiyülevvel 1316 (22 Temmuz 1898), 2.

¹¹⁸ **İkdam**, No:1451, 8 Rebiyülevvel 1316 (28 Temmuz 1898), 2.

¹¹⁹ **İkdam**, No:1796, 28 Safer 1317 (6 Temmuz 1899), 1-2.

¹²⁰ **BOA. Y.PRK.ŞH.** 8/63 (12-01-1317), 1.

evin üst katlarında çıkmıştı. Yemek pişirmekle meşgul olan hizmetçi kadın yangını fark etmiş ve derhal sokağa fırlamıştı. Yangını söndürmek için itfaiye ekipleri ve diğer görevliler geldiğinde evde kimse kalmamıştı. Yangının kazaen çıktığı tahmin edilmektedir. Burada yapılan inceleme neticesinde, yukarı kata çıkan hizmetçi kadının alevleri gördüğü ve böylece hane halkını haberdar ederek onları büyük bir felaketten kurtardığı anlaşılmıştır. Yangın sırasında eşyaların küçük bir kısmı dışarı çıkarılmak suretiyle kurtarılmış kalanlar ise kullanılamayacak şekilde zarar görmüştür.¹²¹

Aynı dönemde bir diğer yangın Ak Şemsettin Mahallesi'nde çıkmıştır. Ak Şemsettin Dergâh-ı Şerif bahçesinde bulunan ahırda başlayan yangın asker ve memurların yetişip etrafa yayılmasına meydan verilmeden söndürülmüştür. Yangında sadece ahır zarar görmüştü. Yangının, gece geç saatlerde hayvanlara saman vermek için ahıra giren hizmetçinin içeride unuttuğu mumdan kaynaklandığı anlaşılmıştır.

Okmeydanı'nda Sinan Paşa Mahallesi'nde Bahriye Kaymakamlarından Mahmut Bey ile Süleyman Bey'in buldukları hane ve Balmumcu'da Osman Ağa'nın kiracı olarak bulunduğu mumhaneden ateş çıkmış, Asker ve diğer ilgili memurlar yetişip gayret ederek alevlerin yayılmasına fırsat vermeden yangını söndürmüşlerdir. Bu hadise sırasında sadece mumhane zarar görmüştür.¹²²

Haliç'in batı kıyısında bulunan Hasköy'ün Pîrîpaşa Mahallesi tarih boyunca birçok yangına sahne olduğu gibi kolera salgınlarını da ağır bir biçimde atlatmıştır. Özellikle 1804'te çıkan büyük yangında 500 ev ve 150 dükkân yanmış ve bu yangınlar sık sık tekrar etmiştir.¹²³ Çıkan yangınların birçoğu yayılarak etraftaki mahallelere sıçramıştır. 1900 yılında Hasköy'de Pîrîpaşa'da dört yol ağzında 8 numaralı evde yangın çıkmış, gösterilen büyük gayrete rağmen uzun süre söndürülememiştir. Etraftaki evler sık ve ahşap olduğundan yangın kısa sürede farklı istikametlerde yayılmıştır. Nitekim beş saat kadar devam eden yangın Kamber Camii Caddesi, Çıksalın Yokuşu ve Terzici Mahallesi civarını etkilemiş, 150'den fazla ev, 40 kadar dükkân, bir hamam, bir sinagog ve bir mektep yanmıştır. Yangının duyulması üzerine Hazret-i Şehriyarından kişiler, yangının başlamasına müteakip Merkez Kumandanı Sadettin Paşa ile Şefik Bey, Beyoğlu Mutasarrıfı Hamdi Bey, Umum İtfaiye Kumandanı Zihni Paşa ve Bahriye İtfaiye Kumandanı Mahmut Paşa yangın alanına

¹²¹ **İkdam**, No: 2262, 24 Cemaziyülahır 1318 (19 Ekim 1900), 2.

¹²² **İkdam**, No: 2243, 1 Cemaziyülahır 1318 (26 Eylül 1900), 2.

¹²³ Süleyman Faruk Göncüoğlu, "Hasköy", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 16, İstanbul 1997, 388-390.

gelerek yangın söndürme çalışmalarına eşlik etmişlerdir. Sabah tulumbalar bir müddet işlemeyince liman idaresi vapuru sahile yanaşarak itfaiye alaylarına su yetiştirmiş ve itfaiyenin yangın hususunda pek çok yardımı görülmüştür. Yangın sırasında zaten sert esen rüzgâr nedeniyle alevler Pîrîpaşa Mahallesi'nde hasara başlayınca caddenin sağ tarafında bulunan dört dükkân derhal yıkılarak yangının yayılması önlenmiş ve bu sayede caddenin karşısı tarafındaki evler ve Camii Şerif kurtarılmıştır. Yangın sırasında toplamda 200 kadar evin yandığı tespit edilmiştir. Yapılan inceleme neticesinde yangının, evin üst katında bulunan bir odada gaz lambasının devrilmesiyle başladığı anlaşılmıştır. Bu sırada evin hanımı dışarıda komşusuyla konuştuğundan lambanın devrilip alevlerin yayıldığını fark etmemiştir. Yangın esnasında evlerden kurtarılan eşyalar karakollara nakledilerek koruma altına alınmıştır. Söndürme çalışmaları sırasında Piri Paşa İmamı Hafız Nuri Efendi ile Pîrîpaşa Karakolu komiseri ile jandarmalar cansiperane bir şekilde hizmet etmiştir.¹²⁴

Bir yangın da Pîrîpaşa'da dört yol ağzında bir kahvecinin 7 numaralı hanesinde başlamıştır. Lamba yere düşünce alevler etrafi sarmış ve ev halkının çabalarına rağmen söndürülemediği. Üstelik bu esnada alevler odanın tavanında asılı olan diğer bir lambaya kadar ulaşmış ve ateş artık söndürülemeyecek bir dereceye varmıştır. Yangın çok geçmeden komşu evlere ve caddeye yayılmıştır. Bu yangın esnasında Pîrîpaşa'da 109 ev, 14 dükkân, bir hamam ve bir mektep yanmıştır.¹²⁵ Yangın nedeniyle gece ortada kalanlar Pîrîpaşa Maarif Mektebi bahçesine ve diğer başka mahallelere taksim edilmiştir. Geceyi burada geçiren yangınzedeler sonradan boş dairelere yerleştirilmişlerdir. Açıkta kalanların sayısı toplam 908 kişiydi.¹²⁶

1901 yılının 21 Kasım gecesini saat 11'de Kara Mustafa Paşa Mahallesi'nde bir Rum'un ev sahibi ve bir terzinin kiracı olduğu sigortalı ahşap evden yangın çıkmıştır. İtfaiye alayları ile millet tulumbaları derhal yangın mevkiine yetişmişler ise de evlerin ahşap ve birbirine yakın olması sebebiyle yangını söndürmek mümkün olmamıştı. Yangın, ev ve beş dükkânı yaktıktan sonra ancak söndürülebilmiştir. Yangın çıkan ev 130 İngiliz lirasına sigorta ettirilmişti, eşyası ise sigortasızdır. Yangın çok şiddetli olduğundan hiçbir eşya kurtarılamamıştır. Yangınzedeler münasip mahallelere yerleştirilmişlerdir. Yangın

¹²⁴ **İkdam**, No: 2229, 27 Cemaziyülevvel 1318 (22 Eylül 1900), 2.

¹²⁵ **İkdam**, No: 2240 28 Cemaziyülevvel 1318 (23 Eylül 1900), 2; Rifat N. Bali'nin **Hasköy Yangını** (5 Aralık 1883) başlığında Hasköy'de 1900 yılında Pîrîpaşa mahallesinde çıkan yangında 180 hanenin yandığı ve 1500 kişinin açıkta kaldığı ifade edilmiştir. (Rifat Bali, "**Hasköy Yangını**," Tarih ve Toplum, 205, İstanbul 2003, 34)

¹²⁶ **İkdam**, No: 2240 28 Cemaziyülevvel 1318 (23 Eylül 1900), 2.

mahallinde bulunan ocak bacaları yıkılmıştır. Yangının söndürülmesinde ve yanan evlerden çıkarılan eşyaların muhafazasında Komiser Ahmet, Komiser Talat Nuri efendiler ve polis memurlarının gösterdikleri gayret halkın takdirini kazanmıştır. Sık sık ortaya çıkan yangınlar yangın söndürme çalışmalarının da hız kazanmasına sebep olmuştur. 1901 yılında açılan bir sergide yangın söndürme çalışmalarında kullanılacak yanmaz elbiselerin tanıtılmış olması yangınlar karşısında düşünülen önlemlerden biri olması bakımından önem arz etmektedir.¹²⁷

İkdam gazetesinde yer alan bir habere göre Galata Yangın Kulesi'ne Galata'da Karanlık Sokak'ta bir yangın haberi gelmişti. Tulumbalar ve kışlalar yangının söndürülmesi için derhal görevlendirilmişlerdi. Yangının Yeni Dünya Lokantasında ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Fakat olay mahalline gidilince yangından ziyade ocaktan çıkan yoğun duman gözlemlenmiş ve yangına dair bir kanıt bulunamamıştır. Gazete, neredeyse her gün yangın görülen şehirde yangın ihbarı yapılırken daha dikkatli olmaları için okuyucularını uyarmıştır.¹²⁸

1901 yılında Beyoğlu'nda Çiçekçi Sokağı'nda bir gayrimüslim evinin üst kat odasında gece yarısında alevler görülmüştü. Evde birkaç misafir kadın ve erkek vardı. Tavandan indirilip konsol üstüne konulan lamba ufak bir hareketle yere düşmüş ve odanın eşyasını ateş sarmıştı. Alevler tavan ve kapıya ulaşınca fark edilmiş ve misafirler yangını söndürebilmek için büyük gayret göstermişlerdi. Odada feryat eden kadınlar dışarı çıkarılmıştı. Bu sürede Çarşı Caddesi'nden geçmekte olan Bostanbaşı komiserlerinden Rıfat Efendi ile sokak bekçisi yukarı çıkmışlar ve ateşi kısmen söndürerek yangının önünü almışlardır. Odada bulunan eşya tamamıyla mahvolmuştur. Zararın 20 lira kadar olduğu

¹²⁷ BOA. HR.İD.. 2090/35 (13 12 1901), 1.

¹²⁸ İkdam, No: 2662, 9 Şaban 1319 (21 Kasım 1901), 2; Galata Kulesi XVIII. yüzyıl başlarından itibaren yangın gözetlemede kullanılmıştır. Ayrıca şehrin başka mahallelerine kös vurarak yangını duyuran bir gözcü teşkilâtı da vardı. Sultan III. Selim döneminde 28 Zilhicce 1208'de (27 Temmuz 1794) büyük bir yangında kulenin külâhı yanmış olup duvarlar da ateşten zarar gördüğünden çevre 1,895 m. indirilmiş ve yeniden sağlam duvar örülmüştür. Üstteki esas katın dört tarafına dışarı taşan camlı çıkmalar (köşk) yapılmıştır. İçerideki odalarda sofalar, divanhane inşa edilmiştir. Yangınları haber veren davul sesiydi. Bu sesin uzaklardan duyulabilmesi için kuleye büyük bir de kös yerleştirilmiştir. Sultan II. Mahmud döneminde 2-3 Ağustos 1831 yılı yangınında Galata Kulesi bir daha yanarak harap olmuştur. Sultan Mahmud tarafından kule tamir ettirilmiştir. 1874'ten itibaren ise İstanbul'da modern itfaiye teşkilâtı kurulup Galata Kulesi tepesinde bir yangın haber merkezi oluşturularak yangın esnasında haber verilmesi sağlanmıştır. (Semavi Eyice, "Galata Kulesi", TDV, İslam Ansiklopedisi, 16, İstanbul 1996, 313-316).

tahmin edilmektedir.¹²⁹ 1901 yılında yapılan çalışmalar sonucunda yangınları önlemek için yirmi karakolda itfaiye şubesi açılarak tedbir alma yoluna gidilmiştir.¹³⁰

1902 yılında Erenköy Mahallesi'nde Haham David Efendi'nin bulunduğu ahşap haneden alevlerin yükseldiği görülmüştür. Yangının yakınlardaki 27 numaralı evde bulunan bir kadının mutasarrıf olduğu evin üst katından çıktığı anlaşılmıştır. Üsküdar Mutasarrıfı Hamdi Bey ile Üsküdar Kumandanı Ferit Paşa, Mahmut Lütfi Paşa ve 9. Daire Belediye Müdürü Musa Bey ile itfaiye memurları yangın alanına giderek söndürme çalışmalarına katılmışlardı. Fakat rüzgârın şiddetinden dolayı alevler etrafa yayılmıştır. Yakınlarda bulunan bir gazetecinin, balıkçı ve kunduracının sahip oldukları evler yandıktan sonra yangın söndürülmüştür. Yapılan incelemelerin ardından yangının kaza ile ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Bu hadise sırasında yolların fevkalade bozuk olmasından İtfaiye Alayı arabaları yarı yolda kalmıştır.¹³¹

Şehzadebaşı'nda Asakir-i Şahane Kaymakamlarından Refet Bey'in sahibi olduğu ve Zeytinburnu Fabrika-i Hümayun memurlarının kiracı olarak oturdukları sigortalı kagir binanın orta katından ateşler çıkmış ve derhal askerler yetişerek daha fazla yayılmasına izin vermemişlerdi. Yalnız söndürme çalışmaları sırasında Gülhane taraflarının yanmasına engel olunamamıştır. Yangın sırasında birçok saygın devlet adamı cansiperane bir şekilde yardımda bulunmuşlardır. Yangın çıkan mevkide sokaklar gayet dar olup evler oldukça eski durumdaydı. Buna rağmen yapılan çalışmalar neticesinde yangının önü alınmışsa da yangın kıvılcımları komşu binaya da sıçramıştır. Hasanpaşa Merkez Komiseri Hüseyin Hüsnü ve Serkomiser Şemsi beyler ile Komiser Nefi, Tevfik, İhsan, Talat, Mustafa ve Jandarma mülazımı Süleyman ve sivil İsmail efendiler gerek ahalinin eşyalarının korunmasında gerekse itfaiye memurlarının yangını söndürmesinde büyük yardımlarda bulunmuşlardı. Yapılan inceleme neticesinde yangının bir kaza sonucu çıktığı anlaşılmıştır. Yangın esnasında evde bir kişinin kaldığı söylendiğinde, kalan kişiyi kurtarmak için Şehzade merkezinde görevli Bosnalı Yusuf Efendi eve girmişse de ateş etrafını sardığında yaralı olarak kendisini bahçeye atmıştı.

Galata'da Makaracılar'da bulunan bir dükkândan evvelki gece saat iki buçuk sıralarında ateş çıkmıştır. Karakolhaneden Hamdi Efendi ile diğer memurlar hızla yetişerek

¹²⁹ **İkdam**, No: 2599, 3 Cemaziyülahır 1319 (17 Eylül 1901), 2-3.

¹³⁰ **BOA. Y. MTV**, 220/47 (06 05 1319).

¹³¹ **İkdam**, No: 2713, 29 Ramazan 1319 (9 Ocak 1902), 2.

yangının yayılmasına meydan verilmemiştir. Aynı gece Anadolu Hisarı'nda da bir yangın meydana gelmiştir. Kısa sürede söndürülen yangında evin alt kat odasında bulunan hastanın yanarak hayatını kaybettiği rivayet edilmiştir.¹³²

Yangınların hız kazanması ve yaşamı tehdit edecek boyuta ulaşması Avrupa devletlerinin de dikkatini çekmiştir. 1903 yılında Londra'da toplanan kongre de yangınların çok fazla olduğu ifade edilerek bu yangınların sebepleri üzerinde durulmuştu.¹³³

1904 yılında Akar Çeşme karşısındaki 12 odalı eski bir ahşap binada gece saat 3 sularında yangın çıkmıştır. Ordu-yı Hümayun Erkân-ı Harbiye Kolağalarından Hayrettin Bey'in sahibi ve jandarmadan Arif Bey'in kiracısı olduğu evle birlikte bir kahvehane yanmıştır. Yine Sofiler Caddesi'nde başlayan yangında Şükrü Efendi'nin evi Şekerci Abdullah Efendi'nin evi, Divan-ı Hümayun kaleminde Reis-i Hümayun memurlarından Hamdi Bey'in oturduğu ev ve başka üç ahşap yapı ile bir ebehane yanmıştır. Bu yangın sırasında sıçrayan kıvılcımlar nedeniyle Ezine taraflarından Hasan Efendi ile ağabeyi Terzi Bekir Usta'nın haneleri ile Hayri Efendi'nin bir, Vasiyet Hanım'ın bir hanesi, Mahmut Ağa, Hüseyin Efendi, Şirket-i Hayriye'den Selim Efendi, Merhum Hakkı Bey'in haneleri; ikinci çıkmaz sokakta bulunan mektep tulumbasından Yenişehirli Sait Efendi'nin, Kahveci Bekir Ağa'nın, Hüseyin Hüsnü Efendi ve Saatçi Bilal Efendilerle Bakkal Hüseyin ve terlikçi Mahmut ağaların haneleri; üçüncü çıkmaz sokakta Mahmut Efendi'nin, Hacı Ahmet Efendi, Şükrü Bey'in, Yorgancı Cemal'in, Mahmut Efendi, Esad Efendi, Bahriye mülazımlarımdan Şükrü Bey, nezaret hilafeti müfettişlerinden Süleyman Bey haneleri ile Şeyh Ali Efendi'nin oturduğu Nurhallettin Şerif ve Mustafa Efendi'nin haneleri yanmıştır.

Akar Çeşme'de alevler, yangının başladığı evin karşısındaki hamama ve ardından hamamın etrafındaki diğer evlere sıçramıştı. Yangın sabah saat 8.30 civarında söndürülmüş ve söndürme çalışmaları sırasında tüm devlet çalışanları ile bazı saygın beylerin sabaha kadar çalışması takdir toplamıştır. Yangına maruz kalan evlerin eski ve birbirine yakın olması alevlerin yayılımını hızlandırmıştır. Yine yeterli miktarda su temin edilememesi söndürme süresini uzatmıştır. Yangında Mahmut Efendi'nin yanmakta olan evinde bulunan 12 yaşındaki Hayriye adlı kız çocuğu İdare-i Mahsusa'da kahvecilik yapan Hacı Ahmet Efendi tarafından kurtarılmıştır. Yine bu sırada evinden eşyalarını kurtarmaya çalışan Didar Hanım'ın koluna cam düşerek yaralanmıştır. Bu yangın sırasında yaklaşık 45 kadar ev

¹³² İkdam, No: 2735, 11 Şevval 1319 (21 Ocak 1902), 2.

¹³³ BOA. Y. A...HUS. 450/71 (23.03.1321), 2-6.

yanmıştır. Yapılan inceleme sonunda yangının çıkma sebebinin, bir kadının çamaşır yıkamak için yaktığı ocağa çok fazla talaş atmasından kaynaklandığı anlaşılmıştır.¹³⁴

Hasköy genellikle Yahudilerin yaşadığı bir semttir. Burada yangın çıktığında Yahudi temsilcilerinden oluşan heyetler yardım gönderiyor ve evsiz kalan yangınzedelerin ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmalar yapıyorlardı.¹³⁵ 5 Temmuz 1904 tarihinde Hasköy Aynalıkavak'ta başlayan bir yangın uzun süre söndürülemedi. Yangın, ahşap bir evin alt katındaki ikamet eden bir hahamın odasından çıkmıştır. Yangın, itfaiye ve mahalle tulumcuları yardımıyla söndürülmüştür. Binaların ahşap olmasından dolayı yangının söndürülmesi kolay olmamıştır. Bu hadisede bazı evlerle beraber Musevi çocuklarının eğitimi için mektep olarak kullanılan bir bina zarar görmüştür. Yangında ayrıca İtalyan aşçıların ikamet ettiği bir evle beraber dört kiracının bulunduğu bina oturulamaz hale gelmiştir. Bu yangına ilişkin yapılan inceleme de kaza sonucu çıktığı anlaşılmıştır.¹³⁶

Koca Mustafa Paşa civarında Bezirgân Odaları Sokak'ta Hacı Ahmet Ağa'nın evinde başlayan yangın rüzgârın şiddeti ile yayılmıştı. Dört ayrı istikamete doğru ilerleyen yangın ciddi hasara yol açmıştır. Yirmi dört bina ve iki küçük evin oturulamaz hale geldiği yangın güçlülükle söndürülmüştür. Bu mahallede bulunan binalar da genellikle eski ahşap yapılarıdır. Dolayısıyla alevler kolaylıkla yayılım göstermiştir. Yangını haber alan Bahriye İtfaiye taburları ve karakoldan yetişen Asker memurları ile zabitanın gayretleri ile yangın söndürülmüştür. Yangından zarar gören kimseler uygun mahallelere dağıtıldığı gibi kurtarılan eşyaların muhafazası için de tedbirler alınmıştır. Mahallede Terkos Suyu bulunmaması ve uzaktan su getirilmesi zor olduğundan yangının söndürme süresi uzamıştır. Yangın çıkan evde oturan Ahmet Ağa'nın, 115 yaşında oldukça yaşlı bir kimse olduğu ve evde tek başına ikamet ettiği öğrenilmiştir. Yangınzedeye belediye memurları yardım etmişler ve eşyası zabıta memurlarınca muhafaza edilmiştir.¹³⁷

Bir diğer yangın Beyoğlu'nda Fındıklı Caddesi'nde Akif Bey'in oturduğu evde başlamıştır. İstanbul'da en çok yangın çıkan yerlerin başında Beyoğlu gelmektedir. Yangınların İstanbul'un sosyal ve iktisadî hayatına verdiği zarar oldukça büyüktür. Sadri Sema'nın hatıralarında görüldüğü gibi yangın aklına estikçe rastgele bir evin yakasına yapışıp bir mahalle veya bir semti ortadan kaldırırdı. Yangın ateş pençeli, alev ağızlı korkunç

¹³⁴ **İkdam**, No: 3523, 22 Muharrem 1322 (8 Nisan 1904), 2.

¹³⁵ Rıfat Bali, "Hasköy Yangını," Tarih ve Toplum, 205, İstanbul 2003, 34.

¹³⁶ **İkdam**, No: 3611, 21 Rebiyülahir 1322 (5 Temmuz 1904), 2.

¹³⁷ **İkdam**, No: 3621 29 Rebiyülahir 1322 (13 Temmuz 1904), 2.

bir devi anımsatıyordu. Hiçbir gün yoktu ki Beyoğlu'nda yangın görülmesin. Sadri Sema'ya göre iki gün önce süslü, güzel evlerin olduğu sokak iki gün sonra tüten bir iskelete dönüşebiliyordu.¹³⁸ Beyoğlu'nda bahsi geçen geçen yangında ilk başta dokuz ev ve dokuz dükkân yanmıştı. Fakat yangın söndürülemeyince verdiği zarar büyümeye başlamış ve nitekim çok geçmeden on beş ev ve 5 dükkân daha alevlere teslim olmuştu.

Yangın, gaz lambasının yere devrilmesiyle başlamıştır. Yangının çıktığı ev ahşap ve eski olması nedeniyle kısa sürede tutuşmuş, ardından çevreye yayılmaya başlamıştır. Alevlerin bir kolu Fındıklı Caddesi istikametine diğer bir kolu Haham Sokağı cihetine olmak üzere iki kola ayrılmıştır. Bahri ve Berri İtfaiye Taburları yangını söndürmek için büyük gayret göstermişler ise de evlerin birbirine yakın olmasından dolayı yangın uzun süre devam etmiştir. Haham Sokağı'nın arka tarafındaki ahşap evler yandıktan sonra alevler köşe başında bulunan kagir konağa kadar ulaşmış ve buradan daha ileriye gitmesine izin verilmeden söndürülebilmıştır. Cadde üzerindeki ahşap evlerin arka tarafındaki birkaç ev bilhassa tulumbacıların gayretleri ile kurtarılabilmıştır. Yanan evler sigorta şirketleri tarafından 2000 liraya sigortalatılmıştı. Kıvılcımlar, Tophane'de eski salı pazarında ikamet eden Reji İdare-i Umumiyesi Evrak Kalemi memurlarından Muhlis Bey'in evine kadar sıçramış ise de derhal söndürülmüş ve daha fazla hasarın önüne geçilmiştir.¹³⁹

1904 yılındaki bir başka yangın Pangaltı'da çıkmıştır. 1870 yılında gerçekleşen Pera yangını ile Pera ve çevresinde yaşayan birçok insan Pangaltı'ya yerleşmişti. Pangaltı bu sebeple birçok farklı etnik grupta insanların yaşadığı alanlardan biri olmuştur. İçerisinde Ermeni, Rum gibi farklı etnik gruplar yer alıyordu. Pera yangınından sonra Pangaltı kalabalık görüntüsüyle bir mahalle yapısı oluşturmaya başlamıştı.

Pangaltı'nın bir mahalle olarak ortaya çıkması Tanzimat'ın ilanına kadar dayanmaktadır. Sultan II. Abdülhamid devrinde ise girilen planlı çalışmalar nedeniyle Pangaltı daha düzenli bir mahalle görünümü kazandı. Burada, İstanbul'da görülen klasik doğal yol yapısının dışına çıkılarak ilk kez ızgara plana uygun bir yapı alanı oluşturulmuştur. Ancak yangınlar bu projenin hayata geçirilmesine imkân vermemiştir.¹⁴⁰

¹³⁸ Sadri Sema, **Eski İstanbul Hatıraları**, Haz. Ali Şükrü Çoruk, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2002, 266.

¹³⁹ **İkdam**, No: 3633 14 Cemaziyülevvel 1322 (27 Temmuz 1904), 2.

¹⁴⁰ Fatma Ceylan Elgin **Kentsel Dönüşüm Projelerinde Kullanıcı Katılımının Önemi – Pangaltı Örneği** (Yüksek Lisans Tezi) Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2008, 88-90 detaylı bilgi için bkz. Rinaldo Marmara, **Pangaltı (Pincaldi) 19. Yüzyılın Levanten Semti**, Şişli Belediyesi, İstanbul 2003.

Pangaltı’da ahşap bir binada başlayan yangın iki kola ayrılarak hızla yayılmıştır. Yangın haberini alan Beyoğlu ve Bahriye itfaiye taburları derhal harekete geçerek söndürme çalışmalarına başlamışlardır. İki saat süren yangın itfaiye ekipleri tarafından söndürülmüştür. Ancak bu süre zarfında on kadar ev yanmıştır. Yangında zarar gören kimseler için Union Kumpanyası 200 lira, Liverpool Kumpanyası 100 lira ve Balkan Kumpanyası 100 lira yardımda bulunmuştur. Yangın, bir çocuğun gaz lambasını yakarken ateşin elbiselerini tutuşturması üzerine başlamıştır. Çocuğun feryadını işiten annesi yetişip çocuğu alıp sokağa çıkınca odadaki ateş tavana sıçramış ve tüm binayı sarmıştır.¹⁴¹

Bir diğer yangın Fatih civarında Saraçhane Çarşısı’nda çıkmıştır. Hafız Abdullah Efendi’nin sahibi olduğu dükkânda gece saat 6 civarında başlayan yangın, itfaiye ekipleri, Fatih Nizamiye askeri ve zabita memurları tarafından söndürülmüştür. Yangının etrafa yayılmasına fırsat verilmemiş sadece Abdullah Efendi’nin dükkânı yanmıştır. Yangına ilişkin yapılan incelemeler neticesinde, yangının dükkânda gündüzden yakılıp bırakılan sobadan çıktığı anlaşılmıştır.¹⁴² Fatih’te çıkan yangınlar konusunda 1875 yılında çıkartılan nizamname etkili olmuştur. Bu nizamnameye göre Fatih, Tatavla ve Kasımpaşa gibi semtlerde binaların kagir olması zorunluluğu getirilmiştir. Şayet bina aralarına kagir duvarlar örülecekse ahşap yapı inşasına da izin verilmiştir.¹⁴³ İstanbul XX. yüzyıla kadar doğal sokak dokusunu muhafaza etmiştir. Yangınlar ve depremler, İstanbul’un plansız yapılaşmasında ana faktör olmuştur. Tekrar tekrar inşa edilen binalar, düzensiz ve karmaşık bir yapılaşmanın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bina sayısının kontrolsüz artışı ve bitişik nizam konutlar yangın sayısının ve hasarın artmasına sebep olmuştur.¹⁴⁴

1905 yılında Kale Kapısı’nda Şehsuvar Cami-i Şerif Sokağı’nda Rıza Efendi’nin sahibi olduğu ve bir kahvecinin oturduğu ahşap evin orta katından gece yarısı yangın çıkmıştır. Bu sırada herkes uykuda olduğu için alevler birdenbire her tarafa yayılmıştır. Odaların birinde uyuyan bir misafir etrafın duman kapladığını görmüş ve kaçacak bir yer bulamadığından pencereden kendisini sokağa atmış ve vefat etmiştir. Yine başka bir misafir de kendisini pencereden atmışsa da yaralı olarak kurtarılmıştı. Alevler bir terzinin oturduğu eve sıçramış ve onlar da uykuda olduklarından evlerinin yanmasına engel olamamışlardır. Bu yangın bölgesinde de evler ahşap ve birbirine oldukça yakın olduğundan itfaiyenin tüm

¹⁴¹ **İkdam**, No:2661, 12 Cemaziyülahır 1322 (24 Ağustos 1904), 2.

¹⁴² **İkdam**, No: 3790, 23 Şevval 1322 (31 Aralık 1904), 2.

¹⁴³ Kemalettin Kuzucu, “İstanbul Konut Mimarisinin Şekillenmesinde Yangınların Rolü Ahşaptan Kâgire”, **Tarih Vakfı**, İstanbul 2000, 32, 47.

¹⁴⁴ Mustafa Cezar, **Osmanlı Başkenti İstanbul**, Erol Aksoy Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, 354.

gayretlerine rağmen 7 ev ve 1 kömürcü dükkânı yanmaktan kurtarılamamıştır. Bu yangın da lambanın devrilmesi nedeniyle kazaen çıkmıştır. Yangının söndürülmesinden sonra bölgede yapılan incelemeler sırasında bir kadın cesedine rastlanmıştır. Öte yandan yanan evler sigortalı olduğu için sigorta şirketleri toplam 2100 liralık ödeme yapmışlardır.¹⁴⁵

Kandilli’de Yenimahalle Caddesi’nde meydana gelen bir yangında da 30 ev, bir Rum Kilisesi, bir Rum Mektebi ve 9 dükkân yanmıştır. Yangın bölgesindeki evler diğer pek çok yerde olduğu gibi ahşaptı. Ayrıca o esnada görülen şiddetli lodos yangının yayılımını artırmıştır. Yenimahalle Caddesi’nin sağ ve sol taraflarına doğru ilerleyen yangın, itfaiye ekiplerinin müdahalesi ile söndürülmüştür. Yangının geç söndürülmesinin bir diğer sebebi de yeterli suyun bulunmamasıydı. Aslında yangının çıktığı evler birbirine çok yakın değildi. Bu nedenle yeterli su olsaydı daha kısa süre içerisinde söndürülmesi mümkün olabilirdi. Yangında evleri yanan yangınzedeler uygun yerlere yerleştirilirken, yangının çıkış sebebinin kandilden sıçrayan kıvılcımlar olduğu anlaşılmıştır.

Mevlevihane Kapısı civarında Tarsus Mahallesi’nde yer alan Yeni Çeşme Sokağı’nda Bıçakçı Nuri’nin sahibi olduğu ahşap evde başlayan yangın Süleyman Efendi ile terlikçi Ağa’nın evlerinin de yanmasına sebep olmuştur. Yangına minder üzerine bırakılan sigaranın sebep olduğu anlaşılmıştır.¹⁴⁶ Eyüp’te Nişancı Mustafa Paşa Mahallesi’nde İngiltere tebaasından Sabri Efendi’nin bahçesinde otların kazara tutuşması sonucu bir yangın daha çıkmışsa da kolaylıkla söndürülmüştür.¹⁴⁷ Kandilli’de başlayan bir diğer yangında da Ermeni cemaatinden olan birinin sigortasız ahşap evi yanmıştır. Zabıta tarafından söndürülen bu yangın da kazaen çıkmıştır.¹⁴⁸

Eyüp, kuzeydoğusunda Sarıyer, doğusunda Kâğıthane ve Şişli, güneyinde Fatih, Bayrampaşa, Esenler, batısında Gaziosmanpaşa, kuzeybatısında Çatalca ilçeleri ve kuzeyinde de Karadeniz ile çevrili İstanbul’un en eski semtlerinden biridir. XVIII. yüzyıla kadar yangınların sıçrayamadığı bu semtte kalabalık bir yerleşme ortaya çıkmıştı. Eyüp’te çıkan yangınlar genellikle etrafa pek yayılmayan küçük çaplı ve kaza sonucu ortaya çıkan yangınlardır.¹⁴⁹ Bunlardan biri 1905 yılında bir kereste dükkânında mangaldan sıçrayan kıvılcım sonrası çıkmıştır. Mangalda pişirilen ateşli çirozlar çuvalların üzerine konulmuş ve

¹⁴⁵ **İkdam**, No:4080, 17 Şaban 1323 (17 Ekim 1905), 2.

¹⁴⁶ **İkdam**, No: 4071, Şaban 1323(8 Ekim 1905), 2.

¹⁴⁷ **İkdam**, No:4074, 11 Şaban 1323 (11 Ekim 1905), 1-2.

¹⁴⁸ **İkdam**, No:4110, 18 Ramazan 1323 (16 Kasım 1905), 2.

¹⁴⁹ Tülay Artan “Eyüp”, **TDV, İslam Ansiklopedisi**, 12, İstanbul 1995, 1-6.

mangaldan sıçrayan kıvılcımlar yangına sebebiyet vermiştir. Yangın nedeniyle kendilerini beş metre yüksekliğindeki pencereden aşağı atan iki kişiden biri ayağını diğeri belini kırmıştır. Yangında birçok evle birlikte bir sebze ve yemişçi dükkânı, kahvehane ve üstündeki odalar, bir Musevi'nin işlettiği gitar dükkânı, tamirhane, koltukçu dükkânı, helvacı dükkânı, kasap dükkânı, sodacı dükkânı, kereste mağazası, kalaycı dükkânı yanmıştır. Bakırcı dükkânının yangında kurtarılan eşyası daha sonra zabıta ve belediye ekipleri tarafından sahibine teslim edilmiştir.¹⁵⁰

1905 yılında görülen yangınlardan biri Sirkeci'de görülmüştür. Şimendifer hattında lokomotiflerin muhafaza ve tamircilerine mahsus fabrikanın karşısındaki kumpanyanın sahibi olduğu binada yangın çıkmıştır. Yumurta ticareti yapılan bu binada bazı Yunan talebeleri de kalıyordu. Yangın, Bahriye itfaiye zabıtalарının üstün gayretleri ile söndürülmüştür. Tulumbar, yangın alanına 100 metre mesafede bulunan hattan kovalarla su taşımıştır.¹⁵¹ Alevler karşı taraftaki tamirhanenin pencerelerine da sıçramışsa da kısa süre zarfında söndürülmüştür. Bina bir sigorta kumpanya tarafından 100 İngiliz lirasına sigortalıymış. Dükkânda oldukça fazla yumurta olup 8-10 kişi çalışıyormuş. Sorguya çekilen çalışanlar, kendileri işle meşgulken mağazanın içinin birdenbire dumanla kaplandığını, bu nedenle iş elbiseleri ile birlikte korkup kaçtıklarını söylemişlerdi. Rivayete göre yumurta muayenesine mahsus lamba devrilerek samanları tutuşturmuş ve dolayısıyla yangın kazaen çıkmıştır. Yangına, liman dairesinin 32 numaralı yangın vapuru ile Beşiktaş vapuru müdahale etmiş, Yüzbaşı Ahmet, Mülazım Abdullah ve Müfettiş Mustafa efendilerin refakatinde sahilden hortumla su verilmek suretiyle yangını söndürülmüştür.¹⁵²

Üsküdar, İstanbul'un Anadolu yakasında yer alan bir ilçe merkezidir. 1876'da Üsküdar'a bağlı kırk iki mahalle ve dört köy bulunuyordu. Bu yerleşim alanlarında ise toplam 7142 ev vardı. Nüfusun %88,5'i Üsküdar'da, geri kalan kısmı da Çengel, Bulgurlu, Vanî ve Kandilli köylerinde yaşamaktaydı.¹⁵³ Üsküdar özellikle XVI. yüzyıldan itibaren önemli bir pazar yeri olmuş ve bu durum nüfusunun hızla artmasını sağlamıştır. Üsküdar'ın

¹⁵⁰ **İkdam**, No:3936, 21 Rebiyülevvel 1323 (26 Mayıs 1905), 2.

¹⁵¹ 1848 yılında, Meclis-i Mahsus'ta bir toplantı yapılmış ve sık sık çıkan yangın sorunları görüşülmüştür. Bu noktada birçok önlem ve tedbir alınarak yangınların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Kagir yapıları yaygınlaştırma, dar yolları genişletme kararının yanında yangın söndürmede su ihtiyacını karşılamak için yangınların sık görüldüğü yerlerde yangın havuzları yapılarak sürekli dolu tutulması kararı verilmiştir. Böylece itfaiye daha kısa zamanda yangını söndürebilecektir. (Cezar, **Osmanlı Başkenti İstanbul**, 360).

¹⁵² **İkdam**, No:4014, 10 Cemaziyülahır 1323 (12 Ağustos 1905), 2.

¹⁵³ M. Hanefi Bostan, "Üsküdar", **TDV, İslam Ansiklopedisi**, 42, İstanbul 2012, 364-368.

iç kesimleri ve sahilinde yeni mahalleler kurulmuştur. Bu mahallerde bilhassa vakıf eserler dikkat çekmektedir.¹⁵⁴

Üsküdar, çeşitli yangınlar nedeniyle doğal yapısını muhafaza edememiştir. 1905 yılında Üsküdar'da Hacı Mahmut Ağa Mahallesi'nde bir yangın meydana gelmiştir. Saffet Bey'in valideleri Hatice Hanım'ın sakin buldukları ahşap konağın orta katından kazaen yangın çıkmıştır. Yangın iki kola ayrılarak 20 evi yakmıştır. Eğer yeterli miktarda su bulunmuş olsaydı hiç şüphesiz yangın bu derece hasara sebep olmayacaktı. Hatice Hanım birdenbire şaşkına dönmüş ve alevler içinde kalmıştı. Yanan evlerin hiçbiri sigortalı değildi. İtfaiye 20 dakika uzakta, hortum ile su almaya mecbur oluyordu. Halbuki şirket, mukavelenameye göre her mahalleye yangın muslukları ile çeşmeler yapacaktı, bu sorumluluk yerine getirilmediğinden yangının kısa sürede söndürülmesi mümkün olmamıştır.¹⁵⁵

Yangınlarda kullanılan araç ve gereçlerdeki eksiklikler belirli bir miktar para karşılığında temin ediliyordu. İtfaiye alaylarına gerekli yangın merdivenlerinin tedariki, hortum ve bunlara benzer noksanların giderilmesi için haftada onar bin kuruş veriliyordu.¹⁵⁶ 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra ertelenen İstanbul Terkos su imtiyazı hakkında 1881 yılında Padişaha sunulan raporda, bir süreden beri yangınların devam ettiği, su yetersizliği sebebiyle yangınların önünün alınamadığı ve bunun büyük zararlara sebep olduğu belirtilmişti. Yangınlarda gerekli suyun temini, su hizmetinin özelleştirilmesinde etkili olmuştur. Su şirketleri, yaptıkları sözleşmeler gereği yangınlarda ihtiyaç duyulan suyu ücretsiz olarak vermek durumundaydı. Bunun için, belli yerlere şirket tarafından yangın muslukları konulmuştur. Bu muslukların anahtarı ise itfaiye teşkilatına verilmişti. Ancak ne yazık ki sözleşme ve şartnamelere konulan hükümler, yangınlarda gerekli suyu temin etmeye yeterli olamamıştı. Üsküdar su şirketinin yangınlar konusunda davranışlarına bakıldığında yangınların söndürülmesindeki başarısızlığın nedeninin şirketin kasıtlı hareket etmesi olduğu görülmekteydi. Yangınlarda ücretsiz su verme yükümlülüğünü yerine getirmemek için her türlü gerekçe öne sürülmüş ve şirketin yangınlarda sorumsuz tutum takındığı gözlemlenmiştir.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Enis Karakaya, "Üsküdar", TDV, **İslam Ansiklopedisi**, 42, İstanbul 2012, 368-372.

¹⁵⁵ **İkdam**, No:4031, 27 Cemaziyülahır 1323 (29 Ağustos 1905), 2.

¹⁵⁶ **BOA. BEO.** 2558 /191780, (18-02-1323), 10.

¹⁵⁷ Ali İhsan Öztürk, "İstanbul'un İşgali Sırasında Üsküdar Kadıköy Su Şirketi'ne El Konulması", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, 8/15 İstanbul 2009, 38.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Büyükkada'nın nüfusu 2000-3000 civarıydı. Büyükkada'ya yerleşen halk genelde yabancı uyruklu kimselerdi. Sultan II. Abdülhamid devrinin son dönemlerinde Adalar, idarî bölümlenmede bir süre mutasarrıflık olmuştur. Günümüzde ise İstanbul'a bağlı bir ilçe konumundadır. XIX. yüzyıldaki batılılaşma Büyükkada'nın mimarisini de etkilemiştir. Bu mimarî ahşap köşk ve yalılarda açıkça görülmektedir. Fakat oluşan ahşap yapılar yangınların oluşumunu tetiklemiş ve Büyükkada tarihinde birçok yangına ev sahipliği yapmıştır. Özellikle 1870 Haziran'ında çıkan yangında birçok ev yanarak harap olmuştur. Daha sonraki yıllarda da yangınlar devam etmiştir.¹⁵⁸ 1905 yılında Büyükkada'da Macar Caddesi'nde bir meyhaneci tarafından kiralanan dükkândan ateş çıktığı haber verilmişti. Bir kunduracı ve marangoz dükkanlarını yakan yangın, itfaiye ekipleri tarafından bastırılmıştır. Yangın, lambanın düşmesinden ileri gelmiştir. Dükkân sigortalı olduğu için hak sahiplerine zararlarına karşılık ödemeler yapılmıştır.¹⁵⁹

Eminönü'nde Adliye Nezareti memurlarından Abdulkadir Bey'in sahibi olduğu ve Osman Ağa'nın kiracı olarak işlettiği 8 numaralı kagir binada bulunan kahvehanede gece saatlerinde yangın çıkmıştı. Bu hadisede, yangının başladığı kahvehane ve yakınlarda bulunan birkaç dükkân ile dört oda yanmıştır. Yapılan inceleme neticesinde yangının, kahvecinin çırağı tarafından kazaen çıkarıldığı anlaşılmıştır. Çıracak, elindeki lambayı düşürmüş ve bir anda alevler etrafa yayılmıştır.¹⁶⁰

1906 yılında Galata'da birçok yangın meydana gelmiştir. İlk yangın Yörükçüler Caddesi'nde tereyağı mağazasının bulunduğu bahçe ve bakkaliye mağazasında başlamıştır. Liman İdaresinin 32 numaralı yangın vapuru Balıkpazarı İskelesi'ne yanaşarak hortumla yangını söndürmüştür. Yangının başladığı dükkânda kimse bulunmuyordu. Mağaza tarafında bulunan eşya bin liraya kumpanyaya sigortalatılmıştır. Mağazadaki toplam zararın 6.000 lira kadar olduğu tahmin ediliyor. Zabitanın yaptığı araştırmaya göre yangının bir kaza olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶¹ Galata'da ikinci yangın Kapı İçi Caddesinde Defter-i Hakani memurlarından ve Garp Kapısı Cami-i Şerifi baş imamı Hafız Hasan Efendi ve hemşiresi hanımın mutasarrıf olduğu kagir dükkânda çıkmıştır. Yangının çıktığı bakkal dükkânının üzerinde bulunan oda yanmışsa da yangın kısa sürede söndürülmüştür. Dükkân tarafındaki

¹⁵⁸ Nuriye Garipağaoğlu, "İstanbul Adaları'nda Korunması Gereken Tarihî Doku: Büyükkada Örneği", **Marmara Coğrafya Dergisi**, 2,1998,77, 83, 90.

¹⁵⁹ **İkdam** No: 4042, 9 Recep 1323 (9 Eylül 1905), 2.

¹⁶⁰ **İkdam**, No:4127, 5 Şevval 1323 (3 Aralık 1905), 2-3.

¹⁶¹ **İkdam**, No: 4177, 26 Zilkade 1323 (22 Ocak 1906), 2.

eşya 270 liraya İspanyol Şirketine sigorta ettirilmiştir. Dükkân tarafında toplam tutarı 500 lirayı geçen miktarda mal bulunduğu kaydedilmiştir. Yangının yağ eritilirken kaza sonu çıktığı anlaşılmıştır.¹⁶²

Bu dönemde Kumkapı civarında da birçok yangın çıkmıştır. Kumkapı, güneyinde Marmara surları ve bitiminde denizle sınırlı olan bir semtti. XIX. yüzyılda meydana gelen yangınlar nedeniyle semtin tarihî dokusunda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. XX. yüzyılda ise yeni imar düzenlemeleriyle ızgara planlı sokak dokusu ve çıkmaz sokaklı Osmanlı kent dokusunun bir arada bulunduğu bir plan ortaya çıkmıştır.¹⁶³ Kumkapı’da görülen yangınlardan biri kahveci Ali Ağa’nın işlettiği kagir kahvehanede çıkmıştır. Akşam saatlerinde başlayan yangın nedeniyle kahvehane, üstündeki oda ve iki ev yanmıştır. Yangın denizden alınan bol su sayesinde etrafa sıçramadan söndürülmüştür. Yangının kahve ocağından sıçrayan kıvılcımlar nedeniyle kazaen çıktığı anlaşılmıştır.¹⁶⁴

Üsküdar’da ahşap bir evde başlayan yangın diğer evlere sıçramıştı. Kısa sürede yayılan alevler nedeniyle toplam dokuz ev kullanılamaz hale gelmişti. Yangın sırasında uykuda olan biri canını zor kurtarmıştır. Yangının kaza sonucu çıktığı düşünülmektedir.¹⁶⁵ Üsküdar’da gerçekleşen yangınlara bakıldığı zaman Galata ve İstanbul merkezinde çıkan yangınlardan daha az olduğu görülmektedir. Ayrıca Üsküdar’da çıkan yangınların yoğunlaştığı ayların da İstanbul ve Galata’dan farklılık göstermektedir. Örneğin yaz aylarında Galata ve İstanbul merkezde yangınlar artarken Üsküdar’da aynı dönemde çok fazla yangın görülmemektedir. Bunun sebebi İstanbul’un çok daha kalabalık bir nüfus yoğunluğuna sahip olması ve evlerin birbirine yakın olmasıdır.¹⁶⁶ Yangınların önüne geçmek için devlet sürekli bir arayış içerisindeydi. Nitekim 1907 yılında büyük çaplı yangınları söndürmek için ihtiyaç duyulan aletlerin alımı için Avrupa’da araştırmalar yapılmış ve bu çerçevede yeni bir makine satın alınmıştır.¹⁶⁷

Yapılan incelemeler neticesinde kaza sonucu oluşan yangınlardan bir de Kadıköy’de Cevizlik civarında Veznedar Hüseyin Efendi Sokağı’nda İbrahim Bey’in sahip olduğu ahşap

¹⁶² **İkdam**, No: 4198, 17 Zilhicce 1323 (12 Şubat 1906), 2.

¹⁶³ Mimar Göze Üner, **Kumkapı’da Kentsel Değişimin Belgelenmesi: Pervıttch Haritalarıyla Karşılaştırmalı Bir Analiz**, (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2006, 14-68.

¹⁶⁴ **İkdam**, No: 4244, 4 Safer 1324 (30 Mart 1906), 2-3.

¹⁶⁵ **İkdam**, No: 4384, 26 Cemaziyülahır 1324 (17 Ağustos 1906), 1-2.

¹⁶⁶ Nurdan Şafak, “Üsküdar Yangınları (1885, 1915)”, **Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V**, (2007) 683-682.

¹⁶⁷ **BOA. ZB.** 389/173 (20 12 1322), 1.

köşkte başlamıştır. Soba borularının kazaen yarılması sebebiyle yangın çıkmıştı. Köşkün etrafı bahçe ve bostanlarla çevrili olduğu için yangın yayılma alanı bulamamış ve sadece köşk yanmıştır.¹⁶⁸

Kasımpaşa'da Sakız Ağacı'nda Mustafa ve Dursun ağaların sahibi olduğu iplik imalathanesinde yangın çıkmıştı. Kazaen çıkan yangında imalathanenin bir kısmı yanmış kalan kısmı da yangının yayılmasını engellemek için yıkılmıştır. Diğer bir yangın Gedik Paşa'da Emin Sinan Mahallesi'nde bir konağın üst katında çıkmıştır. Saat 10 civarında başlayan yangında konak yanmış ve itfaiyenin çabası sonucu saat 1'de yangın söndürülmüştür. Yangın, konağın üst kat odalarının birinde yanan soba bacasından çıkmıştır. 15 günden beri evde hasta olarak yatan Nazif Bey'in bulunduğu odada soba bacası yavaş yavaş ateş alarak yanmaya başlamış ve kısa zamanda hızla yayılmıştır. Konak, iki yıl önce 500 lira masrafla inşa edilmiş olup 20.000 liraya sigorta ettirilmişti.¹⁶⁹ Başka bir yangın, Sirkeci İskelesi'ndeki kantar idaresi kahvesinde çıkmıştır. Yangın sırasında yaralanan bir kişi hayatını kaybetmiştir. Bu kişi sarhoş vaziyette kahvehaneye gelmiş ve mangalın üzerine düşünce hem kendini hem de kahvehaneyi yakmıştı. İkdâm gazetesi bu haberi "işte sarhoşlara bir ibret daha!" şeklinde yorumlayarak okuyucularına duyurmuştur.¹⁷⁰

1907 yılında İstanbul'da görülen yangınların en önemlilerinden biri Galatasaray Lisesi yangınıdır. Galatasaray Sultanisi Müdür Muavini Feuillet'nın dairesinin mutfağında gaz hortumunun yarılması nedeniyle başlayan yangın, binanın ahşap olmasından dolayı tüm binaya yayılmıştır. Gece herkesin uykuda olduğu bir vakitte çıkan yangından, uykuda olan hizmetçi kızların uyanmasıyla haberdar olunmuştur. İçerde bulunanlar yangını söndürmek için yoğun bir çaba sarf etmişlerse de başarılı olamamışlardı. Okul gazla aydınlatıldığı için lambalar alev aldıkça yangın daha da büyüyordu. Biraz sonra yangın çatıdan çatıya mektebin her tarafına yayılmış, üst katlardan orta katlara bütün bina alevlere teslim olmuştu. Yangının haber alınmasıyla birlikte Galatasaray İtfaiyesi ve Pera İtfaiye Müfrezesi okula gelmişlerdi. Bütün çabalara rağmen alevler giriş kat, kırk civarı sınıf ve koğuşları yok etmişti. Yalnızca mutfak ve hizmetlilere ayrılan bölüm kurtarılabildi. Yangın üzerine ertesi gün Sultan II. Abdülhamid bir ferman yayınlamış ve yanan binanın derhal yeniden inşasını buyurmuştur. Bu yangın, içerisinde birçok kitabın olduğu kütüphanesi, zengin bir laboratuvarı olan bir

¹⁶⁸ İkdâm, No: 4543, 8 Zilhicce 1324 (23 Ocak 1907), 2.

¹⁶⁹ İkdâm, No: 4564, 29 Zilhicce 1324 (13 Şubat 1907), 2-3.

¹⁷⁰ İkdâm, No: 1018, 7 Safer 1327 (28 Şubat 1909), 2.

okulu yok ettiği için diğer yangınlara nazaran gazetelerde kendisine daha fazla yer bulmuştur.¹⁷¹

Aynı yıl Gümüşsuyu'nda Mızıkı-yı Hümayun kışlasının kumandanlık odasında yangın çıkmıştır. Yangın, Kumandan Paşa'nın odasındaki sobadan düşen ateşin döşeme tahtalarını tutuşturması ve havagazı borusuna sıçramasıyla başlamıştır. Ateşin yayılmaması için büyük gayret sarf edilmiş ise de yangın büyümüştür. Bir süre sonra kışlanın üst katında bulunan koğuşlardaki havagazı borusu patlayınca vaziyet çok daha tehlikeli bir hal almıştır. Alevler kışlanın üst katlarında bulunan koğuşlara ve ardından subayların odalarına kadar yayıldıktan sonra arka tarafında bulunan Süvari Kışlasına kadar ulaşmıştı. Bu sırada devam eden söndürme çalışmaları sonuç vermiş ve alevler daha fazla yayılmadan yangın söndürülmüştür. İtfaiye teşkilatının cansiperane çalışması zararın büyümesini engellemiştir. Bu dönemde itfaiyeye alınan malzemeler yangınla mücadele eden ekiplere güç kazandırmıştır.¹⁷² Yangın esnasında kışlada bulunan eşyanın bir kısmı kurtarılabildiği. Süvari Kışlası ise daha önce tahliye edildiğinden malzeme açısından zarar çok olmamıştır. Yangın sonrası mızıkı dairesinde bulunan havagazı boruları derhal kapatılmıştı. Tüm çabalara rağmen yangın esnasında yaralanan kişiler olmuş ve yaralılar Gümüşsuyu Hastanesi'nde tedavi altına alınmıştır. Yapılan incelemeler neticesinde yangının kazaen kahve ocağından kaynaklı olarak başladığı ve yayıldığı anlaşılmıştır.¹⁷³

1.5. KASTEN ÇIKARILAN YANGINLAR

Sultan II. Abdülhamid döneminde İstanbul'da görülen yangınların hepsinin kazara çıkmış olduğu düşünülmemelidir. Yapılan incelemelere göre yangınların yarısından fazlası kasıtlı olarak çıkarılmıştır. Nitekim bu yangınlar Sultan II. Abdülhamid devri boyunca devam etmiştir. Bu kısımda kasten çıkarılan yangınlara bazı örnekler verilecektir.

1896 yılında Beyoğlu'nda Elmadağ civarında bir ahır ve bitişiğindeki evde başlayan yangın çevredeki binalara sıçramıştı. Rüzgârın etkisiyle kontrolden çıkan yangın üç ayrı istikamette ilerlemişti. Yangın önce alevlerin ilk görüldüğü evin karşısında yer alan sokağa sıçramış, ardından Tramvay Caddesi'ne ve son olarak da Turna Sokağı'na doğru ilerlemişti.

¹⁷¹ **Sabah gazetesi**, 11 Mart 1907, 6262, 1- 2; **Tercüman-ı Hakikat gazetesi**, 11 Mart 1907, 9313, 2.

¹⁷² **BOA. DH. MUİ.** 132 /124 (15-11-1327), 1.

¹⁷³ **İkdam**, No: 5279, 14 Muharrem 1327 (5 Şubat 1909), 2.

Güçlükle söndürülen yangın sırasında 20 ev ve 6 dükkân tamamen yanmıştı. Yangın sırasında evlerin birinde bulunan 70 yaşlarında birisi alevler arasında kalarak vefat etmiştir. Ayrıca ahırda bulunan dört beygir ölmüştür. Beyoğlu Bahriye  tfaiye Taburları ve zabıta hızla olay yerine gelmiş ve yangının söndürülmesinde büyük gayret göstermiştir. Yangının bu kadar büyümesinin esas sebebi olarak Terkos Şirketinin sorumluluğunu yerine getirmemesi gösterilmiştir. Yanan evlerde yaklaşık 40-50 kişi ikamet ettiğinden bu kişiler ciddi mağduriyet yaşamıştır. Yapılan incelemeler sonucunda yangının sigaradan çıktığı ve kasti olarak yanmakta olan sigaranın atıldığı düşünülmektedir. Yangın sebebiyle oluşan zarara karşılık sigorta şirketleri ödeme yapmıştır. Buna göre Union 150 Osmanlı lirası, Imperial 150 lira, Hamburg 100 lira, Phoenix Landon 500 lira ödeme yapmıştır.¹⁷⁴

Osmanlı Devleti'nde kasten oluştuğu iddia edilen bu gibi yangınlarda kişi suuşuz olduğunu düşünüyorsa mahkemeye başvurarak suuşuzluğunu kanıtlanma imk nına sahipti. Bunun bir  rneği Beyoğlu'nda çıkan yangında görülmüştür. Kasten yangın çıkardığı iddia edilen İtalya tebaasından Giovanni adlı kişi suuşuz olduğunu ispatlamak için mahkemeye başvurmuştu. Beyoğlu'nda sigortalı bir haneyi yaktığı iddia edilen bu şahıs, mahkemede suuşuzluğunu kanıtlamıştı.¹⁷⁵ Fakat bazen mahkemelerin verdiği kararlar kamuoyunu memnun etmiyordu. Büyükada'da H kim  ıkmazı Sokağı'nda çıkan yangında evin sigortalı olmasından dolayı mahkeme, yangının kasten çıkarıldığına h kmetmişse de bir üst mahkeme sanıkları suuşuz bulmuştu.¹⁷⁶

1898 yılında Beyoğlu'nda Taksim civarında Yeni Sokak'ta Girit vilayeti defterdarı Şerif Bey'in sahibi olduğu sigortalı kagir ev yanmaya başlayınca Beyoğlu ve Bahriye  tfaiye Taburlarıyla asker ve ilgili memurlar yetişip yangını söndürmeye çalışmışlardı. Yangının çıktığı ev yanmış ancak yayılması engellenmişti. Zabıta yaptığı inceleme neticesinde yangının kasten çıkarıldığını tespit etmişti.¹⁷⁷ Galata'da, Yüksek Kaldırım Caddesi'nde sigortalı kagir dükkânda başlayan yangının da gaz dökülerek kasten çıkarıldığı anlaşılmıştır. Kısa sürede söndürülen yangının başladığı dükkânın 200 liraya Avusturya kumpanyasına sigortalatıldığı öğrenilmiştir.¹⁷⁸

¹⁷⁴ ** kdam**, No: 686, 5 Muharrem 1314 (17 Haziran 1896), 2.

¹⁷⁵ **BOA. HR.TH.** 84/8, (08.10.1888), 1-3.

¹⁷⁶ **BOA. DH.MKT.** 1831/26 (3 04 1891), 1.

¹⁷⁷ ** kdam**, No: 1250, 14 Şaban 1315 (8 Ocak 1898), 2.

¹⁷⁸ ** kdam**, No: 1321, 26 Şevval 1315 19 (7 Mart 1898), 3.

Beyoğlu'nda Macar Caddesi'nde bir kahvehanede gece saatlerinde başlayan yangın itfaiyenin hızlı müdahalesi ile söndürülmüştür. Kahvehanenin içinde yatan kahveci, saat 4 civarında birisinin bahçe kapısından içeri atladığını işitince kontrol etmek için kalkmış ve kahvenin yanmakta olduğunu görmüştür. Kahvecinin yardımına koşan komşular yangını yayılmadan söndürmüşlerdi. Zabıta, kahvehanenin paltosunun içine gaz gizleyen bir adam tarafından yakılmaya çalışıldığını tespit etmiştir.¹⁷⁹ Bu vaka sigorta sahteciliği olmayıp hasmına zarar verme amacıyla yapılmış olmalıdır.

Taksim'de bir manifaturacının oturduğu evde gece saat 2 sıralarında bir yangın başlamıştı. Alevler çevreden fark edilince komşular yetişip yangını söndürmüştü. Bu ev sigortalı olduğundan sigorta şirketinden para almak için merdivenlere gaz dökülerek kasten ateşe verildiği anlaşılmıştır.¹⁸⁰

1899 yılında Fener'de bir kahvehanede meydana gelen yangın da kasten çıkarılmıştı. Kahvehane sigortalı olduğundan yangın kasten çıkarılmıştı.¹⁸¹ Bu dönemde ardı ardına çıkan yangınlardan sonra yapılan incelemelerde çoğunlukla sigortadan para almak için kasten çıkarıldığı görülmüştür. Bu nedenle yangın çıkan binaların sigortalı olup olmadığı bilhassa soruluyordu. Eğer sigortalı ise görevli memurlar daha çok kasten çıkarılma ihtimali üzerinde duruyordu.¹⁸²

1900 yılında Kadıköy'de, Balkan Sigorta Kumpanyası tarafından sigortalanmış ahşap bir evin alt katında yangın çıkmış ve etrafa yayılan alevler nedeniyle yakınlarda bulunan dört ahşap ev de yanmıştı. Bu yangının da sigortadan yararlanmak amacıyla kasten çıkarıldığı anlaşılmıştır. Yine Kadıköy'de Yaver Ağa Sokağı'nda 910 numaralı evde çıkan yangın da itfaiye tarafından söndürülmüştür. Yapılan incelemeler neticesinde, daha önce eşyasını sigorta ettiren hane sahibinin sigortadan para alabilmek için evini ateşe verdiği tespit edilmiştir.¹⁸³

Sultan II. Abdülhamid devrinde sigorta şirketlerinin sayısı artış göstermişti. Sigorta işleri önceleri daha çok gayrimüslimler ve yabancılar arasında yaygındı. Sigortacılık faaliyeti artınca buna Türkler de iştirak etmeye başlamıştı. Her ne kadar şirketler kendi kazançlarını düşünüp daha fazla poliçe satmaya çalışsa da sigorta satın alan kişiler de kasten

¹⁷⁹ **İkdam**, No: 1568 6 Recep 1316 (20 Kasım 1898), 1-2.

¹⁸⁰ **İkdam**, No: 1571 8 Recep 1316 (23 Kasım 1898), 2.

¹⁸¹ **İkdam**, No: 1796 28 Safer 1317 (6 Temmuz 1899), 2-3.

¹⁸² **BOA. Y... PRK.DH...** 11 /10, (11-07-1899), 1- 3.

¹⁸³ **Servet-i Malumat**, 13 Muharrem 1318 (12 Mayıs 1900), 4.

yangın çıkararak kolay para kazanmanın yolunu arıyorlardı. Bu da zaten bir yangın şehri olan İstanbul'daki yangınların sayısını artırmıştır. Nitekim Beyoğlu'nda Yeni Sokak'ta bulunan kagir bir binada bulunan dükkânlar 400 lira karşılığında sigorta ettirildikten kısa bir süre sonra bir gece yarısı yanmıştı. Yapılan incelemeler sonucunda yangının ispiroto gazı ile kasten çıkarıldığı anlaşılmıştır.¹⁸⁴

Galata'da Arabacı Sokağı'nda bir mağazada başlayan yangın da kasten çıkarılmıştı. Yunanistan tebaasından olan mal sahibi, eşyaları bir İngiliz şirketine 1500 İngiliz lirası bedelle sigorta ettirmişti. Yangın sırasında dükkânda kimsenin bulunmaması ve tezgâhın altında bol miktarda kâğıt talaş parçaları görülmesi yangının sigorta şirketinden para koparmak için kasten çıkarıldığını göstermektedir.¹⁸⁵

1901 yılında Feriköy'de bulunan sucuk fabrikasının olduğu yerde bir yangın ihbarı bildirilmişti. Fabrikanın arkasındaki binadan dumanlar görününce müdahale edilmiş ve yangının yayılması önlenmiştir. Sucuk fabrikasının işletmecileri Musevi cemaatindendi. Bina 500 liraya Osmanlı kumpanyasına sigorta ettirilmişti. Fabrika bekçileri Seyfettin ve Kâzım olaydan sonra zabıta tarafından sorgulanmıştı. Bekçiler, gece arkadaşlarıyla saat üçe kadar oturduklarını ve yangının başladığı saatlerde fabrikanın içinde bazı gürültüler işitmişlerse de kimseyi görmediklerini söylemişlerdi. Yangının nasıl çıktığı tam belirlenememişse de kasıtlı çıkarıldığı düşünülmüştür. Bir diğer yangın Yenikapı'da İbrahim Paşa Caddesi'nde bulunan kereste mağazasının çatısında çıkmıştır. Akşam saatlerinde başlayan yangın kısa zamanda söndürülmüştür. Yapılan incelemeler neticesinde bu yangının da kasıtlı olarak çıkarıldığı anlaşılmıştır.¹⁸⁶

Fatih'te Şerefeddin Paşa'nın konağının da bulunduğu bölgede gece saatlerinde bir yangın çıkmıştı. Konağın ciddi zarar gördüğü yangında bir tereyağı fabrikası ile birçok ev kullanılamaz hale gelmiştir. Zabıta tarafından yapılan incelemeler neticesinde tereyağı fabrikasının alt taraflarına gazlı paçavralar konularak kasten yangın çıkarıldığı anlaşılmıştır.¹⁸⁷ Kumkapı'da Tavşantaşı yokuşunda bir evin alt katında başlayan yangın da itfaiye ve zabıta memurlarının üstün gayretleriyle söndürülmüştür. Evin ahşap olması yanında binaların birbirine çok yakın olması, kuvvetli rüzgâr ve su miktarının azlığı gibi nedenlerle alevler hızla yayılmıştır. Yangın toplam dokuz evin yanmasından sonra ancak

¹⁸⁴ **Servet-i Malumat**, 25 Muharrem 1318 (24 Mayıs 1900), 3-4.

¹⁸⁵ **İkdam**, No: 2270, 28 Cemaziyülahır 1318 (23 Ekim 1900), 2.

¹⁸⁶ **İkdam**, No: 2483, 5 Safer 1319 (21 Mayıs 1901), 2-3.

¹⁸⁷ **İkdam**, No: 2510, 2 Rebiyülevvel 1319 (20 Haziran 1901), 2-3.

söndürülebilmişti. Yangın evin dış tarafında bulunan kaplamalardan çıkmıştı. Durumdan şüphelenen zabıta, yangının kasten çıkarıldığını tespit ederek şüphelileri sorguya almıştı¹⁸⁸

Galata'da Cerrah Mustafa Paşa Sokağı'nda, Marco adlı kişinin evinde başlayan yangın komşu eve sıçramış ve itfaiye ekipleri tarafından söndürülmüştü. Yangının başladığı ev 500 Fransız lirasına Union Kumpanyasına sigortalatılmıştı.¹⁸⁹ Yapılan incelemeye göre ev sahibi, bir gün önce evde temizlik yapmış ve bu sırada üzerlerine petrol yağı dökülen ot yastıkları merdivenlerin başına koymuştu. Aynı şekilde birinci kat odalarına da petrol yağı dökülmüştü. Yine binanın girişinde bulunan dükkân da 200 liraya sigortalatılmıştı. Zabitanın yaptığı incelemeler neticesinde dükkânın içindeki eşyaların ancak 20-30 lira tutarında olduğu görülmüştür. Bu da yangının kasten çıkarıldığı şüphesini artırmıştır. Dükkanının yangın çıkan evin altında bulunması ve 20 liralık malın 200 liraya sigortaya ettirilmesi şüpheleri artırmıştır.¹⁹⁰

Aynı yıl yine Cibali Caddesi'nde büyük bir yangın meydana gelmişti. Bu yangın Kumkapı, Yenikapı ve Langa'dan Marmara kıyılarına kadar ilerlemişti. Cibali, Unkapı Vadisi'nin kuzeydoğu tarafından bol rüzgâr aldığı için yangın hızla yayılarak Fatih'e kadar ulaşmış ve birçok evin yanmasıyla felakete dönmüştü. Cibali'de başlayan yangınlar bulunduğu konum itibarıyla derhal söndürülemezse iki kola ayrılırdı. Bu kollar Fatih ve Aksaray yoluyla Langa ve Vefa'ya, Şehzadebaşı ve Lâleli yoluyla Yenikapı'ya ulaşarak yayılırdı.¹⁹¹

1901 yılındaki yangın 178 kapı numaralı sigortalı ahşap haneden çıkmıştır. Alevler birdenbire etrafındaki binalara sıçramıştı. Diğer birçok yerde olduğu gibi binaları ahşap ve birbirine çok yakın bulunmasından dolayı itfaiye her ne kadar yetişip söndürme çalışmalarına başlamışsa da alevlerin önünü almak mümkün olmamıştır. Yangın caddenin her iki tarafını istila etmiş ve ardından birçok kola ayrılarak yoluna devam etmişti. Bunlardan biri Cibali Caddesi yönünde ilerlerken diğer bir kol Camii Şerif'ten Şeftali Sokağı'na doğru ilerlemiştir. Şeftali Sokağı'ndaki evlerin tamamı ahşap olduğundan çok çabuk yanmışlardı.

¹⁸⁸ **İkdam**, No: 2635, 10 Recep 1319 (23 Ekim 1901), 2.

¹⁸⁹ Union şirketi yangın sonucunda ortaya çıkan zararın önlenmesi adına kurulmuştur. Şirket yangın ve hayat sigorta kumpanyası olarak faaliyet göstermektedir. Şirkete üye sayısı fazladır. Yapılan çalışmalar resmi boyutta olup şirketin düzeni ve memur ataması da devlet kontrolünde olmaktadır. (BOA. DH.MKT. 547/44, (17.04.1320), 1-4.

¹⁹⁰ **İkdam**, No: 2647, 21 Recep 1319 (3 Kasım 1901) 2; **İkdam**, No: 2648, 24 Recep 1319 (6 Kasım 1901), 2.

¹⁹¹ Demirkent, "İstanbul", 220-239.

Yangın çıkan evin etrafındaki binalarla aynı sokakta bulunan evlerdeki eşyalar, yangının çok hızlı ilerlemesinden dolayı kurtarılamamıştır. Yangın sırasında harap olan evlerin bir kısmı sigortalıydı. Yangının başladığı ev de sigortalı evlerden biriydi. Nitekim yapılan soruşturma neticesinde bu yangının da kasten çıkarıldığı zabıta tarafından tespit edilmişti. Yangın esnasında Şeftali Sokağı'nda evi bulunan bir kişi, eşyalarını kurtarmaya çalışırken alevler elbisesine sıçramış ve vücudunun bazı yerlerinde yanıklar oluşmuştu.

Yangın söndürme çalışmaları sırasında 12 bina yıkılarak alevlerin önü alınmaya çalışılmıştı. Cibali Caddesi'nde Değirmen Tepesi'nde bulunan bir bina da yanmaya başladığından yıkılarak ateşin önü alınmıştır.¹⁹² Bu dönemde neredeyse her gün bir yangının ortaya çıkmasından dolayı mevcut karakol sayıları artırılarak her karakolda bir itfaiye şubesi açılmıştır.¹⁹³

1902 yılında Pangaltı'da bir kömürcü dükkânında gece saatlerinde yangın çıkmış ve yan tarafta bulunan meyhaneye sıçramıştı. Yangının başladığı dükkân, 70 liraya sigortalanmıştı. Zabıta tarafından yapılan incelemede, yangının başladığı esnada dükkân ve meyhanede kimselerin bulunmadığı anlaşılmıştır. Yangın, gece bekçisi tarafından fark edilerek karakola bildirilmişti. İtfaiyenin çabaları ile söndürülen yangın sırasında 12 ev ve bir dükkân yanmış, kısmen yanan üç bina ise yıkılmıştır. Yangının kasten çıkarıldığı zabitanın soruşturması sonucunda anlaşılmıştır.¹⁹⁴

Sirkeci'de Tramvay Caddesi üzerinde bulunan 26 numaralı odada ikâmet eden Avusturyalı tahliye komisyoncusu, havagazı şirketine müracaat ederek odasında gaz kaçağı olduğunu beyan edip yardım istemişti. Şirket, Cemal Efendi adlı memuru göndererek inceleme yaptırmıştır. Durum zabıtaya da bildirildiğinden birlikte kapıyı açtıklarında odada gaz kokusuyla karışık duman çıktığı görülmüştür. Görevliler raflarda yanmakta olan ufak tefek eşyanın üzerine su dökerek yangını söndürmüştür. Yapılan incelemede, odada bulunan eşyaların değerinden kat kat fazla fiyata sigorta ettirildiği ve Avusturyalı tahliye komisyoncusunun eşyaları kasten yaktığı anlaşılmıştır. Eşyaları kaç liraya sigorta ettirdiği sorulduğunda; "Bilmiyorum, sigorta kumpanyası memurlarından bir dostum var, eşyaları o sigorta ettirmiş. Lakin kaç liraya yaptırdığını bilmiyorum" cevabını vermişti.¹⁹⁵

¹⁹² **İkdam** No: 2704, 20 Ramazan 1319 (31 Aralık 1901), 2.

¹⁹³ **BOA. Y... MTV.**, 220 /47 (06-05-1319), 1.

¹⁹⁴ **İkdam** No: 2706, 22 Ramazan 1319 (2 Ocak 1902), 2.

¹⁹⁵ **İkdam**, No: 2767, 23 Zilkade 1319 (4 Mart 1902), 2; **İkdam** No: 2768, 24 Zilkade 1319 (5 Mart 1902), 2.

XX. yüzyılın başlarına kadar sık sık meydana gelen yangınlar şehrin doğal görüntüsünü bozuyordu. Kaza sonucu oluşan yangınlar kısmında da bahsedildiği gibi 1904 yılı yangınların İstanbul'da en yoğun geçtiği dönemdi.¹⁹⁶ Gerek kaza sonucu gerek kasıtlı olarak art arda çıkan yangınlar insanların toplumsal hayatını da olumsuz etkilemiştir. Osman Nuri Ergin'in işaret ettiği İstanbul'un yangını Anadolu'nun salgını şeklindeki tabir de bu durumu ortaya koymaktadır. Bu dönemde kasıtlı olarak çıkarılan yangınlar daha çok Heybeliada, Zindan Kapı, Fatih, Pangaltı, Galata ve Üsküdar gibi semtlerde görülmüştür. Mesela bu dönemde Heybeliada'da çıkan bir yangında 12 ev yanmıştı. Zabıta memurları tarafından yapılan incelemede yangının kasten çıkarıldığı ve evin sigortalı olduğu anlaşılmıştır. Yangınlarda sigorta şirketlerinin zararı 10.650 İngiliz lirasını bulmuştur.¹⁹⁷

Aynı yıl Zindan Kapı'da bulunan 289 numaralı kagir binadaki sabuncu dükkânı ve üst katındaki odada gece saat 4.30 civarında yangın çıkmıştı. Fransız kumpanyasına sigortalatılan dükkândaki yangının, mal sahibi Nikola tarafından kasten çıkarıldığı yapılan tahkikat sonrasında anlaşılmıştır.¹⁹⁸

Fatih'te çıkan bir yangın ağır hasara sebebiyet vermiştir. Yangın, Yeni Çeşme taraflarında Havacı Hayrettin Mahallesi'nde bir kadının evinde çıkmıştır. Gece yarısı herkesin uykuda olduğu sırada başlayan yangın, rüzgârın etkisiyle hızla yayılmıştı. Tulumba ve itfaiye ekiplerinin müdahalelerine rağmen alevler çeşitli kollara ayrılmıştı. Yangının bir kolu Tekke Sokağı'na doğru ilerlerken diğer bir kolu Yeni Çeşme ve başka bir kolu da Yumurtacı Sokağı'na doğru uzanarak başka ara sokaklara doğru yayılmıştı. Güçlülkle söndürülen yangında dört sokakta 63 bina kullanılamaz hale gelmişti. Yangının gece yarısı başlamış olması bilhassa evlerde bulunan eşyaların kurtarılma ihtimalini azaltmıştır.

Söndürme çalışmaları tamamlandıktan sonra erdikten yapılan tahkikatta yangının kasten çıkarıldığı anlaşılmıştır. İkdâm gazetesinin haberine göre, "para avcısı" Aliye Hanım isminde bir kadın ile komşusu ve ev sahibi Medine Hanım kavga etmişlerdi. Aliye, tehditkâr sözler söyledikten sonra yangından üç gün evvel Medine Hanım'ın evine doğru gazlı bezler süpürerek ateşe vermiş ve ihbar üzerine yetişen polisler yangını söndürmüşlerdi. Rivayete göre Aliye, ev sahibesi ile tekrar kavga etmiş ve kendisi tüm eşyasını çıkarıp güvenli bir yere taşıtmıştı. Kendi eşyasını kurtardıktan sonra da Medine Hanım'ın evini ateşe vermişti. Zabıta

¹⁹⁶ Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, 1077.

¹⁹⁷ *İkdâm*, No: 3583, 23 Rebiyülevvel 1322 (7 Haziran 1904), 2.

¹⁹⁸ *İkdâm*, No: 3607, 17 Rebiyülahir 1322 (1 Temmuz 1904), 2.

tarafından sorgulandığında ise yangının başladığını görünce korkup kendi eşyasını taşıttığını söylemiştir. Dolapta unuttuğu 6 Fransız lirasının da yangın sırasında yandığını anlatmıştı.¹⁹⁹

Pangaltı'da Kaya Sokağı'nda başlayan yangında da 10 bina yanmıştır. Kundaklama sonucu çıkan yangın mahallinde çoğunlukla Yunan ve İngiliz tebaasından insanlar oturuyordu. Yangının başladığı bina 150 liraya sigortalanmıştı. Yapılan inceleme sonucunda sigortadan para koparmak için yangının çıkarıldığı anlaşılmıştır. Başka bir yangın Dere Sokağı'nda ahşap binada çıkmıştır. İki evin yandığı bu yangında da sigortadan para alma gayesi güdülmüştü.²⁰⁰

Galata'da Kaldırım Caddesi'nde bir bakkal dükkânı üzerindeki odada başlayan yangın tulumbaların yetişmesi sonrası söndürülmüş ve yanan odanın bir kısmı kurtarılmıştır. Odanın eşyası 220 liraya, bakkal dükkânındaki mallar da 400 liraya sigortalatılmıştı. Yangına ilişkin yapılan incelemeler sonucunda yangının kasten çıkarıldığı tespit edilmiş, buna dair kanıt niteliğinde gazlı paçavralar elde edilmişti. Bakkalı işleten şahıs oda pencerelerini tamir ettirmek için Büyükdere'ye gitmiş ve birkaç saat sonra da yangın çıkmıştır. Yangın sahasına yetişmiş olan memurlar kapılardan birini güçlkle açmış ve tulumbalar ve itfaiye ekiplerinin gayreti ile yangın kısa sürede söndürülmüştür.²⁰¹

Üsküdar Caddesi'nde keresteci Ahmet Efendi'nin dükkânında başlayan yangın itfaiye ve mahalli tulumbaların gayreti ile söndürülmüştür. Ancak bu yangın sırasında Seher adlı kadının evi ile yedi dükkân yanmıştır. Yangının başladığı keresteci dükkânı 200 liraya, keresteler ise 500 liraya sigortalatılmıştı. Yapılan tahkikat sonucunda bu yangının da sigorta şirketinden para alabilmek için kasten çıkarıldığı anlaşılmıştır.²⁰²

Yangınlardan korunmak için halkın başvurduğu çeşitli yollar vardı. Bunlardan biri de evlere "Allah korusun" manasına gelen "Ya Hafız" levhasının asılmasıdır. Bunun dışında yine yangından korunmak için türbelere ve yatırlara yakın yerlerde oturmak tercih edilirdi. Bunun sebebi evliyanın çevresindeki bölgeyi yangından koruyacağına inanılmasıdır. Bir diğer tedbir başta Üsküdar olmak üzere hemen hemen tüm semtlerde su kaynaklarına yakın yerlerde oturmaktı. Böylece muhtemel bir yangın sırasında ihtiyaç duyulan suya kolayca ulaşılabilirdi.²⁰³

¹⁹⁹ **İkdam**, No: 2614, 24 Rebiyülahir 1322 (8 Temmuz 1904), 2.

²⁰⁰ **İkdam**, No: 3625, 6 Cemaziyülevvel 1322 (19 Temmuz 1904), 2-3.

²⁰¹ **İkdam**, No: 2661, 12 Cemaziyülahir 1322 (24 Ağustos 1904), 2.

²⁰² Nurdan Şafak **Üsküdar Yangınları**, 683.

²⁰³ Nurdan Şafak **Üsküdar Yangınları**, 683.

1905 yılında Kadıköy’de ahşap bir tamirhanenin bahçesiyle alt kat odasında yangın çıkmış ve alevler lodosun etkisiyle yayılmıştı. İtfaiyenin müdahalesine rağmen yangın sırasında beş ev tamamen yanmıştır. Yangın çıkan bahçede bir gaz lambası bulunması yangının kasten çıkarıldığını düşündürmüştür. Yangın öncesinde evin eşyaları 750 liraya sigorta ettirilmişti. Bunun yanında yanan diğer evlerin de sigortalı olduğu anlaşılmış ve toplamda sigorta şirketlerinin ödeyeceği miktar 3.470 liraya ulaşmıştır. Aynı yıl Tepebaşı’nda Orta Sokak’ta bir bakkal dükkânında gece saatlerinde başlayan yangın itfaiye ekiplerinin çabaları sonucunda yayılmadan söndürülmüştür. Zabıta memurlarının yaptığı inceleme esnasında bulunan gaz tenekesi yangının kasten çıkarıldığını kanıtlamıştır.²⁰⁴

1906 yılında Kadıköy’de Aziziye Sokağı’nda bulunan İngiliz tebaasından bir kişinin evinde çıkan yangın sonrası başlatılan incelemede de yangının kasten çıkarıldığı anlaşılmıştır. Ev sahibi İngiliz, 600 liraya sigortalattığı evi yakarak sigorta şirketinden para almaya çalışmıştı.²⁰⁵ Aynı şekilde 1909 yılında Beşiktaş’ta Sinan Paşa Mahallesi’nde Şevket Bey’in sahibi olduğu manifaturacı dükkânında başlayan yangın da kasten çıkarılmıştı. Manifaturacı, içerisinde 200 liralık eşya bulunan dükkânı 400 liraya sigortalatarak şirketten para almayı planlamıştı.²⁰⁶

Çeşitli nedenlerle kasıtlı çıkartılan bu yangınlar yalnızca yangın çıkan haneyi etkilemekle kalmamış bir mahallenin küle dönmesine sebep olmuştur. Özellikle tarihi eserlerin ve devlet binalarının kasıtlı olarak yakılması günümüze ulaşabilecek değerleri eserlerinde yok olmasına sebep olmuştur.

²⁰⁴ **İkdam**, No: 4068, 5 Şaban 1323 (5 Ekim 1905), 2.

²⁰⁵ **İkdam**, No: 4282, 13 Rebiyülevvel 1326 (7 Mayıs 1906), 2-3.

²⁰⁶ **İkdam**, No: 5372, 18 Şaban 1327 (4 Eylül 1909), 2.

İKİNCİ BÖLÜM

YANGIN SONRASI ÇALIŞMALAR

2.1. YANGIN SÖNDÜRME ÇALIŞMALARI

İstanbul'un fethinden sonra hızla artan nüfus ve çoğunlukla tercih edilen ahşap yapı modeli şehrin sürekli yangınlarla karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Bilhassa XIX. yüzyılda artış gösteren ve neredeyse her gün çıkan yangınlarla mücadele etmek iyice güçleşmişti.

Modern söndürme usullerinin bilinmediği, yangın söndürme teşkilatının oluşturulmadığı dönemlerde kovalarla su taşıyarak yangınları söndürmek neredeyse imkânsızdı. Yangınların insan eliyle söndürülemeyecek duruma gelmesi araç gereçlere olan ihtiyacı ortaya çıkardı. Nitekim Tulumbacı Ocağı'nın kurulması bunun bir göstergesidir. Yeniçeri Ocağı'na bağlı olan bu tulumbalar zamanla yetersiz kalınca onun yerini modern itfaiye almıştır. İtfaiye sayesinde büyük binaları saran alevlerin dört bir koldan söndürülmesi sağlanarak etrafa sıçramasına engel olunmuştur. Bunun yanı sıra su kumpanyaları, çeşmeler, sebiller yardımıyla da yangınların birçok defa önü alınmıştır.

Dönemin belgeleri incelendiğinde gelişen modern araç gereçlere rağmen Galata, Cibali, Fatih gibi büyük mahallerde çıkan yangınların günlerce devam ettiği hatta komşu mahallelere sıçradığı görülmektedir. Usul gereği yangın başladığında hane sahibi ve yangını gören ahali zabıtaya haber vermekteydi. Zabıta memurları, itfaiye memurları ve üst düzey devlet adamları yangın mevkiine gelerek hep birlikte yangını söndürmeye gayret ederlerdi. Nitekim 1902'de Zaptiye Nazırı Nazım Paşa, Merkez Kumandanı Kâzım Paşa, Polis Müdürü, Umum İtfaiye Kumandanı Zihni Paşa, Bahriye İtfaiye Kumandanı Salih Paşa, İtfaiye Alayı Kaymakamı Giritli Halil Bey ve Merkez Komiseri Giritli Nuri Bey, Hasanpaşa Merkez Komiseri Hüseyin Hüsnü, Serkomiser Şemsi Bey ile Komiserler Nefi, Tevfik, İhsan, Talat, Mustafa ile Jandarma Mülazımı Süleyman beyler yangın mahalline giderek çalışmaları yerinden takip etmişlerdi.²⁰⁷ Sadrazam ise daha çok yangın durduktan sonra bölgeye giderdi. Daha önceki dönemlerde padişahların dahi, bilhassa büyük yangınlarda, halka moral olsun diye yangın sahasına gittikleri olmuştur.²⁰⁸ Yangının söndürme süresi uzarsa bilhassa rüzgârın etkisiyle daha da yayılma tehlikesi ortaya çıkardı. Bu nedenle

²⁰⁷ İkdâm, No: 2735, 11 Şevval 1319 (21 Ocak 1902), 2.

²⁰⁸ Köse, "1756 İstanbul Yangınları", 201.

alevlerin önünü almak için civardaki henüz yanmamış evler hızla yıkılır ve enkaz kaldırılırdı.²⁰⁹

Ahşap binaların ne kadar çabuk alev aldığını tüm İstanbullular iyi biliyordu. Bu nedenle herkes yangından korkar ve olabildiğince tedbirli davranmaya özen gösterirdi. Mesleği gereği ocak ve fırın kullanan esnaf; fırıncılar, demirciler, çilingirler, bakırcılar, çömlekçiler, altın ve gümüş işleyen kuyumcular ve buna benzer mesleklerden olanlar, güneş batar batmaz ocaklarındaki fırınlarındaki ateşi söndürmek zorundaydılar.²¹⁰

Devlet yangınları önlemek için çeşitli nizamnameler hazırlamıştır.²¹¹ Sultan II. Abdülhamid devrinde ilan edilen bu nizamname şu şekildedir:²¹²

Madde 1: Dersaadet ve taşra daire-i belediyeleri merkezlerinden ve mülhakatlarından icap eden yerlerde masarif-i varidat-ı belediyeden tesviye olunmak üzere Mükemmel harik tulumbalar ile kova ve kanca ve balta gibi itfa-i harike mahsus alet ve edavat bulundurulacaktır. Muvazzaf tulumbacısı olmayan yerlere devair-i belediyeden yevmiye birer çift nan-ı aziz verilmek üzere miktar-ı kâfi tulumbacı istihdam olunacaktır.

Madde 2: Harik vukuuna ve harikin suhuletle sirayetine sebep olacak talaş ve ot ve saman gibi mevadin münasebetsiz yerlerde bulundurulmamasına ve mutfak ve ocak bacaları ile soba borularının tathir ettirilmesine devair-i belediye memuru tarafından mütemadiyen dikkat ve nezaret olunacaktır.

Madde 3: Ocak süpürücülerinin alet ve edevatı muntazam olmak ve bunlar mahallat-ı evkat-ı muayyene de dolaşmak üzere tahtı intizama alınacak ve hane ve ebniye vesaire bacalar ile soba borularının miad ile tathir olunması için şehremanetince lazım gelen tedabir ittihaz olunacaktır.

Madde 4: Harik vukua gelmemesi için hane vesair ebniyede sakin olanlar tarafından ittihazı lazım gelen tedabir-i ihtiyatiyeye ve harik vukuunda sürat-i itfası emrinde memurin tarafından ittihazı iktiza eden usul-i tedabire dair şehremanetince bir talimat layihası kaleme alınarak liecli't-tedkik Bâbıâli'ye takdim kılınacaktır.

Madde 5: Harik zuhur eden hane ve ebniye-i sairenin derununda sakin olanlardan icap edenler ve haklarında şüphe hasıl olan harikten sair kimseler taht-ı isticvaba alınıp harike sebep olan şahıs tebeyyün ettirilerek harikin gerek dahilen ve gerek haricen kasten ve ligarazin ika olduğuna emare görüldüğü halde o şahıs hakkında takibatı

²⁰⁹ Olivier, **18. yüzyılda Türkiye ve İstanbul**, 181.

²¹⁰ Hans Jacob Breüning, **Breüning Seyahatnamesi Doğu Ülkelerine Yolculuk; İstanbul 1579**, Çev. Selma Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2020, 100.

²¹¹ **BOA. Y..A..RES.**, 52/9, 22.01.1308.

²¹² Düstur I. Tertip, 6, Devlet Matbaası, Ankara 1939, 881-882.

kanuniye icra olunmak üzere canib-i zabıttan tanzim olunacak zabıt varakalar ile müdde-i umumiliklere beyanı hal olunacaktır.

Madde 6: “Mutbah ve soba ve baca ve boruları kurumlarının izale olunmadığı bi'l-muayene tebeyyün eylediği halde ashabından veya müstecirlerinden bir mecdiyeden 5 mecdiyeye kadar cezayı nakdi alınacağı gibi mezkûr kurumların izale olmamasından dolayı baca tutuştuğu halde bundan harik vukua gelsin gelmesin ashabından veya müstecirlerinden kezalik bir mecdiyeden 5 mecdiyeye kadar ceza-yi nakdi ahz olunacak ve iş bu ceza-yi nakdiler harik iane sandıklarına aid olacaktır.

Madde 7: Eğer bir mahalde gaz vesair mevadd-ı müşteilenin lüzumundan ziyade bulundurulmasından ve layık-ı veçhile hıfzına itina olunmamasından harik zuhur ederse o mahallin sahibi ve müsteciri kanunen mesul tutulmak üzere canib-i zabıttan tanzim alınacak zabıt varakası ile müdde-i umumiliklere ve taşralarda mahall-i mahkemesine beyanı hal olunacaktır.

Madde 8: Tehi kalan hane ve mesken vesaire-i esbab-ı harikten muhafazaya ashabı mecbur olacak ve bu makule yerlere mahalle imam ve muhtarlar ile bekçileri ve muteberan-ı ahali mahalle nezaret edecek ve bir güna hali tehlike his eyledikleri takdirde hükümetçe iktizasına bakılmak üzere zabıtaya ihbarı keyfiyet edeceklerdir.

1891'de Sultan II. Abdülhamid döneminde ilan edilen bu nizamnameye göre gerekli yerlerde tulumbalar, kova, kanca ve balta gibi itfaiye araç ve gereçler bulundurulacaktır. Yangına sebep olan talaş, ot, saman gibi odun parçalarının münasebetsiz yerlere bırakılmaması gerektiği, mutfak, ocak bacaları ile soba borularının temizlenip belediye memurları tarafından dikkat edilmese gerektiği emri verilmiştir. Ayrıca ocak süpürücülerinin araç ve gereçleri de muntazam olmak zorundadır. Yangın çıkmaması için hane ve halkın tedbir alması gerektiği vurgulanmıştır. Haklarında yangın çıkarma konusunda şüpheli olanlar sorgulanarak yangının kasten mi kazaen mi çıktığı araştırılacaktır. Şahıs hakkında yapılan incelemede yanan hanenin soba ve baca boruları kurumlarının temizlenmediği durumlarda ceza nakdi uygulanacaktır. Kurumların temizlenmediği dolayısıyla baca tutuştuğu halde bundan yangın olsun olmasın ceza nakdi uygulanacaktır. Eğer ki bir mahalde gaz vesaire bulunursa mahallin sahibi ve kiracı kanunen mesul tutulup kendileri düzene sokacaktır. Mahalle imamı, muhtarlar, bekçiler ve ahali mahalleye bakacak ve bir tehlike hissettiklerinde zabıtaya haber vereceklerdir.

Böylece yangınlar kanun ve nizamla önlenmeye çalışılmıştır. İnsanların yapmakla yükümlü oldukları hususlar belirtilerek yangınların önüne geçmek amaçlanmıştır. Ancak buna rağmen belediye, zabıta ve ahalinin gösterdikleri ihmaller nedeniyle küçük veya büyük ölçekle yangınlar görülmeye devam etmiştir. İnsanların yapmakla zorunlu olduğu bu

kanunda yangınların önüne geçmek için yeterli önlemler alınamayarak belediyenin, zabitanın insanların yine ihmalkârlığı sonuçlu 1910'lara kadar birçok büyük küçük çapta yangınlar oluşmaya devam etmiştir. 1915 yılında yangınların oluşumuna engel olmak için yeni bir talimat verilmiştir. İtfaiye memurlarına verilen bu talimat şöyledir:²¹³

1. madde: “Harik vukuuna gerek kule-i tarassut memurları gerek polis merkezleri telefon veya en seri vasıta ile civarında bulunan İtfaiye Karakolu'na haber vereceklerdir.”

2. madde: “Telefon santralleri talep vukuunda her muhabereye tercihen derakap talep olunan itfaiye istasyonunun açarak muhabereyi temin edecektir.”

3. madde: “Polis Karakolları İdaresi dahilinde bulunan harik muslukları ile harik havuzlarını ve bostan kuyuları ile hane ve bahçelerde mevcut sarnıç, havuz gibi itfaiyenin istifade edebileceği su mahallelerini tamamıyla öğrenerek itfaiyenin vürudunda derakap müfreze kumandanına malumat vereceklerdir.”

4. madde: “Muayyen polis karakollarında kumpanya harik musluklarına ait ağızlık ve anahtarlar ile birer adet hortum onar adet su kovası yirmişer metre tulumda ikişer adet ip ve birer fener ile münasip miktarda balta ve kanca mevcut bulundurulacak idaresi dahilinde vuku bulunacak hariklere derakap sevk ile itfaiyenin vüruduna kadar elindeki vesait ile harik musluklarından ve kuyulardan mahalle tulumbalarına su tedarik ve temin ederek harikin itfasına say ve gayret edecek ve itfaiyenin vürudunda mezkur vesaiti itfaiye emrine terk edecektir.”

5. madde: “Muayyen polis karakolları idaresi dahilinde vuku bulan hariklere miktarı kâfi memur göndererek çapulculuğa meydan vermeyip harikzedenin eşyalarını münasip mahallelere nakle delalet ve eşyaların pencerelerden atılması men ile kapılardan çıkarılmasına nezaret edecek ve sokak başlarını tutarak gerek eşyanın serbest nakline gerek itfaiye heyetlerinin serbestçe ifayı vazife etmelerine mâni olacak izdihama meydan vermeyeceklerdir. Harikzedenin nakli için itfaiye kamyonları ile muavenet edilecektir.”

6. madde: “Su kumpanyaları harik mahallerinde en büyük rütbeli itfaiye kumandanının emrinde birer anahtarcı bulunduracaktır.”

7. madde: “Belediye daireleri mevcut su fiçileri ile su otomobillerini daimî surette dolu bulundurarak daireleri dahilinde vuku bulacak hariklere hemen sevk edeceklerdir.”

8. madde: “İtfaiye efradı harik mahaline süratle ve zinde olarak yetişebilmek için harik istikametinde hareket eden tramvaylardan istifade edebilecekler ve polise müracaat vukuunda hemen tramvay doldurularak ahali tahliye edilecektir.”

²¹³ Osman Nuri Ergin, **Muhtasar Mecelle-i Umur-ı Belediye**, I, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 1995, 185-187.

9. madde: “Harika civar bulunan mahallatta gerek müsteciren gerek mutasarrıfan sakin olanlar çatı üzerlerinde birer ikişer kova su bulundurarak ve saçakları halı ve kilimlerle örterek düşen kıvılcımları söndürerek ve yangının atlama suretiyle tevessüüne mâni olacaklardır.”

10. madde: “İtfaiye müfrezelerinin mahal-i harika esn-yı azimetlerinde güzergahta bulunan tramvaylar durarak araba ve otomobiller istikametden kaçarak yol vermeye mecburdurlar.”

11. madde: “Harik mahalline ilk defa muvasalat eden müfreme rüzgârın istikametine ve binaların hal ve vaziyetine göre tulumbasını en tehlikeli mahalde ifayı vazife edebilecek münasip mahalle tayin ile işe mübaşeret edecek ve onu müteakip iltihak eden müfreme kumandanının vürudunda harik hakkında lazım gelen var malumatı verecektir.”

12. madde: “Harikin tevessüüne nazaran iki tabur müfrezelerinin iştirakı halinde her tabur kumandanı kendi bölük ve müfrezeleriyle irae edilen mıntika dahilinde ifayı vazife edecek ve alay kumandanının vüruduna kadar bunlardan kıdemli bulunan zat yangının heyeti mecmuasını idare edecektir.”

13. madde: “Müfrezelerden bulunduğu mahalde vazifesi hitam bulunan müfreme kumandanı derakap makevkine keyfiyeti ihbar edecek ve keyfiyetten müteselsileni hariki idare eden en büyük kumandana kadar malumat verilecektir.”

14. madde: “Harik mahalline evvel muvasalat eden müfreme kendi tulumbasına ait suyu tedarik ve ihzar ettikten sonra zaman vesait müsait olduğu takdirde kendisinden sonra gelecek müfreme için su ihzar edecektir.”

15. madde: “İtfaiye müfrezeleri hasbelicab harik musluklarında su bulunmadığı zamanlarda ve harik musluğu bulunmayan mahallatta deniz, havuz ve bostan kuyuları gibi tulumbaların su alabileceği mahaller dahi bulunmadığı takdirde polis marifetiyle harik mahallerinde bulundurulacak ip kovalar ile derin hane kuyularından su tedarikine mecburdurlar. Aynı zamanda belediye su fiçilerinden da istifade edebileceklerdir. Evlerdeki kuyu ve sarnıçlar itfaiye kumandanının emrinin amade bulundururlar.”

16. madde: “Mahallat tulumbaları tabi oldukları polis merkezlerinin taht-ı nezaret ve emrinde ve civarında bulunan itfaiye kumandanının taht-teftiş ve murakabesinde bulunacaktır.”

17. madde: “Mahallat tulumbaları itfaiye müfrezelerinin vüruduna kadar tabi olduğu polis merkezinin idaresinde bulunarak harikin itfasına say ve gayret edecekler ve itfaiye müfrezelerinin vürudunda müfreme kumandanın emir kumandasına tabii bulunacaklardır.”

18. madde: “Belediye su fiçilerinin tazyiki düşürmemek için itfaiyenin su aldığı caddede mevcut boru üzerindeki harik musluklarından su alması memnudur. Yalnız harik havuzlarıyla denizden, kuyulardan ve mücavir mahallerdeki harik musluklarından istifade edebilirler.”

19. madde: “Harik mahallerinde vesait-i itfaiye ile itfa-yı harik için celb edilen kıta’at-ı muavenin emir kumandası en büyük rütbedeki itfaiye kumandanına münhasırdır.”

Maddeleri incelediğimiz zaman yangın anında zaman kaybetmeden itfaiye karakoluna bildirilmesi, polis karakolları yangında kullanılacak aletleri öğrenerek itfaiye teşkilatını haberdar etmesi, yangın anında çapulculuğa engel olmak için yangın yerine polis memurlarının gönderilmesi, su kumpanyalarının üzerine düşen görevi yapmaları, yangın musluklarının bulunmadığı bölgeleri polise haber vererek ip kovalarla kuyulardan su çıkartmak gerektiği gibi konulara değinerek yangın konusunda polis teşkilatının ve İtfaiye teşkilatının yapması gerekenler üzerinde durulmuştur.

2.2.YANGINLA MÜCADELEDE DENENEN YÖNTEMLER

Yangınla mücadelede en önemli tedbir erken müdahaledir. Bu sebeple yangın yerinin bir an önce tespit edilmesi yangının daha fazla ilerlememesi bilhassa önemlidir. Osmanlı İstanbul’unda XVIII. yüzyıldan itibaren, yangın ihbarı için gözetleme istasyonu tabiriyle kuleler yaptırılmıştır. Bu kuleler de yangın yerini tespit etmek için farklı semboller kullanılmıştır. Bu sembollerle görevlilere ve halka bir an önce yangın mevkisi bildirilmiştir. İstanbul’da üç yangın kulesi kullanılmıştır. Bu kuleler Galata, Bayezid ve İcâdiye Kulesidir.

Cenevizliler tarafından XIV. yüzyılda inşa edilmiş olan Galata Kulesi yangın mevkini tespit etmek için kullanılan ilk kuledir. Bu nedenle Galata Kulesi İstanbul’un ilk yangın kulesidir denilebilir. Galata Kulesi her ne kadar yangınları bildirmek için kullanılsa da dönem dönem kuleni kendisi de yanmış ve tamire ihtiyaç duyulmuştur. Galata Kulesi’nde XVIII. yüzyılda, yangınları gözetleyip yangın görüldüğü esnada kös vurarak yangını etrafa duyuran dideban (gözcü) sınıfının hazır bulunduğu belirtilirdi. 1874 yılı modern itfaiye teşkilatı oluşturulurken de Galata Kulesi’nin tepe noktasında yangını haber verecek bir haber merkezi bulundurulmuştur.²¹⁴

Galata Kulesi’nin tarihsel seyrine bakıldığı zaman fethe kadar Ceneviz sömürgesi altında birkaç kez büyütülen savunma sisteminde yirmi dört kule içerisinde ayakta kalabilen tek kule olma özelliği taşımaktadır. 1450 yılında II. Murad’ın desteği ile yapımı tamamlanan kule, Cenevizlilerin Torre di Cristo (İsa Kulesi), Bizanslıların Megalos Pyrgos (Büyük Burç) olarak adlandırıldığı 165 m çap, 68 m yükseklikte bir kuledir. Kulenin üst kısmı 1,5 m kadar yıktırılarak Türk yapımı, sivri konik külahlı bir kule yapısını almıştır. Yangını gözetlemek adına faaliyet gösteren kulenin içinde Sultan II. Mahmud’un emriyle divanhane, küçük köşk,

²¹⁴ Deniz Vatansever, “Bayezid Yangın Kulesi”, *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi*, 10, Ekim 2017, 244.

sofa ve birkaç oda yapılmıştır. XIX. yüzyıl başlarında ikinci kez yanan kule yeniden biçimlendirilerek kemerli büyük pencereyi sofa, üstünde bir balkon, bir çekme kat ve sivri konik külahlı çatı yaptırılmıştır.²¹⁵ Bu kule XIX. yüzyıl sonlarına kadar faaliyetine devam etmiştir. İstanbul'daki ikinci yangın kulesi işlevi gören Bayezid Kulesi bugün de anıtsal yapı olarak varlığını korumaya devam etmektedir. Bayezid Kulesi, Bayezid Yangın Kulesi, Ser-askerlik Kulesi, Kasr-ı Harik gibi isimlerle kullanılmıştır.²¹⁶ Avrupai tarzda barok tarzı ile inşa edilen kule 1969 yılına kadar faaliyetine devam etmiştir. Galata ve Bayezid Avrupa yakasındadır. İcadiye Kulesi üçüncü kuledir. İcadiye Kulesi'nin kagir yapı malzemesinden yapıldığı dışında pek fazla bir bilgi mevcut değildir.²¹⁷

XV. ve XVI. yüzyıllarda Avrupa'da tulumba (tromba) adında aletler kullanılarak yangınlar söndürülmeye çalışılıyordu. Osmanlı İstanbul'unda çatılara merdiven vasıtasıyla su dolu kovalar konularak yasağçılar tarafından kontrolü sağlanıyordu. Yangınları yenicekilere bağlı askeri birlikler ve halk söndürmekteydi. Gündüz başlayan yangın veya yangın dumanı bastırılamazsa sarı/kırmızı bayrak asılır veya her iki taraftan sepet sarkıtılırdı. Geceleyin bir yangın olursa kırmızı bir fener veyahut maytap yakılırdı. İcadiye Kulesi yangının devam ettiğini bu şekilde anlayarak ve top atılarak durum herkese duyurulurdu. Kimi zaman top yerine kös veya davul çalınarak haber verilir. Bayezid Kulesindeki köşklü görevliler bu durumu bekçi ve tulumba teşkilatına bildirirdi.²¹⁸

XIX. yüzyılın sosyal hayatından edilen bilgilere göre Kule tepelerinde haberleşme sistemi bulunmaktaydı. Top sesi duyulduğunda kulenin yetkilisi ağa uyandırılarak "Ağa, bir çocuğun oldu!" der. Ağa ise: "Kız mı, oğlan mı?" diye sorardı. Eğer erkek derse Dersaadet'i temsil eder, "kız" derse Bilâd-ı Selâse'yi temsil ederdi. Ağa yerinden doğrularak dolabından bir maytap çıkarıp yakardı. Hiç durmadan derhal İcadiye Kulesi'ne haberi verirdi. İcadiye Kulesi top atarak yangını ilan ederdi. Top atılması yangın haberinin kısa sürede yayılması açısından önemliydi. Görevliler top sesini duyar duymaz yangın alanını öğrenir ve işlerine koyulurlardı. Sultan II. Abdülhamid döneminde yangın ihbarı hususunda bürokratik kurallar da konulmuştur.²¹⁹

²¹⁵ Emrah Aksin, "İstanbul'un Üç Kulesi", **İMO**, 20/121, İzmir 2005, 49-50.

²¹⁶ Deniz Vatansever, "Bayezid Yangın Kulesi", **Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi**, 10, 2017, 243.

²¹⁷ Kemalettin Kuzucu, "Osmanlı Döneminde İcadiye Yangın Kulesi ve Çalışma Sistemi", 622-623.

²¹⁸ Deniz Vatansever, "Bayezid Yangın Kulesi", 243-246

²¹⁹ Osman Nuri Ergin, **Mecelle-i Umûr-ı Belediye**, 1210, 1211

Tulumbacıların ve mahalle kabadayılarının da kendilerine göre yangın hususunda raconları vardı. Bunlar yolda birine “yangın nerede” diye sordukları zaman küfürle karşılık verir veyahut ağızlarını açmaz yüz ifadelerinde asabilik olurdu. Bu yüzden tulumbacılar ve kabadayılara “Uğurlar olsun dayı” diye hitap etmek yeterliydi. Bu şekilde hitap edene karşılık yangının nerde olduğunu söylerlerdi. Ayrıca gece bekçilerini de bunlar bilgilendirirdi. Bekçiler yangın haberini alır almaz ellerine sopa alarak kaldırımlara vururlar ve gürültü yaparlardı. Bekçi bağrıışmalarına köpek uğultuları da katılır birde tulumbacı sesleriyle yangın yeri korku alanına dönüşürdü.²²⁰

Yangın söndürmede kullanılan en önemli icatlardan biri de Minimax’tır. Yangından korunma amacıyla Avrupa’da üretilen bu alet, yangın algılama ve yangın söndürme kontrol panelli sensörüyle görev yapıyordu. Alet başında bulunan alarm cihazı ile kontrol sağlayarak istasyonlara itfaiyeyi uyaracak alarm gönderirdi. Bu aletin en önemli işlevi sürekli yangın söndürme görevi üstlenmiş olmasıydı.²²¹ Alman Mühendis Eberhard’ın Minimax Şirketi 1902 yılında bir yangın söndürücüsünün patentini aldı. Alman Mühendis Eberhard tarafından keşfedilen bu alet Osmanlı Devleti’nde dikkat uyandırmış ve devlet dairelerine satın alınarak konulmasına karar verilmiştir.²²² Minimax aletinin yangın konusunda ne derece etkiye sahip olduğu bir komisyon kurularak araştırılmıştır.²²³ Minimax markası altındaki şirket 1905 yılında Neuruppin’de yoğun olarak kullanılmıştı. Neuruppin, Berlin yakınlarında olduğundan Minimax şirketinin idari kadrosu Berlin’de kaldı. Yapılan araştırmalara göre alet 1906 yılında mobil yangın söndürücüsü olarak dünyada birinci sırada yer aldı.²²⁴ 1907 yılında Minimax şirketinde yangını söndürmek için cihaz denemesi yapılmıştır.²²⁵

Yangın söndürmeyle alakalı farklı bir çalışma da yangın tozu icadıdır. Alman mühendis Müller tarafından icat edilen yangın tozu yangın anında alevlerin üzerine serpilerek yangını söndürme işlevi görüyordu.²²⁶ Sık sık yangınların meydana gelmesi birçok yeni icadın ortaya çıkmasına yol açıyordu. Bu çerçevede Avrupa’da geliştirilen alet

²²⁰ Kemalettin Kuzucu, “Osmanlı Döneminde İcadiye Yangın Kulesi ve Çalışma Sistemi”, 622-623.

²²¹ <https://www.minimax.com/tr/tr/technologies/fire-detection-systems-and-suppression-control/fire-detection-and-extinguishing-control-panels/> (erişim tarihi:08.12.2022).

²²² BOA. DH.MKT. 848/72, 21 02 1322, (07.05.1904), 2.

²²³ BOA. BEO, 2388/179072, 01 06 1322, (13.08.1904), 1.

²²⁴ <https://www.minimax.com/tr/tr/about/history/> (Erişim Tarihi:08.12.2022).

²²⁵ BOA. Y. MTV. 297/49 11 03 1325, (24.04.1907), 2.

²²⁶ BOA. Y. PRK.ASK. 98/1, 29 12 1320, (29.03.1904), 1.

ve yöntemler derhal İstanbul'un dikkatini çekiyordu. Bu anlamda adı geçen tozun tecrübe edilmesi için harekete geçilmişti.²²⁷

2.3. İTFAİYE HİZMETLERİNİN YANGINLA MÜCADELESİ

Osmanlı Devleti'nde Yavuz Sultan Selim devrine kadar İstanbul'da çok fazla yangın çıkmadığı için herhangi bir teşkilat oluşturulmamıştı. Yangın çıktığı zaman ilkel söndürme araçları bedestende dururdu ve yangın esnasında hane sahibi gidip araç gereçleri alarak yangını söndürürdü. Bu dönemden itibaren yeniçerilere yangın söndürme görevi verildi. Bir yangın çıkınca sakalar tarafından kovalarla taşınan sular alevler üzerine dökülerek yangın söndürülmekteydi. Görevliler tarafından ateşin havayla teması kesilerek de yangın söndürülmeye çalışılırdı. Fakat ahşap hanelerin bir anda tutuşması bu yöntemin yetersiz kalmasına sebep oluyordu.²²⁸

İstanbul'da XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Tulumbacı Ocağı kurulmuştu. Tulumbayı, sonradan Müslüman olan "Gerçek Davud" ("Davit") kurmuştur. 12 kişilik ailesi olan Davit, 1715'te İstanbul'a gelerek Müslümanlığı kabul etmişti.²²⁹ Yeniçeri Ocağı'na bağlı olarak kurulan Tulumbacılar uzun seneler boyunca yangınla mücadeleyi yürütmüşlerdi.

İstanbul'da yangın çıkınca yeniçeriler harekete geçerek yangın alanına gider ve yangını söndürürlerdi. Yangın söndürme işleriyle görevli olan bu yeniçeriler itibarlı askerler olup padişahattan ayrıca ücret alırlardı. Yeniçeriler atlı veya yaya olarak yangına karşı korunacak şekilde giyinirler, yangın yerine koşup, sanki harp meydanında savaşır gibi çalışırlardı. İstanbul'daki ahşap evler sağlam olmadığından yeniçeriler bu evleri yıkmak suretiyle yangının yayılmasını önlerlerdi.²³⁰

1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile birlikte lağvedilen Tulumbacı Ocağı 112 yıl görevde kalmış ve daha sonrasında ise kırk sekiz gün sonra Hoca Paşa'da çıkan yangın sebebiyle tekrardan kurulmuştu. Ocağın işlevi yine aynı olup sadece askerlerin üniforma ve eğitimleri değiştirilmiştir. Nüfusun yoğun olması Avrupalı tarzda bir yangın söndürme

²²⁷ BOA. Y. PRK.EŞA 38/92 (18 05 1319) (02.09.1901), 1.

²²⁸ Kemalettin Kuzucu, "İstanbul İtfaiyesi Büyük İstanbul Tarihi Afetler ve Sosyal Yardımlaşma", 399.

²²⁹ Abdurrahman Kılıç, **İstanbul İtfaiyesi, Ateşi Tutan Eller- Ateş Kahramanları**, Teknik Yay. İstanbul 2010, 2.

²³⁰ Hans Dernschwam, **İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü**, Çev. Yaşar Önen, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, 91.

aletine ve yapısını gerektirmişti. Nitekim çok geçmeden yangınla mücadele esaslarını içeren Tulumbacılar Nizamnamesi 1828 yılında yayınlanmıştı.²³¹

31 Ağustos 1833 Cibali yangını rüzgârın da etkisiyle büyüyerek birçok hatlara ayrılıp genişlemiştir. Şehirde oluşan bu yangın semtin yarısına yakınına harabeye dönüştürmüştü.²³² Tulumbacılar Nizamnamesi'ne göre Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu içinde genellikle yaşlı zabitlerden oluşan kumandanlar nezaretinde bir itfaiye teşkilatı kurulmuştur. Bu teşkilat karakollarda bulunmaktadır ve karakollarda yangın tulumbası ve bunu kullanmaya yeter sayıda tulumbacı görevlendirilmiştir. Böylece yangınla mücadele karakollar aracılığı ile yapılmaya başlanmıştır.²³³

Yangınları söndürmede kullanılan tulumbalar, büyük yangınları söndürmekte yetersiz kalınca Asâkir-i Mansûre taburları yangın söndürmede görevlendirildi. Tulumbacılar, 1846'da yeniden teşkilatlandırılarak bu kez Zaptiye Müşirliğine bağlandı ve yeni bazı yöntemler denenmeye başlandı. 1847 yılında yangın havuzları planlanmıştır. Radovicz, İstanbul'da kalırken yangın söndürme konusunu içeren projelerini Meclis-i Vâlâ'ya sunmuştur. Buna göre, Dersaadet ve Bilâd-ı Selâse'de mevcut olan havuzlardan başka yeni havuzlar da inşa edilecektir. Bundan böyle yangınla mücadeleye sadece görevli sakalar, tulumbacılar değil, aynı zamanda devlet erkânı ve zengin halk kesimi de dâhil olacaktır. Hazırlanan raporda, İstanbul ve civarında sıklıkla meydana gelen yangınların ahşap, binalar inşa edilmeye devam edildiği sürece bitmesinin zor olacağı ifade edilmiştir. Havuz inşa edilecek mahaller Sultan Selim, Unkapanı, Odunkapısı, Tavukpazarı, Aksaray'da Murat Paşa, Balat'ta Cerrahpaşa Kesmekaya, Cibali, Koca Mustafa Paşa, Kadırga Limanı, Samatya, Beyoğlu, Divan Yolu'nda Atik Ali Paşa, Üsküdar'da Yeni Cami avlusu, Galata'da Yeni Cami avlusu mevkileridir.²³⁴

1854'te İstanbul'da Paris şehri örnek alınarak bir idarî yapı oluşturulmak istenmiştir. Bu noktada Galata ve Beyoğlu semtleri birleştirilerek Osmanlı'da ilk belediye deneyimi gerçekleştirilmiş ve ardından 1857'de ilk belediye kurulmuştur.²³⁵ 1860 yılında Beyoğlu, Galata, Dersaadet ve Boğaziçi'nde su hazineleri inşa edilmeye başlanmıştır. Bu iş için özel olarak sefer yapacak vapurlar aracılığıyla denizden su taşınması sağlanacaktı. Vapura 60.000

²³¹ Söğüt, "Osmanlı'nın Modernleşme Sürecinde İstanbul'un Yangın Söndürme Araçları", 52-53.

²³² Yıldız, "Şehir Topoğrafyasına Etkisi Bakımından Osmanlı Dönemi İstanbul Yangınları", 502.

²³³ Erdoğan, "İstanbul'un Ateşle İmtihani", 56.

²³⁴ Söğüt, "Osmanlı'nın Modernleşme Sürecinde İstanbul'un Yangın Söndürme Araçları", 53.

²³⁵ Erdoğan, "İstanbul'un Ateşle İmtihani", 56.

sterlin, havuzların inşası ve su naklini sağlayacak makinelere ise 15.000 sterlin ödenek ayrılmıştır. Bu vapurların gündüzleri yangın havuzlarına su taşınması zor olacağından, geceleri havuzlar doldurulacak, gündüzleri ise at ve araba gibi güverteye minder konarak Üsküdar'a yolcu taşınması yapılacaktır.²³⁶ 1854-1919 yılları arasında kayda değer büyüklükte 229 yangının çıkmış olması yapılan hazırlıkların önemini göstermektedir.²³⁷

1860'tan itibaren belediyelere bağlı olarak "Daireliler" adıyla yangınla mücadele etmek için yeni bir birim kurulmuştur. Bu sayede çıkan yangınları söndürmek için sadece yangıncı taburlar değil belediyeler de yangınlara müdahale etmeye başladı. 1868'den sonra ise itfaiye hizmetleri Şehremaneti'ne devredildi.²³⁸

Yangınlarla olan mücadelede umulan başarı elde edilemeyince hükümet yabancı bir uzman getirtme ihtiyacı hissetti. 1874 yılında Sultan Abdülaziz'in emriyle Londra'da itfaiye eğitimi gören Macar Ulusal İtfaiyeler Birliği Başkanı Kont Odön Széchenyi (Ödön Seçenyi) İstanbul'a çağırılarak 4 kara taburundan oluşan Askeri İtfaiye Alayını kurdu. Bunun dışında personelin üniformasını da değiştirerek daha modern kıyafetler hazırlattığı gibi yurt dışından buharlı ve arabalı tulumbalar da getirtti. İki veya dört at koşulmuş tulumba arabaları kullanıldığı gibi itfaiyenin askerî disiplinde çalışmalar yapmasını sağladı. Yaptığı çalışmaların ardından ülkesine dönen Széchenyi, 1877 yılında Sultan II. Abdülhamid'in daveti üzerine tekrar İstanbul'a geldi ve paşalık rütbesi verildi. Bu dönemde kendisine iki asker birliği daha kurması için gerekli imkânlar sağlandı. Yine aynı dönemde yangınla mücadelede önemli rolleri olan İtfaiye Taburları, Seraskerlik binasında, Taksim Topçu Kışlasında, Kasımpaşa'da, Bahriye Kışlasında ve Selimiye Kışlasında konumlandırıldı. Bu taburlara bağlı olarak Samatya, Babıali, Fatih, Pangaltı, Fener, Yıldız, Dolmabahçe, Sarıyer, Arnavutköy, Nuh Kuyusu ve Kuzguncuk semtlerinde de birer müfreze kurulduğu gibi 1887'de de Deniz İtfaiyesi oluşturulmuştur. 4 kara ve 1 deniz taburundan oluşan Askeri İtfaiye Alayı ve İtfaiye Kumandanlığı görevini aralıksız olarak 1922 yılına kadar görevine devam ettirmiştir.²³⁹

²³⁶ Söğüt, "Osmanlı'nın Modernleşme Sürecinde İstanbul'un Yangın Söndürme Araçları", 54.

²³⁷ Kenan Yıldız, "1782 İstanbul Yangını: Kadı Sicillerinden Tespit, Çıkarım ve Yorumlar", 502. Detaylı Bilgi İçin Osman Nuri Ergin, **Mecelle-i Umur-ı Belediye**, 2, İstanbul 1995:1228 1338.

²³⁸ Yüksel Çelik, "Tulumbacı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 41, İstanbul 2012, 370.

²³⁹ Abdurrahman Kılıç, **İstanbul Yangın Kuleleri ve Çığırkanları**, Yem Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2019, 47; Türker, **Temel İtfaiyecilik ve Yangından Korunma**, 18-19.

İstanbul’da XIX. yüzyıllarda yangın eksik olmuyordu, ama yapılan yenileşmelerle büyük yangınlar devri kapanmıştı II. Meşrutiyet’in ilanıyla itfaiyecilerden yaşlı olanların emekliye ayrılması üzerine itfaiye hizmetlerinde gerilemeler oldu. 1908 ve 1911’deki iki büyük yangında bu eksiklik açık bir şekilde hissedilmiştir.²⁴⁰

2.3.1. Taltifler, Nişan ve Madalyalar

Osmanlı Devleti’nde zaman zaman hükümdarlar topluma faydası olmuş önemli kişilere çeşitli hediyeler ve ödüller vermişlerdir. Bu ödüllerden biri de madalyalardır. Madalyaların ilk örnekleri Roma İmparatorluğu dönemindedir. Yeniçağın başlamasıyla Avrupa’da madalya kullanımı artmıştır. Yirminci yüzyıla girildiğinde madalyanın farklı bir türü olan nişanı kullanmayan devlet yok denecek kadar azdır.²⁴¹ Özellikle Sultan II. Abdülhamid döneminde taltif uygulaması hız kazanmıştı. Bu uygulamada öne çıkan madalya “Tahlisiye Madalyası” olup önemli bir ödül haline gelmişti.

Sultan Abdülmecid (1839-1861) döneminde çıkartılan Tahlisiye Madalyası “tahlisiye” veya “tahlis-i can” olarak adlandırılmaktadır. Yapılan incelemelerde bu madalyanın ilk kez 1859’da çıkarıldığı ifade edilse de birkaç yıl öncesine dayandığı anlaşılmaktadır. Kelime anlamı olarak “Tahlîs”; kurtarmak, halâs etmek, anlamına gelmektedir.²⁴² Yangınzedelerin hayatlarını kurtaranlara verilen bu madalya 20 gram gümüşten üretilmiş olup 36 milimetredir. Ön tarafta padişah tuğrası, arka tarafta ise iki cümle beyit bulunmaktadır. Bu beyit şu şekildedir: “Halka düştükçe edenler imdad olunur midhat-ü tahsin ile yad”. Bu beyitin anlamı ise halkın düştüğü müşkül duruma yardımcı olan kişiler övgü ile hatırlanacak anlamı ifade edilmiştir.²⁴³ Madalya yasal düzenlemeler, savaşlar, anlaşmalar, seyahatler, sergiler, sosyal yardımlar, doğal afetler, yangınlar gibi çeşitli konularda verilmiştir. Madalya, bir beratla verilir ve resmi mahiyeti olurdu. Özellikle askeri alanda şahıslara madalya veya nişan verilmesi birçok sorunun da çözümlemesinde kullanılmıştır.²⁴⁴

²⁴⁰ Kuzucu, “İstanbul İtfaiyesi”, 401, 409.

²⁴¹ Kemal Hakan Tekin, “Osmanlı Dönemi Madalyalarından Önemli Bir Örnek Kırım Madalyası”, **Türk Dünyası Dergisi**, 6/1, 2014, 278.

²⁴² Ahmet Gündüz, “Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Kayserili Müslim ve Gayrimüslim Memurların Aldıkları Madalya, Rütbe ve Nişanlar (1879-1909)”, **History Studies**, 3/3 Kırşehir, 2011, 129.

²⁴³ Fırat Küskü, “Osmanlı Dönemi Tarihi II. Abdülhamid Döneminde Hayat Kurtaranlara Madalya Verildi”, **Tarih Vakfı Toplumsal Tarih Aylık Tarih Dergisi**, 323, Kasım 2020, 72-73.

²⁴⁴ Kemal Hakan Tekin, “Osmanlı Dönemi Madalyalarından Önemli Bir Örnek Kırım Madalyası”, 278-279.

Tahlisiye Madalyasında dikkat çeken nokta dört şekilde verilmesidir. İlk kez yangında hayat kurtaran kişiye yeşil kurdeleli madalya, ikinci kere hayat kurtaran kişiye kırmızı, beyaz ve üçüncü kez hayat kurtaran kişiye ise yeşil, kırmızı beyaz kurdeleli madalya verilirdi. Tahlisiye Madalyası verileceği zaman bununla ilgili bir nizamname hazırlanarak bu madalya almaya hak kazanacak konulara yer verilirdi.²⁴⁵ Bu nizamnameye örnek olarak 1862 yılında verilen madalya nizamnamesi şöyle anlatılmıştı:

Can kurtarmak hususunda bilfiil gayret ve insaniyet gösterenlere mahsus olarak ihdas buyrulmuş olan tahlisiye madalyası, gümüşten imal edilmiş olup sahipleri, istedikleri zaman göğüslerine takabilirler. Yangın sırasında kendilerini kurtarmayı başaramayıp ateş içinde kalanların, kaza ile deniz, nehir ve göllere düşüp tehlikede bulunanların, ansızın yıkılan bina ve duvarların altında kalıp bizzat kurtulamayanların ve bu türden sair afetler meydana geldiğinde tehlikeye maruz kalanların canını kurtarmak maksadıyla kendilerini tehlikeye atarak gayret ve başarı gösterenler tahlisiye madalyasıyla taltif edilirler.²⁴⁶

İstanbul'da ortaya çıkan yangınlarda fevkalade hizmetlerinden dolayı Tahlisiye Madalyası verilen birçok şahıs vardır. Bunlara örnek olarak 1886 yılında Beyoğlu yangınında Yüzbaşı Neşet Efendi, Çavuş Hüsnü, Rüştü Ağa'ya madalya verilmiştir. 1889 yılında Kadıköy yangınının söndürülmesinde gayretlerinden dolayı tulumba borucusu Hano Serkiz'e,²⁴⁷ 1891 yılında Beyazıt semtinde çıkan yangında hizmetlerinden dolayı Mustafa Efendi'ye,²⁴⁸ 1892 yılında Beşiktaş yangınında İtfaiye Alayı Birinci Bölük Taburundan Binbaşı Ali Bey ve Yüzbaşı Mustafa'ya madalya verilmişti.²⁴⁹ Öte yandan 1898 yılında Üsküdar yangınında emniyet teşkilatına mahsus bir madalya verileceğine dair de bilgi vardır.²⁵⁰ 1900 yılında Üsküdar'da komiser İbrahim Bey'e yangın söndürme hizmetlerinden dolayı madalya verilmiştir.²⁵¹ Yine yangın söndürme hususunda fevkalade hizmetlerinden dolayı 1901 yılında Mehmet Rıfat Efendi ve Yüzbaşı Fuad Efendi'ye Tahlisiye madalyası verilmesi kararlaştırılmıştır.²⁵²

İncelenen kaynaklar hususunda fevkalade hizmetlerinden dolayı teşekkür edilen bazı kişiler şunlardır: Şehzade merkezi yangınında Komiser Mustafa, Çavuş Refet, Ahmet, polis

²⁴⁵ Fırat Küskü, "Osmanlı Dönemi Tarihi II. Abdülhamid Döneminde Hayat Kurtaranlara Madalya Verildi", 72-73.

²⁴⁶ Selman Soydemir, "Hayat Kurtarana Osmanlı'dan Madalya, **Yedi Kıta Dergisi**, Temmuz 2011, 33,35.

²⁴⁷ BOA. DH.MKT. 1588/95, 27 05 1306, (29 01 1889), 1.

²⁴⁸ BOA. DH.MKT. 1841/40, 4 11 1308, (11 06 1891), 1.

²⁴⁹ BOA. DH.MKT. 1992/75, 01 04 1310, (23 11 1892), 1.

²⁵⁰ BOA. ZB. 315/71, 15 03 1316, (03 08 1898), 2.

²⁵¹ BOA. DH.MKT. 2436/45, 16 08 1318, (09 12 1900), 1,2.

²⁵² BOA. DH.MKT. 2450/34, 17 10 1318, (07 02 1901), 1,2.

memuru Ali Bey,²⁵³ Yüzbaşı Halid Bey, Yüzbaşı Arif Bey, memur Mecid Bey,²⁵⁴ Mollahüsrev Mahallesi'nde ortaya çıkan yangında hizmetlerinden dolayı Ömer Nuri Bey ve Osman Bey,²⁵⁵ Mahmutpaşa Tarakçılar civarında çıkan yangında Süvari Kolağası Çerkez Mahmud Bey,²⁵⁶ Pangaltı civarında çıkan yangında Yüzbaşı Mihal ve Tulumba Müdürü Hurşid Ağa,²⁵⁷ Galata Kuledibi civarındaki yangında hizmetlerinden dolayı Binbaşı Hulisi Bey tahlisiye madalyası ile taltif edilmişti.²⁵⁸

2.4. YANGIN SONRASI İMAR FAALİYETLERİ

Yangınlar İstanbul'un mimarî yapısını bozmuştur. Yangının büyüklüğü oluşan tahribat açısından önemlidir. Küçük çaplı yangınlara müdahale hızlı yapıldığında yangın büyümeden hasarların önüne geçilmektedir. Fakat yangının önü alınamayıp büyüdüğünde bu kez yangınlar bir mahallenin yerle bir olup küle dönmesine sebep oluyor ve doğal görüntüsünü yitiriyordu. Büyük çaplı yangınların oluşturduğu tahribatı onarmak da oldukça zor ve masraflıydı.

XIX. yüzyılın ortasından itibaren ortaya çıkan yangınların da etkisiyle Avrupalı tarzda belediyeler kurulmuş, yollar, sokaklar ve evler yeniden düzenlenmiştir. Bu yeni Avrupa tarzı dizayn şehirciliğin gelişmesine katkı sağlamıştır. Yangın sonrası boşalan geniş araziler üzerine inşa edilen yapılarda batı şehirleri örnek alınarak yapılmıştır. Yapılan inşaatlarda evlerin kagir olarak yapılması, dar ve bitişik olarak inşa edilmemesi konusu devlet tarafından ifade edilse bile bu bir türlü başarılamamıştır. Sokakların darlığı meselesi devlet tarafından önlenemez bir duruma ulaşmıştır. Yangınların yayılmasında en önemli etken sokakların darlığıdır. Yangını söndürmek için itfaiye araçlarının dar sokaklara girememesi söndürme işlemini zorlaştırmaktadır.²⁵⁹

Büyük çaplı İstanbul yangınlarında yangın alanına ait yeni bir parselleme yapılmıştır. Küçük yangınlardan sonra ise mevcut sokağın onarılması ve genişletilmesi yoluna gidilmiştir. Yangın yerlerinde yapılan çalışmalar "istikamet düzenlemesi" adı altında

²⁵³ BOA. DH.MKT. 2436/50, 29 01 1319, (19 05 1901), 1

²⁵⁴ BOA. DH.MKT. 2390/83, 20 04 1318, (17 08 1900), 1.

²⁵⁵ BOA. DH.MKT. 2390/89, 05 08 1318, (28 11 1900), 2.

²⁵⁶ BOA. Y.A..RES. 33/1 (02 06 1303), 08 03 1886, (24 02 1902), 1

²⁵⁷ BOA. MTV. 226/74, 16 11 1319, 24 02 1902, (27 07 1890), 1

²⁵⁸ BOA. Y.PRK.ASK. 62/76,09 12 1307, (27 07 1890), 1.

²⁵⁹ Sinan Çakır, **1870 Beyoğlu Yangını ve Sonrasındaki İmar Faaliyetleri**, (Yüksek Lisans Tezi), 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul 2019,3-9.

yapılmaktadır. Yangında zarar gören alanlara modernleşme kapsamında yapılan düzenlemeler halk tarafından hoş karşılanmamış bu nedenle çalışmalar yangın alanları ile sınırlı kalmıştır. Şehrin imar çalışmaları sırasında genişletilen caddelerde eğer bir tarihi eser varsa ilk onarım tarihi eserlerin ve önemli tarihi yolların olduğu yerlerde başlamıştır.²⁶⁰ Modernleşme arayışları içerisinde olan devlet yeni planlara ihtiyaç duyarak bu doğrultuda haritacılığında gelişmesine katkı sağlamıştır.²⁶¹ Özellikle ortaya çıkan yangınlarda bina yapımında kagir inşa malzemesi kullanılması noktasında yapılacak haritalar tedbir alınması anlamında önemlidir.²⁶²

Devlet, yangından sonra oluşan tahribatı onarmak için birtakım imar çalışmaları başlatmıştır.²⁶³ Yangın alanının tespiti için yapılan ilk çalışmayı yangın haritaları oluşturmaktır.²⁶⁴ Yapılan harita padişaha sunulur ve uygulamaya başlanırdı. Yangınların ahşap malzemeden dolayı hızla büyümesinin önüne geçmek için yeni düzenlemelerde kagir ve taş malzemeler kullanılmıştır. Sokakların düzeninde sıkışık haneler yerine geniş ve birbirine uzak binalar yapılmıştır. Devlet hasar gören mahallerde halkı düşünerek birtakım yardımlar da sağlamıştır. Bunlardan biri, yangın alanında zarar gören yerlerin yeniden inşasında kullanılan malzemelerin vergiden muaf tutulmasıdır. Bu muafiyet yoksullar için uygulanmıştır.²⁶⁵ 1908 yılından itibaren yangın alanlarında belediye hizmetleri ön plana çıkmıştır. Bu çerçevede belediye hizmetleri yoğunlaşmış ve buna bağlı olarak belediye daireleri ve personel sayıları artırılmıştır.²⁶⁶

²⁶⁰ Sibel Gürses Söğüt, “19. Yüzyıl İstanbul’unda Modern İmar Uygulamaları” **Toplumsal Tarih Dergisi**, 270, Temmuz 2016, 52-53.

²⁶¹ Rivka Geron Schild, **19. Yüzyılda Kentsel Dönüşümün Meşrutiyeti Olarak Yangın**, 129.

²⁶² **BOA. Y. PRK. ŞD.** 1/40 (14 01 1309)

²⁶³ **BOA. ŞD.** 1282/13, (03 02 1292).

²⁶⁴ **Takvim-i Vekayi**, No: 1237, 15 Rebiyülevvel 12877 (15 Haziran 1870), 2.

²⁶⁵ Hüseyin Baha Öztunç, “20. yüzyılın Başında Biga’da Yangın Afeti ve Sosyal Yardımlaşma”, **Belleten**, LXXXII, Ankara 2018, 296, 302.

²⁶⁶ Söğüt, Sibel Gürses, “1912 İshakpaşa Yangını ve Ayasofya Çevresinin Yeniden Düzenlenmesi” **DOI: 10.4305/METU.JFA**, 36/1, 2019, 253-254; detaylı bilgi için bkz. Osman Nuri Ergin **Mecelle-i Umur-ı Belediye** 3, İstanbul 1995, 1244.

2.5. YANGININ İSTANBUL HALKINA ETKİLERİ

İstanbul'un fethinden sonra şehrin hızla artan nüfusu ve ahşap yapılaşma nedeniyle sık sık yangınlar çıkmaya başlamıştı. Bu nedenle yangınları söndürecek bir örgüte ihtiyaç duyuluyordu. Çünkü yangınları halk kendi çabasıyla söndüremiyor ve büyük söndürme araçları gerekiyordu. Bu ihtiyaca binaen XVIII. yüzyılda Tulumbacı Ocağı kurulmuştur. Tulumbacılar yangınla mücadele etkili olmuştur. Halkın huzurunu sağlamak için görevlendirilen yeniçeriler tulumbalarda görev almakta ve yangınlar daha hızlı söndürülmekteydi.²⁶⁷ İstanbul'da her geçen gün artan yangınlar halk üzerinde olumsuz bir etki bırakarak korku ve paniğe sebep oluyor, canları tehlikede olan halkın psikolojisi bozuluyordu. Halk yangınlardan o kadar korkmuştu ki yangını “gazab-ı ilahi” diye adlandırıyorlardı.²⁶⁸ Sık sık gerçekleşen yangınlar neticesinde korkuya kapılan halk geceleri mahallelerde nöbet tutmaya başlamıştı.²⁶⁹

Sık ortaya çıkan yangınlar “nehir gibi yayılan yangın” şeklinde ifade edilmiştir. Ortaya çıkan yangınların nedenlerine bakıldığında, her bir yangının arkasında yatan sebep halkın öfke ve memnuniyetsizliği olarak rivayet edilmiştir. Napolyon'un Mısır Seferi karşısında Sultan III. Selim'in savaş ilan etmemesine tepki olarak İstanbul'da yangınlar çıkarılmış ve bu yangınlar üç gün devam etmişti. Padişahı gören bir kadın, “Ne bekliyorsun, neden gâvurları kesmeye izin vermiyorsun padişahım. Yoksa hepimizin bu yangınlarda yok olmamızı mı bekliyorsun!” diye bağırarak Padişahı uyarmıştı. Yangınların insanların psikolojik ruh halini de yansıttığını dile getiren yazar Bazili, “Türkler fazla tartışmazlar, konuşmaz, daha çok dinlerler; memnuniyetsizliklerini de yangınlar çıkartarak ifade ederler.” diye eklemiştir.²⁷⁰

İnsanlar yangınların İstanbul'u kül edeceğini ve İstanbul'u ateş kaplayacağına inanıyorlardı. Bu yangınlar, 1920 yılına kadar devam etmiştir. Son dönemlerde bilhassa kumpanyaların etkisiyle birçok kasıtlı yangın çıkarılmıştır. Çıkan yangınları söndürmek için başlangıçta tulumba ve sonrasında modernleşen dönemle itfaiye teşkilatının kurulmasıyla da örgütler büyümüş, su kumpanyalarının açılmasıyla da yangınla mücadele planlı ve disiplinli bir teşkilat halini almıştı. Fakat yine de yangın çıktığında ilk müdahale ev sahibi ve

²⁶⁷ Cezar, **Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler**, 330, 347.

²⁶⁸ Banoğlu, **İstanbul Cehennemi, Tarihte Büyük Yangınlar**, 2-3.

²⁶⁹ Cevdet, **Tarih-i Cevdet**, 144.

²⁷⁰ İlsever Rami “Konstantin Bazili'nin Yeni Konstantinopolis Yazıları Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme”, 8/21, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, Mart 2020, 105-117.

çevresindeki komşuları, eş, dost, akrabaları hep birlikte bir mücadele veriliyor ve herkes yıpranıyordu. Hem insanları hem devleti zor duruma sokan yangınlar şehri olumsuz etkiliyordu.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX. yüzyılın birinci yarısında Bulgar basın, kültür, siyaset ve diplomasi tarihiyle alakalı yazılar yazan Mihail Macarov²⁷¹ yazdığı seyahatnamesinde 1868 yılında çıkan yangınla alakalı şöyle söyler:

Tuttuğumuz eve yerleşeli iki hafta olmamıştı ki sokaktan gelen korkunç bir ses hepimizi uyandırdı: Yangın var! Bu dehşet verici nara bütün mahalleyi ayağa kaldırdı. Sokağa fırlayan insanlar yangının nerede çıktığını soruyorlardı.

İstanbul'da sık sık yangın çıkıyor ve bazen koskoca mahalleleri yok ediyordu. Yerliler bu korkunç olayı o denli çok kanıksamıştı ki, sadece yakındaysa ve mülk ve canlarına doğrudan bir tehlike oluşturuyorsa yangınla ilgileniyorlardı. Yangının karşı kıyıda veya uzak bir mahallede olduğunu duyunca rahatça yatıyor ve ertesi gün yanan ev sayısını öğrenmeyi bekliyorlardı.²⁷²

2.6. YANGININ ŞEHİR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Daha önce ifade edildiği gibi ahşap yapıların çoğalmasıyla birlikte yangınların sayısında da benzer bir artış görülmüştür.²⁷³ Yangınların sık ve yıkıcı sonuçlar doğurması yangınla alakalı fermanlar hazırlanarak uygulanmasını zorunlu kılıyordu. Bu fermanların içeriğinde genelde ahşap evlerin taş ve kagir evlere ve binalara dönüştürülmesi gerektiği vurgulanıyor, yeni yapılacak binaların mutlaka kagir olması gerektiği yönünde emirler veriliyordu.²⁷⁴ Ayrıca inşa edilen binaların yüksekliği sınırlandırıldığı gibi su ve su kenarlarına ev yapılması da yasaklanmıştır.

İstanbul'da taş, tuğla ve kireç gibi sağlam bir inşaat yapmaya yarayacak her türlü malzeme bulma kolaylığı vardı. Buna rağmen zengin olsun, fakir olsun hemen bütün evler hep ahşaptan yapıldı. Evlerin kaburgası ve çatısı çoğunlukla meşe kerestesinden yapılır, birbirlerine geçirilerek veya çivilenerek bu ahşap iskelet, çok derin olmayan duvarcı temelleri üzerine oturtulur ve tahta kısımlar arasındaki boşluklar toprak, saman veya kenevir

²⁷¹ Mihail Macarov, **Kudüs Yolculuğu, Edirne, İstanbul, İzmir, İskenderiye 1868-1869**, Çev. Hüseyin Mevsim, Kitap Yayınevi, İstanbul 2019, 12.

²⁷² Macarov, **Kudüs Yolculuğu, Edirne, İstanbul, İzmir, İskenderiye 1868-1869**, 50.

²⁷³ Mustafa Cezar, **Osmanlı Başkenti İstanbul**, Erol Kerim Aksoy Vakfı, İstanbul 2002, 354.

²⁷⁴ Beyhan, **Osmanlı Devrinde İstanbul Yangınları**, 194.

kırpıntısı karışımından yapılan bir harçla doldurulurdu. Daha sonra duvarlar, pek de düzgün rendelenmemiş boyalı tahtalarla kapatılırdı. Çatının üstü, Fransa'nın güney bölgelerinde rastlanan uzun ve çukur kiremitlerle örtülürdü. Evlerin içinde tabanlar daima ahşaptır. Sadece resmi binalar ve han, hamam, kervansaray, bedesten gibi herkesin yararlanması için yapılan binalar taş örme olarak yapılır ve çok sağlamdırlar.²⁷⁵

Elçilik binaları ve bazı zengin tüccarların evleri dışında İstanbul'daki evlerin hiçbirisinde şömine yoktu. Evler, mangal diye tabir edilen, bakırdan veya pişmiş topraktan yapılmış sobalarda yakılan odun veya kömür ateşi ile ısıtılırdı. Bunlar, evlerin girişindeki sofada bulunurdu. Bazı Müslüman evleri ile Rum ve Ermeni evlerinde bu mangal, yuvarlak veya dört köşe bir masanın altına konulurdu. İçi kömür dolu olan mangallardaki ısı hafiflesin ve korunsun diye üzeri kütle örtülürdü. Masanın etrafına konulan şilteli sıralara hane halkı ve misafirler oturur, ayaklarını uzatarak ısınmaya çalışırlardı.²⁷⁶

Evlerin tahta malzeme ile yapılmış pencerelerinden ve çürümüş vaziyetteki eski bacalardan oluşmuş pencereleri çok ve zor kapanır olduğu için hava ve rüzgâr yalnız pencerelerden değil, duvar ve tavan aralarından da kolayca içeri girebilirdi.²⁷⁷ Aslında İstanbul gibi bir şehirde ne mangal ne de tandır insanı soğuktan tam anlamıyla korumak için yeterli değildi. İnsanlar, sıkı giyinmeye mecburdular. Kışın evlerinde tahta döşemelerin üzerinde, sofalarda, halıların ve örtülerin yakınında sürekli ateş yakıldığı için sık sık yangınlar çıkmasına kimse şaşırılmamalıdır. En ufak bir ihmâl, çocukların yaramazlıkları, önem verilmeyen bazı küçük kıvılcımların öteye beriye sıçraması, tutuşmaya hazır tahtaların ateş alması için yeterlidir. Hele herkes uykuda ise ya da evde kimse yoksa o zaman çok vahim sonuçlar ortaya çıkardı. Eğer yangın çabuk fark edilmezse ateş hızlı bir şekilde yayılır, öteki evlere sıçrar ve bazen çok kısa bir sürede şehrin hatırı sayılır bir kısmını kül ederdi. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru İstanbul'a gelen Fransız seyyah Antonie Olivier, yangının ne kadar hızlı ve korkunç bir şekilde yayıldığına şahit olanlardan biridir. Olivier, bir yangını uzaktan seyretmenin güzel ve muhteşem bir tablo manzarası sunduğunu ancak bu manzaranın duyguları olan her insana korku, dehşet ve ıstırap vereceğini ifade etmiştir. Bu korkunç manzara içerisinde ölümlü pençeleşen insanları, korku içerisinde paniğe kapılmış şaşkınlıktan ne yapacağını bilemeyen hareketleri, değerli eşyalarını kurtarmaya çalışanların

²⁷⁵ Antonie Olivier, **18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul**, Haz. Aloda Kaplan, Köprü Kitapları, İstanbul 2016, 177.

²⁷⁶ Olivier, **18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul**, 178.

²⁷⁷ Sadri Sema, **Eski İstanbul Hatıraları**, 264.

telaşlarını, alevlerin arasından yakınlarını, çocuklarını, ihtiyar ana babalarını kurtarmaya çalışanların gayretlerini izlemek hiç de keyifli değildir.²⁷⁸

Sadri Sema hatıralarında, yangınların itfaiye borusunun sesi ve çanların şangırtısı ile o anda ürkek bir kıvılcımla etrafa yayıldığını dile getirmiştir. Yangın anında mahalle halkı “Yangın var! Yanıyoruz! Yetişin!” haykırılarıyla tulumbacılar ve halk yangın toplarının gümbürtüsü ile alevlere müdahale etmeye çalışıyorlardı.²⁷⁹ İster gece ister gündüz böyle bir yangın çıktığı zaman herkes kendi güvenliğini sağlamaya ve yangın felaketine uğrayan tanıdık ve yakınlarına yardım etmeye çalışırdı.

Her mahallenin bekçisi, elindeki ucu demirli bastonunu kaldırımlara vurarak felaketi haber verir; tok ve kederli bir sesle: “Yangın var!” diye bağırdı. Biri Anadolu yakasındaki bir kulede, öteki Galata Kulesi’nde asılı duran iki muazzam davul, İstanbul halkına yangını haber verirdi. Yangın çıktığında Yeniçeri Ağası etrafında kalabalık maiyetiyle hemen yangın bölgesine giderdi. Onun dışında Veziriazam da bizzat yangın yerine gitmek zorundaydı. Eğer yangın, hemen söndürülemezse Padişah da kalkar gider, yangını söndürmeye çalışan tulumbacılar, hamallara, bekçilere ve halka para dağıtarak onları cesaretlendirirdi. Fakat yangın söndürülemezse veya rüzgârın etkisiyle daha da yayılma tehlikesi gösterirse, o zaman yangının daha da yayılmasını önleyecek tedbirler alınması zorunluluğu doğardı. Civardaki henüz yanmamış evler hızla yıkılır, enkaz kaldırılır, kaldırılamayan da ateşin yayılmasını önlemek için suyla ıslatılırdı. Yangınların verdiği zararlar hızla giderilir, yanan evlerin yerine, hemen birkaç gün sonra, tıpkı eskisine benzeyen yeni evler yapılırdı.²⁸⁰ Yangından sonra yeni inşa edilen evler de hiçbir değişiklik olmaz ve eski kargacık burgacık sokaklar aynen kalırdı. Müslümanlar sanki eski evlerindeymişler gibi hiç yadırgamadan yenilerine yerleşirken bakkallar, esnaflar eski işlerini yeniden inşa ettirirlerdi. Yeni evler yaptırılırken eski evlerin aynısı yaptırılır değişiklik yapmak gelmezdi.²⁸¹

XIX. ve XX. yüzyıllarda İstanbul’da meydana gelen yangınların sonrasında yoğun bir inşaat faaliyeti başlamıştır. Ev, mescit cami, fırın hamam, dükkân vs. yanan evler ya onarılmış ya da yeniden inşa ettirilmiştir. Böylece piyasada çivi, kereste, tuğla ve kiremit yok olacak duruma gelmiş bu da fiyatların artışına sebep olmuştur. İnşaatlarda çalışan marangoz, usta gibi işçiler yangınları fırsat bilerek günlük ücretlerini artırmıştır. Bir

²⁷⁸ Olivier, **18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul**, 179-180.

²⁷⁹ Sadri Sema, **Eski İstanbul Hatıraları**, 264.

²⁸⁰ Olivier, **18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul**, 181.

²⁸¹ Olivier, **18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul**, 182.

gayrimüslim ve Müslüman bir marangoz ustasının günlük ücreti seksen, yüz akçeden bir kuruşa kadar artmıştı. Özellikle de eğer iklim sonbaharsa veya kış yaklaşırsa işçi bir günde daha fazla çalışarak işi bitirmesi gerekiyordu bu da işte verimi düşürüyordu. Küle dönmüş olan birçok mahallenin yeniden planlanması oldukça masraflıydı. Özellikle ekonominin kötü olduğu dönemlerde çıkan yangınların yükü daha da ağır oluyordu. 1840 yılından itibaren çıkan çok sayıda yangın yeni imar faaliyetlerini artıran etkenlerin başında geliyordu. Devlet yangınların önünü alabilmek için yeni düzenlenmeleri hayata geçiriyor ve şehrin yeni planını oluşturmaya çalışıyordu.²⁸²

1848 yılında Ebniye Nizamnamesi çıkartılarak sokaklar yeniden oluşturulmaya çalışılmıştır.²⁸³ Bu sırada yangınları önlemek için tütün ve kahve içimi hususunda da uyarılar yapılıyordu. Osmanlı Devleti'nde deprem ve yangınların akabinde şehir planlamalarında bir değişim olmaksızın eski planlara bakılarak onarım faaliyetleri yapılıyordu. Avrupa'da ise bir deprem veya yangından sonra yeni planlamaların yapıldığı dikkat çekmektedir.²⁸⁴

Yangın sonrası evsiz kalan insanların çoğu borç içinde kalıyordu. Zengin bir kişinin bir anda fakirleşmesi an meselesiydi. Öte yandan nizamnamelere uygun şekilde yeni yapılan yapılar, eski geleneksel yapı tarzının terk edilmesi anlamına geliyordu. Bu nedenle yeni yapılan binalara "Frenk tarzı evler" denilmeye başlandı. Yeni tür yapılara daha çok harcama yapıldığından ekonomik etkisi çok daha yıpratıcı oluyordu. Dolayısıyla insanlar mücevher, koşum takımları, kürk, gümüş kap kaçak, börk gibi değerli eşyalarını yok pahasına satarak evlerini yaptırmaya başlamıştı.²⁸⁵

İnsanların çaresizlik içinde evlerinden olmaları ve evsiz kalan insan sayısının her geçen gün artması büyük bir sosyal problem haline gelmiştir. Yangınlara önlem olarak arazi düzenlemeleri yapılırken bazı insanlar şehir dışına göçe zorlanıyordu.²⁸⁶ Şehri harabeye çeviren, insanlara zor günler yaşatan bu yangınlar mevcut sanat eserlerinin ve tarihi eserlerinin de yok olmasına sebep oluyordu. Yangınlar günümüze ulaşabilecek birçok yapının silinip gitmesine neden olmuştur.

²⁸² Köse, "1756 İstanbul Yangınları", 208.

²⁸³ Arslan Çinko, M. Ve Eres, Z., "İstanbul'da 20. Yüzyılda Kentsel Ölçekteki Değişimler: Millet Caddesi ve Yitirilen Anıt Eserler", **Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu**, İstanbul, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, 31 Ekim 2 Kasım 2018, 476.

²⁸⁴ Yaron Ayalon, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler**, Çev. Zeynep Rona. Türkiye İş Bankası Kültür Yay, 1. Baskı, İstanbul 2020, 437.

²⁸⁵ Köse, "1756 İstanbul Yangınları", 208.

²⁸⁶ Ramazan Emre Midilli, Bir Kadı'nın Gözünden Osmanlı Başkentinde Yangınlar (1711-1735), 18.

2.6. YANGININ SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

Neredeyse tamamı ahşaptan inşa edilmiş İstanbul şehri için yangın olağan bir olaydır. İstanbul'da altmış yıllık bir eve ender rastlanır. Camiler, su bentleri, çeşmeler ve surlar, Fener'de birkaç Rum evi ve Galata'da Cenevizlilerden kalma bir-iki yapı dışında İstanbul'un bütün evleri ahşaptır. Geçmiş devirler, alevlerin boyuna süpürdüğü bu toprakta hiçbir iz bırakmamışlardır; elli yılda bir, şehrin yüzü baştan sona değişse bile şehir değişmez.²⁸⁷

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde İstanbul merkezinde yaşamış İngiliz yazar Dorine L. Neave yangın yıllarını ifade ederken çocukluğunun bazı yılları sakın ve olaysız geçse de büyük çoğunluğunun ürkütücü ve hatta korku verici olaylarla dolu olduğunu ifade etmiştir. Bunların arasında en çok da hemen hemen her gece patlak veren yangınlardan korkmuştur. Dorine L. Neave yangına ilişkin şunları aktarmıştır:

Özellikle patlıcan mevsimi boyunca ağzı açık mutfak sobalarından, patlıcan kızartılırken çıkan kıvılcımlar, gece gündüz dinmeyen yangınlara sebep oluyorlardı. Her yeni yangın evimizin yakınındaki bir tepeden yedi pare top atışıyla haber verilirdi. Bu top sesleri, yangının çıktığı semtin adını duyuran gözcülerin gür seslerine karışırdı. Eğer yangın yakınlarda ise, uyandıığımızda göz kamaştırıcı kızılığa bürünmüş bir gökyüzüyle karşılaşır ve çoğunlukla alevlerin ahşap evleri, camileri, okullarıyla bütün bir köyü mahvetmesini seyrederdik. Koşuşan tulumbacıların “varda” sesleri, dinlenme saatlerimizi cehenneme çevirir, sıcak küller eve kadar uçtukça, sıranın kendi evlerine geleceği korkusu içlerini sarardı.²⁸⁸

Fransız seyyah Olivier ise duygularını şu şekilde ifade etmiştir:

Beyoğlu tepelerindeki elçilik sarayının terasından, birkaç defa çıkan yangınları izledim. Ne kadar hızlı ve korkunç bir şekilde yayıldığına şahit olunmuştur. Böyle bir yangını uzaktan seyretmek, güzel ve muhteşem bir tablo manzarası sunmakla birlikte duygulu bir insana korku, dehşet ve ıstırap veriyor. Çünkü bu korkunç manzara içerisinde ölümle pençelesen insanları, korku içerisinde paniğe kapılmış olanların şaşkın hareketlerini, değerli eşyalarını kurtarmaya çalışanların telaşlarını, alevlerin arasından yakınlarını, çocuklarını, ihtiyar ana babalarını kurtarmaya çalışanların gayretlerini izliyorsunuz.²⁸⁹

İstanbul'daki yangınların ve bunlardan Türklerin karakteriyle ilgili olumsuz sonuçlar çıkarmak, gezginler için bir alışkanlık haline gelmiştir. Sıklıkla yangın çıktığı ve meydana geldiğinde de yıkıcı bir hal aldığı reddedilemez. Türklerin yangın sırasında yalnızca

²⁸⁷ Théophile Gautier, **İstanbul, Dünyanın En Güzel Şehri**, Çev. Nuriye Yiğitler, Profil Kitap, İstanbul 2018, 241.

²⁸⁸ Dorina L. Neave, **Eski İstanbul'da Hayat**, Çev. Osman Öndeş, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978, 22, 23.

²⁸⁹ Olivier, **18. yüzyılda Türkiye ve İstanbul**, 180-181.

karakteristik umursamazlıklarını değil, Avrupalıların mallarının zarar görmesinden duydukları vahşice zevki de sergilediklerine dair ifadeler dikkat çekmektedir. Böyle bir durumdan neden memnuniyet duyacaklarına anlam verilemiyordu. Çünkü camiler, okullar ve diğer kamu binaları istisna olmak üzere yabancılara ait olmayan her ev Türk malıydı. Bu sıkıntılı dönemde cüretkâr soygunlar yapıldığı gibi, her büyük şehirde bulunabilecek vicdansız insanlar tarafından barbar ve vahşi bir sevinç sergilendiği de inkâr edilemez. Bu soygunlarda en çok göze çarpan, Yunan adalarından gelen Maltalılar ve Yunanlılardı. Seyyahlar çıkan yangınlarla ilgili yangınzedelerle konuşmalarının ardından Türk hamallarına emanet edilen hiçbir eşyanın kaybolmadığına dair garanti vermişlerdir.²⁹⁰

İstanbul yangınları, Osmanlı'nın son dönemlerinde de sık sık ortaya çıkması ekonomik anlamda sıkıntı içinde olan devleti daha da zor duruma düşürmüştür. Toplumun güvenliğinden sorumlu olan polislerin yeteri adar görevlerini yerine getirmemeleri ve sigorta şirketlerinin suiistimalleri kayıpların artmasına yol açmıştır. Yolsuzluk ve usulsüzlükle para kazanmak için oluşturulmuş çeteler ve bunlara katılan itfaiye görevlileri ve polisler yangınlardan kaynaklanan sorunları artırmıştır.²⁹¹

Yangın, deprem, kıtlık, salgın hastalık gibi afetler toplumda ciddi sosyal ve ekonomik sorunlara sebep oluyordu. XV. yüzyılın sonlarından XX. yüzyılın başına kadar İstanbul'da yaşanan yangınlar şehrin sosyal yaşamını karartıp kültürel, sanatsal ve ekonomik birikimlerini eritmiştir. Sosyal ve ekonomik dengeyi sarsan yangınlar birçok insanın şehirden göç etmesine veya faklı mahallelere taşınmasına sebep olmuştur. Yangın hem devleti malî olarak sıkıntıya sokuyor hem halkın evini ve tüm varlığını yitirmesine sebep oluyordu. Başta kamu binaları olmak üzere şehirdeki birçok yapının tamiri ve inşası için harcanan paralar devlet bütçesinden karşılanmaktaydı. Bu sebeple inşaat malzemelerinin temininde sıkıntılar yaşanmıştır. Şehrin eski haline gelmesi ise uzun süre almıştır.²⁹²

Yangın, İstanbul'da "kül fukaralığı" diye tabir edilen kavramı ortaya çıkarmıştır. Zira yangın bir anda zenginleri yoksula dönüştürebiliyordu. Yangını ve kalabalık ortamı fırsat bilen hırsızlar yükte hafif pahada ağır ne bulursa yağma ve talan ediyorlar ve bunlar yangın zengini oluyordu. Hatta bu noktada el altından yangında malları ucuza kapatıp sonra peyderpey satan bir esnaf zümresi dahi oluşmuştu. Yangın yağmalarının yaşanması

²⁹⁰ James Ellsworth De Kay, **1831-1832 Türkiye'sinden Görünümler**, Çev. Serpil Atamaz Hazar, Ed. Recep Boztemur, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2009, 66-67.

²⁹¹ Özger, Osmanlı Sigortacılığı, 222-223.

²⁹² Köse, "1756 İstanbul Yangınları", 209.

kaynaklarda “...nice fakirler ganî, nice ganîler fakirü'l-hal olmuşlardır.” diye ifade edilmiştir.²⁹³

İstanbul çeşitli etnik grupları bünyesinde barındırıyordu. Bu şehirde çıkan yangınlarda Müslüman veya gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın söndürme çalışmaları yapılmaktaydı. Gayrimüslim mahallelerde çıkan yangınların söndürme çalışmalarına Müslümanlar da yardım ederlerdi.²⁹⁴ Özellikle XIX. yüzyılın sonlarında artan yangınlar halkı umutsuzluğa itmiş ve geceleri korkudan uyuyamayarak nöbet tutmuşlardı.

Yangınlar halk üzerinde psikolojik etkisi de olmuştur. İnsanlar bu dönemlerde Allah'a her zamankinden daha fazla sığınmaya başlamışlardı. Bunu yangından kurtulmanın bir yolu olarak görüyorlardı. Bu çok kişi yangın çıkmaz umuduyla evlerini türbe ve yatırlara yakın yerlere taşımıştır.²⁹⁵ Yangında özellikle fırınların ve değirmelerin yanması insanların aç kalmasına sebep oluyordu. Yanan değirmelerin tekrar onarılması veya inşası uzun sürdüğünden İstanbul'a yakın bölgelerdeki değirmenlerden buğday unu tedarik ediliyordu. İnsanlar can ve mal kaybına sebep olduğu şehri yerle bir eden bu yangınlar karşısında insanlar yas havasına giriyor ve günlerce bunu atlatamıyordu.²⁹⁶

²⁹³ Ürekli, “Osmanlı Döneminde İstanbul'da Meydana Gelen Âfetlere İlişkin Literatür”, 113.

²⁹⁴ Köse, “1756 İstanbul Yangınları”, 223.

²⁹⁵ Sakaoğlu, “Yangınlar Osmanlı Dönemi”, 428.

²⁹⁶ Köse, “1756 İstanbul Yangınları”, 207, 208.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde yangınlar şehrin yapılaşmasında en önemli etkenlerden biri olmuştur. İstanbul'da çeşitli sebeplerden dolayı ortaya çıkan yangınlar insan yaşamını olumsuz etkilemiş ve birçok mimarî yapının ilk haliyle günümüze ulaşmasına engel olmuştur. Yangın sonrası oluşan tahribatı ortadan kaldırıp yeniden inşa etmek ekonomik bir külfet gerektiriyordu. Bu da gittikçe ekonomisi daralan Osmanlı Devleti için olumsuz bir sonuç doğuruyordu.

İstanbul, çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmış, farklı kültürleri bünyesinde barındıran bir şehirdir. İstanbul'da sık sık tekrar eden yangınlar şehrin sosyal ve kültürel yapısı yanında fizikî görüntüsünü de olumsuz etkilemiştir. Sultan II. Abdülhamid döneminde İstanbul'da meydana gelen yangınların şehir ve insan üzerindeki birçok olumsuz etkisi olduğu gibi bu yangınların adeta doğal afete dönüştüğü görülmüştür. Yangınlarda birçok ev, bina, saray, fırın, köşk, bahçe, tekke, değirmen, türbe, dükkân gibi yapılar kullanılamaz hale gelmiştir. Yangından hemen sonra kundakçılar tarafından gerçekleştirilen yağmalamalar engellenememiş ve yağmacı zenginler ortaya çıkmıştır.

Yangın sonrası yapılan yeni düzenleme ve inşaat faaliyetlerini fırsat bilen satıcılar, yiyecek, içecek, inşaat malzemelerini fahiş fiyatlara satarak insanları zor duruma sokmuşlardır. Özellikle harap olan devlet kurumlarını yeniden onarmak veya inşa etmek büyük bir külfet gerektirmekteydi. Devletin ekonomik gücü yangınların sebep olduğu zayıflığı telafi etmeye yetemeyecek duruma gelince vakıf fonlarından ve zengin tüccarlardan bilhassa kamu kurumlarının onarımı için yardım talep edilmişti.

İnsanların temel ihtiyaç maddesi olan un fırınlarının ve değirmenlerin yanması, ekmek üretilmemesi insanları açlıkla karşı karşıya getiriyordu. Yangınlar toplum üzerinde çok büyük bir baskı oluşturmuş ve insanların psikolojilerini de olumsuz etkilemiştir. Zengin bir kişinin bir yangınla tüm varlığını birkaç saatte kaybetmesi yoksul ve sefalet düşmesi an meselesiydi. Bu yüzde insanlar tedirginlikle günlerce uykusuz kalarak yangın çıkmaması için dua eder hale gelmiştir. Çünkü onları yangından kurtaran tek şey Allah'a sığınmak olduğu düşüncesi idi.

Sultan II. Abdülhamid devrine kadar çıkan aralıksız yangınlar 1876'dan sonra da devam etmiştir. Bu döneme kadar alınan önlemler basit nitelikte olup kesin bir sonuç vermemiştir. 1876'dan itibaren modern anlamda kullanılmaya başlanan itfaiye araç ve

gerçekleri her ne kadar yangınların süresini kısaltsa da umulan etkiyi yaratmamıştır. Büyük oranda can ve mal kaybının yaşandığı bu yangınlarda birçok mimarî yapı harap olmuştur.

İstanbul'un sosyo-ekonomik dengesini sarsan bu yangınlar birçok insanın şehirden göç etmesine ya da başka mahallelere taşınmasına neden olmuştur. İnsanların doğup büyüdüğü yerden bir afet sonucunda göç etmek zorunda kalmaları ve tüm mal varlığını, anılarını bırakarak yeniden farklı bir yerde yaşama düşüncesi halkı olumsuz etkilemiştir. Özellikle çıkan yangınlar sonrası üretimin durması hayat pahalılığına sebep olmuştur. Bu sebeple yanan bir evin yeniden inşa edilmesi oldukça masraflı ve zordu. Günlerce devam eden yangınlar şehri tümüyle kavurmuş toplumda büyük bir tesire sebep olmuştur.

Geçmiş dönemlerde oluşan yangınlar dönemi olumsuz etkilemiş ve mimari yapıların, belgelerin, kaynakların günümüze ulaşmasını engellemiştir. Kimi zaman ihmalkârlık sonucu çıkan küçük bir yangın büyük bir felakete dönüşerek günlerce devam etmiştir. Mimari eserlerin tekrar yapılması sağlansa da belgelerin tekrar yazılması zordur. Yangınların etkisi en çok o dönemde yaşayan insanlara olmaktaydı. O yangın anını yaşamak, servetinin bir anda yok olma korkusu içinde olmak ve ölümle her an yüzleşme korkusu içinde olmak insanın ruh sağlığını bozuyordu. Yanmaktan korkan insanlar yangın anında canlarını kurtarmak için evlerinin camlarından kendilerini korkusuzca dışarıya atarak kurtuluş arıyorlardı.

Yangınla mücadele için insanlar önlemler almaya çalışıyorlardı. Bu önlemlerden biri yangın sigorta şirketleriydi. Fakat sigorta şirketlerinin çoğu yabancı olduğundan insanları sömürüyor ve beklentiler karşılanamıyordu. Hatta bazı sigorta şirketi yangını kasıtlı çıkartan kişilerle anlaşma yaparak yangın korkusunu körükleyerek müşteri çekmeye çalışıyordu.

Devletin yangın için aldığı önlemler de vardı. Yangınları önlemek için çeşitli düzenlemeler yapılmış, nizamnameler hazırlanmıştır. Bu sayede yangınların önüne geçilmek istenmiştir. Bu tedbirler yangının sıklığını azaltsa da tam anlamıyla yangınları ortadan kaldırmak için yeterli olmamıştır. Bir afetin sonucu sadece devleti değil devlet içerisinde yaşayan herkesi ilgilendirir. Bu yüzden yangın tedbirlerini yalnızca devletten beklemeyip toplumun yangının oluşmaması için tedbir alması ve duyarlı bir birey olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri

BOA. BEO. 1318 /98811, (23 01 1317), 1-3. 2388/179072, 01 06 1322, (13.08.1904), 1. 2558 /191780, (18-02-1323),10.

BOA. DH. MUİ. 132 /124 (15-11-1327), 1.

BOA. DH. MUİ. 132 /124 (15-11-1327),2.

BOA. DH.MKT. 763 /13 (20 06 1321),2. 1588/95, 27 05 1306, (29 01 1889), 1. 1841/40, 4 11 1308, (11 06 1891), 1. 2436/45, 16 08 1318, 2436/50, 29 01 1319, (19 05 1901) 1. 2390/89, 05 08 1318, (28 11 1900), 2. 1291/15, (09 08 1326), 1-4. 1665 /154 (15-02-1307), 1. 1831/26 (3 04 1891), 1. 848/72, 21 02 1322, (07.051904), 2.

BOA. HR.İD.. 2090/35 (13 12 1901), 1.

BOA. HR.TH. 84/8, (08 10 1888), 1-3.

BOA. MB. İ. 36/4, (01 051294),2.

BOA. MV. 22/69, (13 11 1304), 2.

BOA. MV. 22/69, (13 11 1304),2.

BOA. ŞD. 1282/13, (3 Safer 1292), 2. 3217/3, 9 Şaban 1289 (12 Ekim 1872), 1.

BOA. Y. A...HUS. 450/71 (23.03.1321), 2-6

BOA. Y. PRK.ASK. 98/1, (29 12 1320),1. 62/76,09 12 1307, (27 07 1890), 1.

BOA. Y. PRK.EŞA 38/92 (18 05 1319),1.

BOA. Y... MTV. 220 /47 (06-05-1319), 1. 226/74, 16 11 1319, 24 02 1902, (27 07 1890), 1. 297/49 11 03 1325, (24.04.1907), 2.

BOA. Y... PRK.DH.11/10, (02-03-1317),1-3.

BOA. Y.A..RES. 33/1 (02 06 1303),1. 138/52 (25 07 1327) 52/9, (22.01.1308), 2.

BOA. Y.PRK.MYD. 21/59 (02 05 1316),1.

BOA. Y.PRK.ZB. 30/89 (22 06 1319),1-2.

BOA. Y... PRK.ŞH. 8/63 (12-01-1317),1.

BOA. ZB.56/23, (12 07 1323), 1. 315/71, 15 03 1316, (03 08 1898), 2. 389/173 (20 12 1322), 1.

Sürelî Yayınlar

İkdam gazetesi

Tercüman-ı Hakikat gazetesi

Takvim-i Vekayi gazetesi

Servet-i Malumat gazetesi

Basiret gazetesi

Düstur

Diğer Kaynaklar

Akbulut, Uğur, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Kahvehanelerden Kaynaklanan Sosyal Sorunlara Dair Bazı Tespitler”, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]** 54, Erzurum 2015, 561-583.

Altınbaş Merve, “19. yüzyıl Osmanlı Hukukunda Sigorta Sözleşmelerine İlişkin Yapılan Düzenlemeler”, **Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** 7/1, Kırıkkale 2019, 28-43.

Andreasyon D., Hrand, “Eremya Çelebinin Yangınlar Tarihi” **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, 27, İstanbul 1973, 59-84.

Arpacıoğlu, Ümit T., **Yangın Olgusu ve Yüksek Yapılarda Yangın Güvenliği**, (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2004.

Arseven, Haydar, “Sigortanın Tarihçesi ve Geri Kalmışlığımızın Sebepleri”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, 43, İstanbul 1987, 415-431.

Artan, Tülay, “Eyüp” **TDV İslam Ansiklopedisi**, 12, İstanbul 1995,1-6.

Ayalon, Yaron, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Doğal Afetler**, Zeynep Rona. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2020.

Bali, Rıfat, “Hasköy Yangını”, **Tarih ve Toplum**, 35/205, İstanbul 2001, 149-152.

- Banoğlu, Ahmet Niyazi, **İstanbul Cehennemi, Tarihte Büyük Yangınlar**, Kapı Yayınları, İstanbul 2008.
- Baskıcı, Murat, “Osmanlı Anadolu’sunda Sigorta Piyasası: 1860-1918”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 57/4, 2019, 1-33.
- Baş, Yaşar, “Merkez ve Taşrada Yerleşik Yeniçeri-Halk Çekişmesi”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 13, 49, Bahar-2014, 324-365.
- Beyhan, Mehmet Ali, “Osmanlı Devrinde İstanbul Yangınları, Afetlerin Gölgesinde İstanbul, Tarih Boyunca İstanbul ve Çevresini Etkileyen Faktörler”, Ed. Said Öztürk, **İstanbul Büyükşehir Belediyesi Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanlığı Çevre Koruma Müdürlüğü**, İstanbul 2009, 216-240.
- Midilli, Ramazan Emre **Bir Kadı’nın Gözünden Osmanlı Başkentinde Yangınlar (1711-1735)**, **Genç Akademisyenlerin Gözünden Sosyal Bilimler**, Edit. Fikret Özçelik; Mustafa Öztürk, Ziya Polat, Nida Yayıncılık, I. Baskı İstanbul 2019, 1-20.
- Bostan, M. Hanefi, “Üsküdar”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 42, İstanbul 2012, 364 368.
- Breüning, Hans Jacob, **Breüning Seyahatnamesi Doğu Ülkelerine Yolculuk; İstanbul 1579**, Çev. Selma Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2020.
- Cevdet, Ahmed, **Tarih-i Cevdet**, TTK, II. Kitap 2, Ankara 2018.
- Cezar, Mustafa, “Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler”, **Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri**, İstanbul, 1963: 327, 414.
- Cezar, Mustafa, **Osmanlı Başkenti İstanbul**, Erol Kerim Aksoy Vakfı, İstanbul 2002.
- Çakır, Sinan, **1870 Beyoğlu Yangını ve Sonrasındaki İmar Faaliyetleri** (Yüksek Lisans Tezi), 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.
- Çapar, Onur, “Osmanlı Devleti ve Fransa’da Sigortacılığın Gelişimi Hakkında Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Turkish Studies-History**, 15/2, Nisan 2020, 443-458.

Çeçen, Kazım, **İstanbul'un Vakıf Sularından Taksim ve Hamidiye Suları**, İSKİ Yayınlar, İstanbul 1992.

Çelik, Yüksel, "Tulumbacı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 41, İstanbul 2012, 369-371.

Çinko, Arslan M. ve Eres, Z., "İstanbul'da 20. yüzyılda Kentsel Ölçekteki Değişimler: Millet Caddesi ve Yitirilen Anıt Eserler Türkiye" **Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu**, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, 31 Ekim – 2 Kasım 2018 İstanbul, 464-486.

Dalgın, Nihat, "Sigorta", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 37 İstanbul 2009, 159-164.

Demirkent, Işın, "İstanbul", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 23, İstanbul 200, 296-300.

Dernschwam, Hans, **İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü**, (Çev. Yaşar Önen), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Düstur I. Tertip, 6, Devlet Matbaası, Ankara 1939, 881-882.

Elgin, Fatma Ceylan, "**Kentsel Dönüşüm Projelerinde Kullanıcı Katılımının Önemi – Pangaltı Örneği**" (Yüksek Lisans Tezi), Fbe Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı, İstanbul 2008.

Ellsworth De Kay, James, **1831-1832 Türkiye'sinden Görünümler**, Çev. Serpil Atamaz Hazar, Ed. Recep Boztemur, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2009.

Emecen, Feridun, "İstanbul" **TDV İslam Ansiklopedisi**, 23, İstanbul 2001, 220-239.

Erdoğan, Ömer Ersin "İstanbul'un Ateşle İmtihanı", **Beykoz Akademi Dergisi**, 2/2, Aralık 2014, 47-68.

Ergin, Nuri Osman, **Mecelle-i Umur-i Belediye**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 1995.

Eriç, Murat, "Malzemedeki Yangın Etkisi, Alınması Gereken Tedbirler ve Onarımlar" **Bina Endüstri Merkezi Bina Dergisi**, 19, İstanbul 1976,49-57.

Garipağaoğlu, Nuriye, “İstanbul Adaları’nda Korunması Gereken Tarihî Doku: Büyükkada Örneği”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, 2, 1998, 75-94.

Gautier, Théophile, **İstanbul, Dünyanın En Güzel Şehri**, Çev. Nuriye Yiğitler, Profil Kitap, İstanbul 2018.

Gravina, Federico, **İstanbul’un Anlatımı**, Çev. Yıldız Ersoy Canpolat, YKY, İstanbul 2004.

Gündüz, Ahmet, “Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Kayserili Müslim ve Gayrimüslim Memurların Aldıkları Madalya, Rütbe ve Nişanlar (1879-1909)”, **History Studies**, 3/3 Kırşehir, 2011,124-145.

Hammer, Von Joseph, **Büyük Osmanlı Tarihi**, 4, Üçdal Neşriyat, 2005.

İğüs, Esmâ Bir Semt, **Bir Konak: Çemberlitaş Selim Bey Konağı**, 5/9, Ağustos 2015: 41-44.

İlsever Rami, “Konstantin Bazili’nin Yeni Konstantinopolis Yazıları Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme” **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi** 8/21, Mart 2020, 105-117.

Kâhya, Fatih, **Osmanlı Devleti’nde Sigortacılığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

Kamilçebe, Hatime Osmanlı Devleti’nde Sigortacılığa Yönelik Dinî Yaklaşım”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, 4/1, 2012, 105-114.

Karakaya, Enis, “Üsküdar”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 42, İstanbul 2012, 368-372.

Karakuyu, Mehmet, Saadet Tuğçe Tezer, Hatice Balık, “İstanbul’un Tarihsel Topoğrafyası ve Literatür Değerlendirmesi”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 2010, 33-60.

Kay Ellsworth, De James, **1831-1832 Türkiye’sinden Görünümler**, Çev. Serpil Atamaz Hazar, Edt. Recep Boztemur, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2009.

- Kazgan, Haydar ve Önal, Sami, **Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İstanbul'un Altyapı ve Su Sorunları**, Edt. Veci Akyüz ve Seyfettin Ünlü, İlke Yayınları, 1, İstanbul 1996.
- Kılıç, Abdurrahman **İstanbul İtfaiyesi, Ateşi Tutan Eller- Ateş Kahramanları**, Teknik Yay. İstanbul 2010, 2.
- Kılıç, Abdurrahman, **İstanbul Yangın Kuleleri ve Çığırkanları**, Yem Yayın, 1.Baskı, İstanbul 2019.
- Koç, Berna Çengel, “Yangına Karşı Güncel Yaklaşımlar ve Malzeme Örnekleri”, (Uzmanlık Tezi) İller Bankası Anonim Şirketi, Ankara 2018.
- Koçu, Reşat Ekrem, **İstanbul Tulumbacıları**, Ana Yayınevi, İstanbul 1981.
- Köse, Fatih, “1756 İstanbul Yangınları”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Tekirdağ 2019,192-213.
- Kuzucu, Kemalettin, “İstanbul Konut Mimarisinin Şekillenmesinde Yangınların Rolü Ahşaptan Kâgire”. **TTK**, İstanbul 2000, 32-47.
- Kuzucu, Kemalettin, **Osmanlı Başkentinde Büyük Yangınlar ve Toplumsal Etkileri**, Yeni Türkiye Yayınları, 5, Ankara 1999.
- Macarov, Mihail, **Kudüs Yolculuğu, Edirne, İstanbul, İzmir, İskenderiye 1868-1869**, (Çev. Hüseyin Mevsim), Kitap Yayınevi, İstanbul 2019.
- N. Nicolas Ambraseys Be Caroline F. Finkel, *The Seismicity Of Turkey And Adjacent Areas A Historical Review, 1500-1800*, Eren Yayınevi, İstanbul 1995.
- Neave, Dorina L., **Eski İstanbul'da Hayat**, Çev. Osman Öndeş, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978.
- Olivier, Antonie, **18. yüzyılda Türkiye ve İstanbul**, Haz. Aloda Kaplan, Köprü Kitapları, İstanbul 2016.
- Ortaylı İlber, **Türk İdare Tarihi**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara 1979.

- Ortaylı, İlber, “Türk Belediyesinin Denetim Yetkisinin Tarihi Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu” **Amme İdare Dergisi**, 6/4, İstanbul 1973, 14-24.
- Özger, Yunus, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İlk Yerli Sigorta Şirketi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Derneği**, 9/47, Aralık 2016, 85-279.
- Özger, Yunus, **Sultan II. Abdülhamid Dönemi Sigorta Sektöründe Milli Yapılanma Osmanlı Sigorta Şirketi**, İdeal-Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- Öztunç, Hüseyin, Baha “20. yüzyılın Başında Biga’da Yangın Afeti ve Sosyal Yardımlaşma”, **Belleten**, LXXXII, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Ankara 2018, 295-324.
- Öztürk, Ali İhsan, “İstanbul’un İşgali Sırasında Üsküdar Kadıköy Su Şirketi’ne El Konulması”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, 8/15 İstanbul 2009, 31-52.
- Pehlivanlı, Hamit, “Üsküdar Vâlide-i Âtik Yangını”: 3 Ağustos 1927 Uluslararası, Üsküdar Sempozyumu VII, **Altan Basım**, 1, İstanbul 2012, 296-309.
- Raczynski, Edward, **1814’de İstanbul ve Çanakkale’ye Seyâhat**, Çev. Kemal Turan, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980.
- Raymond, Andre, **Osmanlı Döneminde Arap Kentleri**, Çev. Ali Berktaş, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1995.
- Sadri Sema, **Eski İstanbul Hatıraları**, Haz. Ali Şükrü Çoruk Kitapevi, İstanbul 2002.
- Sakaoğlu, Necdet “Yangınlar Osmanlı Dönemi” **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, 7, İstanbul 1994, 427-438.
- Sarıteke, İsmail, “Osmanlı Devleti’nde Sigorta Hukukunun Gelişmesi”, **Raute Educational and Social Science Journal**, Volume6(11), December 2019, 868-878.
- Schild, Rivka Geron “19. Yüzyılda Kentsel Dönüşümün Meşrutiyeti Olarak Yangın”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Şehir Yazarları-II, 68, Ankara, 127-132
- Selânikî Mustafa Efendi, **Tarih-i Selânikî**, Haz. Mehmet İpşirli, 2. Baskı. 1, Ankara 1999.

Soydemir, Selman, “Hayat Kurtarana Osmanlı'dan Madalya, **Yedi Kita Dergisi**, Temmuz 2011, 30-50.

Sögüt, Gürses Sibel, “Osmanlı'nın Modernleşme Sürecinde İstanbul'un Yangın Söndürme Araçları”, **Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, İstanbul 2016, 38-57.

Sögüt, Sibel Gürses, “1912 İshakpaşa Yangını ve Ayasofya Çevresinin Yeniden Düzenlenmesi” **DOI: 10.4305/METU.JFA**, 36/1, 2019, 251 280

Şafak, Nurdan, “Üsküdar Yangınları (1885, 1915)” **Uluslararası Üsküdar Sempozyumu** 5, 2007, 680-690.

Thévenot, Jean, **Thévenot Seyahatnamesi**, (Çev. Ali Berktaş), edt. Stefanos Yerasimos, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

Türker, Süleyman, **Temel İtfaiyecilik ve Yangından Korunma**, Altınkoza Yayınları, Adana 2009.

Uğuryol Drağın- Uğuryol Mehmet, “İstanbul’un Büyüme ve Dönüşüm Sorunlarının Tarihi Su Yapıları Üzerindeki Olumsuz Etkileri” **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 21/81, Ocak 2022, 206-228.

Ünal, Fatih Aleksander Grigoreviç, Krasnokutsk’un Günlüğünden “1808 Yeniçeri Ayaklanması ve Alemdar Mustafa Paşa Vakası” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Ordu 2008, 574-590.

Mimar Göze Üner, **Kumkapı’da Kentsel Değişimin Belgelenmesi: Pervititch Haritalarıyla Karşılaştırmalı Bir Analiz**, (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2006.

Ünver; Süheyla, “İstanbul’un İlk Yangın Kulesi”, **Hayat Tarih Mecmuası**, 7/9, İstanbul,1971, 36-40.

Ürekli, Fatma, “Osmanlı Döneminde İstanbul’da Meydana Gelen Afetlere İlişkin Literatür”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 8, 16, İstanbul s.116 VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu (Yayınlanma Tarihi: 28-07-2017), 104 105.

Walsh, Robert, **İrlandalı Bir Vaizin Gözüyle II. Mahmud İstanbul’u**, (Çev. Zeynep Rona), Kitap Yayınevi, İstanbul 2021.

Yavuz, Mehmet, **19. yüzyıldaki Bazı Doğal Afetler ve Osmanlı Yönetimi, Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, 13, Ankara 2002.

Yıldız, Kenan, **1660 İstanbul Yangını ve Etkileri: Vakıflar, Toplum ve Ekonomi**, TTK, Ankara 2017.

Yıldız, Kenan, “1782 İstanbul Yangını: Kadı Sicillerinden Tespit, Çıkarım ve Yorumları”, **I. Uluslararası Osmanlı İstanbul’u Sempozyumu**, Bildiriler İstanbul 2014, 708 710.

Yıldız, Kenan, **1660 İstanbul Yangınının Sosyo-Ekonomik Tahlili**, (Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

Yıldız, Kenan, “Şehir Topoğrafyasına Etkisi Bakımından Osmanlı Dönemi İstanbul Yangınları”, **Büyük İstanbul Tarihi Doğal ve Beşerî Afetler 1**, İstanbul, 450-487.

Yılmaz, Coşkun, **Düşten Fethe İstanbul**, Üsküdar Belediyesi Başkanlığı, Kültür Yayınları, No:28 İstanbul 2015.

Yılmaz, Ziya, “Murad IV”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 31, İstanbul 2006, 177-183.

İnternet Kaynakları

<http://itfaiye.ibb.gov.tr/tr/istanbul-yanginlari.html> (Erişim Tarihi: 28.03.2022)

http://www.yangin.org/dosyalar/yangin_sigortaciliginin_tarihi_gelisimi.pdf (Erişim Tarihi: 05.07.2022)

<https://www.minimax.com/tr/tr/technologies/fire-detection-systems-and-suppression-control/fire-detection-and-extinguishing-control-panels/>(erişim tarihi:08.12.2022)

<https://www.minimax.com/tr/tr/about/history/> (Erişim Tarihi:08 12 2022)

http://www.yangin.org/dosyalar/yangin_sigortaciliginin_tarihi_gelisimi.pdf,(Erişim Tarihi: 20.09.2023)

EKLER

Resim1

Bozdoğan Kemerü Üstünden Fatih

(<http://www.eskiistanbul.net/tag/yang%C4%B1n/>) (ErişimTarihi:04.11.2022)
*1907 yılı Fatih'te ortaya çıkan yangın sonrası görüntü.

Resim2

Defterdar Ebu'l Fazl Camii, Tophane

(<http://www.eskiistanbul.net/tag/yang%C4%B1n/>) (Erişim Tarihi:04.11.2022)
*1874 yangını sonrasında Defterdar Ebu'l Fazl Camii, Tophane'den görüntü.

Resim3

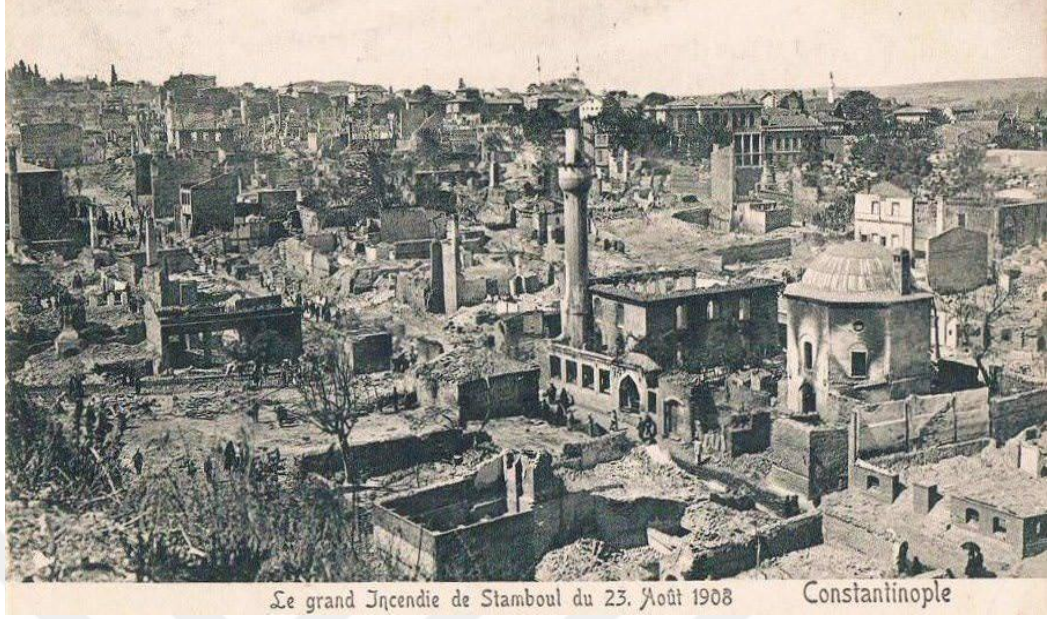
Kıztaşı Bir Konağın Bahçesi

(<http://www.eskiistanbul.net/tag/yang%C4%B1n/>) (Erişim Tarihi:04.11.2022)
*1908 yangını öncesinde Kıztaşı. Bir konağın bahçesinden görüntü.

Resim4

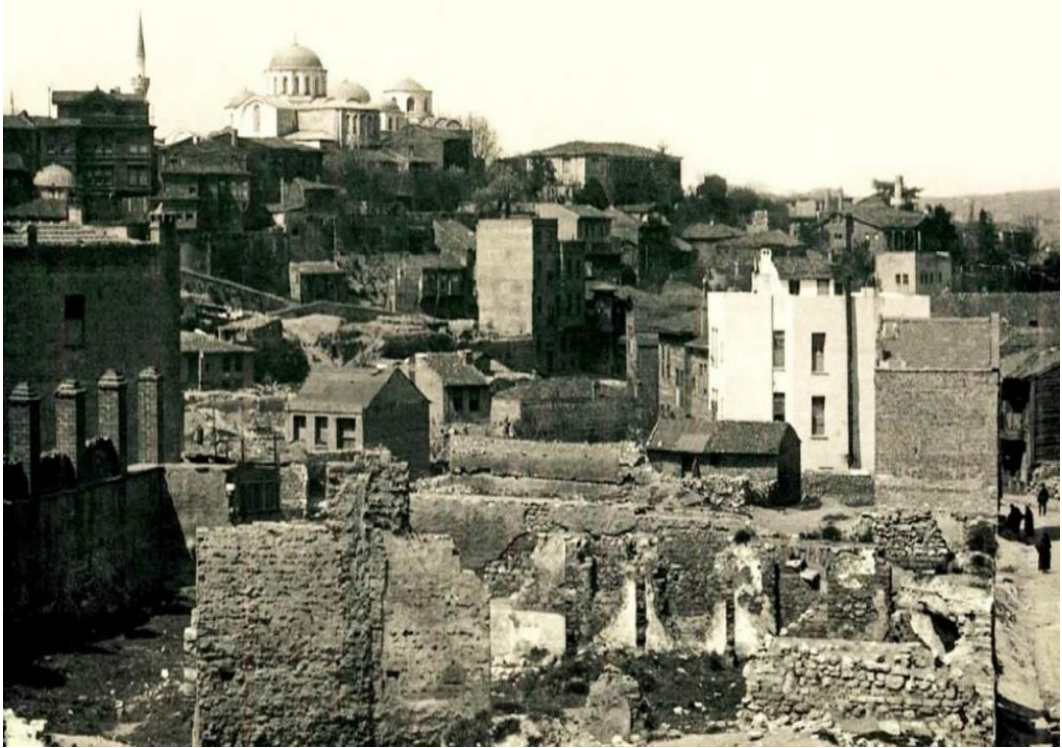
Çırçır Yangını

(<http://www.eskiistanbul.net/tag/yang%C4%B1n/>) (Erişim Tarihi:04.11.2022)
*1908 yılı Çırçır yangını sonrası Bozdoğan Kemerü Üstünden görünüm.

Resim5

Unkapanı- Zeyrek

(<http://www.eskiistanbul.net/tag/yang%C4%B1n/>)(Erişim Tarihi:04.11.2022)
*1906 yangını sonrası Unkapanı- Zeyrek.

Resim6
Mahalle tulumbaları ve XIX. yüzyıla ait çardaklı tulumbalar

(Kenan Yıldız, “Şehir Topoğrafyasına Etkisi Bakımından Osmanlı Dönemi İstanbul Yangınları”, 498)

*1826-1874 dönemine ait yangın söndürmede kullanılan mahalle tulumbaları ve XIX. yüzyıla ait çardaklı tulumbalar.

Resim7
Arabalı Tulumba (XIX. Yüzyıl)

(Kuzucu, İstanbul İtfaiyesi, 399-403) (Erişim Tarihi:04.11.2022)

Resim8
Arabalı Tulumba (XIX. Yüzyıl)

(Kuzucu, İstanbul İtfaiyesi, 399-403) (Erişim Tarihi:04.11.2022)

Resim 9

İlk motorlu su pompası (Askerî Dönem 1874-1923)

(Kuzucu, İstanbul İtfaiyesi, 399-403). (Erişim Tarihi:04.11.2022)

Resim10 Osmanlı itfaiyesi

(<http://itfaiye.ibb.gov.tr/tr/tarihce.html>) (Erişim Tarihi:04.11.2022)

*Osmanlı itfaiyesini Avrupa tarzı modernize şekli Ödön Széchenyi ve İtfaiye teşkilatının idarecileri.

Resim11
İtfaiye teşkilatı, yangın söndürme çalışmaları

(<http://itfaiye.ibb.gov.tr/tr/tarihce.html>) (Erişim tarihi:04.112022)

Resim12
Yangın sonrası kurtarma çalışmaları

(<http://itfaiye.ibb.gov.tr/tr/tarihce.html>) (Erişim Tarihi:04.11.2022)

Resim13
İtfaiye yangın söndürme çalışmaları

(<http://itfaiye.ibb.gov.tr/tr/tarihce.html>) (Erişim Tarihi:04.11.2022)

Resim14
İkinci Fırka-i Hümayunu İtfaiye Alayı'nın sancaktarı ve muhafızlar

(İÜ, Nadir Eserler Koleksiyonu, Sultan II. Abdülhamid Albümü).

Resim15
İtfaiye Alayı birinci taburun yangın mahallindeki vaziyetleri

(İÜ, Nadir Eserler Koleksiyonu, Sultan II. Abdülhamid Albümü).

Resim16
İtfaiye Alayı'nın can kurtarma çalışmaları

(İÜ, Nadir Eserler Koleksiyonu, Sultan II. Abdülhamid Albümü).
*İtfaiye Alayı'nın kancalı merdiven ve köprülü merdivenlerle yangını söndürme çalışmaları

Resim 17 İtfaiye Alayı'nın birinci ve ikinci taburları

(İÜ, Nadir Eserler Koleksiyonu, Sultan II. Abdülhamid Albümü).

Resim18: İtfaiye Alayı'nın birinci taburundan boruzan neferi

(İÜ, Nadir Eserler Koleksiyonu, Sultan II. Abdülhamid Albümü).

Resim19

İtfaiye Alayı'nın birinci taburunun su takımı arabası

(İÜ, Nadir Eserler Koleksiyonu, Sultan II. Abdülhamid Albümü).

Resim20
Buharlı Harik Tulumbası.

(İÜ, Nadir Eserler Koleksiyonu, Sultan II. Abdülhamid Albümü).

Resim21
İtfaiye Alayı birinci ve ikinci taburları

(İÜ, Nadir Eserler Koleksiyonu, Sultan II. Abdülhamid Albümü).

Resim22

Tahlisiye Madalyası

Tahlisiye madalyasının
ön ve arka yüzü

Yeşil kurdeleli madalya

(Kemal Hakan Tekin, “Osmanlı Dönemi Madalyalarından Önemli Bir Örnek Kırım Madalyası”, 278)